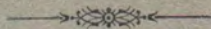

BIBLIOTEK OCH ARKIV I SKÅNE

UNDER MEDELTIDEN

AF

LAURITZ WEIBULL

DISTRIBUENT:
GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN, LUND
(HJALMAR MÖLLER).

BIBLIOTEK OCH ARKIV I SKÅNE

UNDER MEDELTIDEN

AF

LAURITZ WEIBULL

LUND 1901
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI

(Ur Festskrift till professor Martin Weibull).

Det finnes knappast någon sida af det medeltida kulturlifvet i Norden, som ens tillnärmelsevis låter sig fullständigt belysas. På de flesta punkter brister materialet. Icke blott handskrifterna, äfven de flesta alstren af medeltidens konst och handtverk hafva gått förlorade. Hvad som återstår är blott fattiga rester af ett rikt förflutet.

Har detta sin tillämpning på förhållandena i allmänhet, gäller det icke minst om den sida af den nordiska medeltidskulturen, hvilkens historia sammanfaller med bibliotekens och arkivens. Tidens tand och de vexlande generationernas bristande kunskap och vårdslöshet hafva här utfört ett om-

fattande förstörelseverk: bok- och handskriftssamlingarne hafva sköflats eller gått under, och de uttalanden om dem, som från medeltiden nått fram till oss, äro nästan alltid blott i förbigående fällda och endast sällan af mera upplysande art.

Bibliotekens och arkivens historia i Norden — i den mån som denna kan skrivas för medeltiden — är ännu oskrifven. Hvad som på detta område föreligger inskränker sig i allmänhet till skildringen af ett eller annat enstaka bibliotek eller arkiv. De sammanfattande framställningar, som gifvits, äro ytterst få och alla hållna i största allmänlighet.

Ett försök har här nedan blifvit gjordt till en skildring af medeltida bibliotek och arkiv inom ett större skandinaviskt område — «terra Scaniae», såsom namnet löd i medeltiden. Det fragmentariska materialet gör denna skildring med nödvändighet fragmentarisk. Spegelglaset är krossadt. Men ur skärfvorna återstråla ännu dragen af den kultur, som under medeltiden blomstrade i landet mellan Östersjö och Öresund.

Biblioteken.

Felix eris ubi morum est regularitas, legendi libertas, quies meditationis, devotio psalmodiæ.

1.

De tidigaste underrättelserna om ett bibliotek i de skånska landskapen hänföra sig till Lund. Sedan 1000-talets början var denna stad medelpunkten för den del af Danmark, som låg öster om Sundet, och redan i slutet af samma århundrade omtalas Lunds domkyrkas bibliotek ¹⁾.

Till en början var helt naturligt detta bibliotek litet och obetydande. I en tid, då en boks värde var jämnställdt med gårdars, jordagods' och

¹⁾ *Consuetudines canonicæ*, utg. af *Arnold Hammar* i *Martin Weibulls* Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, 1868—1869, s. 18.

hela boskapshjordars, kan man icke vänta en alltför rikhaltig boksamling. Men ju mera Lund utvecklade sig till att blifva den kyrkliga metropolen i Norden, desto mera tillväxte det därvarande biblioteket, och snart nämnes vid sidan om domkyrkans också det med denna samhörande kapitlets. Deras snabba utveckling sammanhängde med den i medeltiden herskande uppfattningen af ett bibliotek: man såg redan då i detta den rustkammare, ur hvilken vapnen hemtades i kampen för bildning och framåtskridande. Det måste vara rikt. En kyrklig metropol utan boksamling stod för medeltidens människor som ett fäste utan bestyckning, som en helgedom utan hostians välsignelse.

Det Lundensiska kapitlets minnesböcker bevara erinringen om några af de donationer, genom hvilka biblioteket vid domkyrkan tillväxte under den tidigare medeltiden.

Det första namn, till hvilket en bokgåfva knyter sig, är diakonen Ulf. Han dog 1124 och gaf kyrkan «böcker och andra prydnader»¹⁾. Domprosten Asser, som afled sju år senare, skänkte till henne «de flesta af det gamla och nya testa-

¹⁾ *Necrologium Lundense. Scriptorum rerum Danicarum*, ed. *Langebek*, III, 458.

mentets skrifter, alla försedda med glossor, och därjämte många arbeten i naturkunnighet»¹⁾. Dekanen Bernhardus (o. 1150) riktade biblioteket med «många goda böcker»²⁾; hans samtida, dekanen Helbodo gaf flera missaler³⁾, presbytern Amundus utom dylika äfven «capitulare» och «psalterium»⁴⁾, subdiakonen Bero decretalerna⁵⁾. Under 1200-talet träda i förgrunden såsom boksamlingens gynnare de stora ärkebiskoparne Absalon och Anders Sunesen. Den förre gaf kyrkan «åtskilliga böcker»⁶⁾; den senare gaf ett helt bibliotek. Ännu är förteckningen öfver detta bevarad: det uppräknas däri icke mindre än trettio band. På sitt yttersta hade den gamle kyrkofursten skänkt det till bröderna i S:t Laurentii kloster — «en dyrbar skatt», säga de sjelfva, «det gamla och nya testamentets böcker och många andra, som ur dem leda sitt ursprung»⁷⁾.

¹⁾ Sammastådes, III, 448: Azerus diaconus et prepositus . . . plerosque veteris et novi testamenti libros ecclesie dedit, omnes glosatos, multos etiam phisicales.

²⁾ Sammastådes, III, 452.

³⁾ Sammastådes, III, 435.

⁴⁾ Sammastådes, III, 463.

⁵⁾ Sammastådes, III, 460.

⁶⁾ Lunde Domkapitels Gavebøger, udg. ved C. Weeke, 66.

⁷⁾ Sammastådes, 145: Hiis omnibus preciosum superaddit thesaurum, scilicet libros tam veteris quam novi testamenti et plurimos, qui ex istis ducunt originem.

Vid tiden för Anders Sunesens archiepiscopat och möjligen genom hans förvållande torde ännu andra donationer hafva kommit domkyrkans bibliotek till godo. Man har sålunda anledning förmoda, att den handskrift af ärkebiskopens diktverk Hexaëmeron, hvilken af Mogens Madsen omtalas såsom befintlig vid domkyrkan, i början af 1200-talet kommit i kapitlets ego. Detsamma gäller den nu förlorade lärodikt af Anders Sunesen, hvilken bar namnet *De septem ecclesie sacramentis*¹⁾. Törhända härrörde också från 1200-talets början den kodex af Skånelagen, som flerstädes är omtalad såsom «den rette skonske loug, som ligger vdi S. Lauritz kircke wdi Lund»²⁾.

Om de bokgåfvor, som under den senare medeltiden kommo biblioteket till del, äro några underrättelser bevarade i samtida testamenten. Kaniken Niels Bunkeflo gaf sålunda 1346 tvenne

¹⁾ *Magnus Matthiæ, Episcoporum ecclesie Lundensis series*, 65: Hexaëmeron scripsit Andreas carmine, opus continens explicationem præcipuorum locorum doctrinæ cœlestis, quod adhuc exstat apud ecclesiam Lundensem una cum alio quodam scripto ejusdem metrico de VII ecclesie sacramentis. Jmfr *Christiern Pedersens* marginalnot i företalet till Saxo. Pariseruppl. 1514.

²⁾ *Schlyter*, Skånelagen. Företalet, LXXVI o. f., LXXIX.

glosserade handskrifter af den kanoniska rätten ¹⁾, af hvilka den ena är så utförligt beskrifven i hans testamente, att den låter sig identifiera med en ännu förefintlig codex ²⁾. Tolf år senare skänkte kantorn Benechinus Henrici tvenne dekretalhandskrifter till domkyrkan och Repertorium juris med Dicta Senece och Glosa Garsie till kapitlet ³⁾. Äfven ärkebiskop Niels Jonsen ihågkom biblioteket: i hans testamente äro några böcker antecknade såsom gifna till detta ⁴⁾. I det följande århundradet omtalas såsom gifvare särskildt dekanen Johannes Jacobi, kanikerna Sven Saxtorp ⁵⁾ och Olaus Jacobi samt ärkebiskop Tue Nielsen. En handskrift: Sermones quadragesimales, hvilken tillhört den senare, finnes ännu i behåll, och detsamma är fallet med tvenne, som stamma ur Olaus Jacobis bibliotek. Den ena innehåller en samling glossor öfver dekretalerna och har förut tillhört prestmannen Amundus Andreæ från Malmö, den andra är Goffredo da Tranis Summa super titulis decretalium. Å dess perm

¹⁾ Diplomatarium Svecanum, ed. B. E. Hildebrand, V, 609.

²⁾ Bilaga 1.

³⁾ Bilaga 2.

⁴⁾ Bilaga 3.

⁵⁾ Svenskt diplomatarium, utg. af C. Silfverstolpe, I, 340, och III, 308.

läses: »Liber Olai Jacobi canonici Lundensis, quem legauit eidem capitulo Lundensi»¹⁾).

Det faller af sig sjelf, att den bild, som de få bevarade underrättelserna om större eller mindre bokgåfvor gifva af det i domkyrkan i Lund förvarade biblioteket, icke i ringaste mån fyller anspråken på fullständighet. Och huru betydande bokdonationerna än kunnat vara, är det klart, att boksamlingen icke endast — och väl icke ens i första hand — tillvuxit genom dem. Vid sjelfva domkyrkan torde icke få böcker hafva afskrifvits — äfven där har säkerligen liksom i Vadstena-klostret funnits mången »bonus scriptor». Och framför allt har man genom köp ökat boksamlingen. Men då kapitlets liksom domkyrkans räkenskaper gått förlorade, är det blott tillfälligtvis, i ett eller annat testamente, som man finner dylika förvärf omtalade²⁾).

Den boksamling, som förvarades i Lunds domkyrka, bär i S:t Laurentii äldsta statuter, härrörande från tiden före ärkebiskopsdömet's instiftande

¹⁾ Bilaga 1.

²⁾ I ärkedjäknen Håkans testamente af 1283 stadgas sålunda, att 12 mark penningar af hans förmögenhet skola afsättas till inköp af ett missale. *Diplomatarium Svecanum*, ed. J. G. Liljegren, I, 632.

1103, namnet *armarium librorum* ¹⁾). Mot medeltidens slut kallas den *liberia Lundensis* ²⁾). Orden beteckna vanligen endast biblioteket, icke platsen, där det förvarades. Denna synes medeltiden igenom hafva varit en af domkyrkans sakristior. I *Liber daticus recentior* säges uttryckligen under 1293, att gåfvoboken alltid skulle hafva sin plats »in sacristigia» ³⁾), och i ärkebiskop Jens Brostrups statuter af 1489 stadgas, att den kanik, som hemlånade en af bibliotekets böcker, därstädes skulle låta anteckna detta ⁴⁾). Denna sakristia, med hvilken naturligtvis menas den åt kanikerna upplåtna, var belägen mellan tvärskeppets södra kapell och sjelfva korrummet. Ursprungligen hade den samma bredd som kapellet, men efter domkyrkans brand 1234 gjordes den genom en tillbyggnad mot öster betydligt större. Här förvarades äfven kyrkans och kapitlets arkiv, relikier och öfriga dyrbarheter ⁵⁾).

Man skulle emellertid mycket misstaga sig, om man förmenade, att alla i Lunds domkyrka

¹⁾ Se not 2 s. 11.

²⁾ Danske Magazin, I, 297.

³⁾ Lunde Domkapitels Gavebøger, udg. ved C. Weeke, 334.

⁴⁾ Lunds domkapitels statuter 1489. Samlingar etc. utg. af *Martin Weibull*, II, 1874, s. 50.

⁵⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VIII, 454, 457; *Brunius*, Lunds domkyrka, 130—132.

förvarade böcker haft sin plats i kapitlets sakristia. Hvarje altare hade sina särskilda skrifter och dessa förvarades i allmänhet jemte öfriga till detsamma hörande dyrbarheter. Ofta skedde det i en särskild kista. En sådan omtalas i ärkedjåknen Håkans testamente af 1283: det bestämmes där, att i denna skulle kalk, missale och öfriga prydnader, presternas kläder och för kulten nödvändiga ting inläggas. En half mark anslogs årligen till reparation af samma altares böcker och utsmyckning¹⁾. Liknande stadganden upprepas annorstädes. Så i domprosten Andreas' testamente af 1303 och i presbytern Ascers af 1317²⁾. Då domkyrkans altaren mot medeltidens slut uppgingo till omkring sextio, har det varit en icke så ringa boksamling, som endast vid dem förvarats.

En annan del af de i Lunds domkyrka befintliga bokskatterna hade sin plats i sjelfva koret: ännu ser man där de gotiska stolar, i hvilka de fordomdags lågo. När gudstjenst egde rum, togos de fram. Vid vespertid och under messorna skulle å pulpeten midt i koret ligga Antiphonarius och Graduale: de sångkunniga skolarerna och ko-

¹⁾ Diplomatarium Svecanum, I, 630.

²⁾ Diplomatarium Svecanum, II, 381, III, 343 m. fl. st.

ralerna skulle då träda fram och sjunga ur dem. Och framför kanikerna, där de stodo i sina korstolar, skulle ligga deras sångböcker; ville de stiga ned och leda eller rätta korsången, var detta dem tillåtet ¹⁾).

Det bibliotek, som under medeltiden samlades i Lunds domkyrka, var icke offentligt. Endast katedralens presterskap hade rätt att begagna det samma och endast kanikerna fingo göra hemlån. Uppsikten öfver boksamlingen var anförtrodd åt kantorn. Hans lakoniska instruktion — den äldsta biblioteksinstruktion i Norden — löd i statuterna från 1000-talets slut: «Under kantorns vård vare biblioteket. Böre han alltså känna titlarne på böckerna och anteckna dem som utlånas, på det att icke någon genom försumlighet må gå förlorad» ²⁾. Mot slutet af medeltiden tillades den bestämmelse, att dagen efter capitulum generale skulle kanikerna återlemna låntagna böcker, och om lånet förnyades, låta anteckna detta ³⁾.

¹⁾ Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, ed. Kr. Erslev, II, 295. Diplommet af d. ²⁹/₁₁ 1386.

²⁾ In ipsius cantoris custodia sit armarium librorum. Debet ergo scire nomina eorum et notare qui sint extra armarium, ne quis per negligentiam perdat. Consuetudines canonicæ. Saml. till Skånes historia etc. 1868—1869, s. 18.

³⁾ Lunds domkapitels statuter 1489. Samlingar etc. utg. af Martin Weibull, II, 1874, s. 50.

Då denna bestämmelse utfärdades, var redan den konst uppfunnen, som skulle omgestalta världen och göra medeltidens dyrbara handskrifter öfverflödiga. Snart nådde boktryckerikonstens alster äfven till Norden, och mot medeltidens slut lät ärkebiskop Birger genom Christiern Pedersens försorg trycka den lundensiska kyrkans handböcker. I katedralkyrkans gamla bibliotek stodo då redan inkunablerna sida om sida med de handskrifna codices, och slumpen har velat, att flera af dessa än af de senare blifvit bevarade. Antalet af de i behåll varande medeltidshandskrifter, som förvarats vid domkyrkan i Lund, utgör endast fjorton ¹⁾, medan palæotyperna räknas i flera tiotal. Dessa handskrifter äro med undantag blott för Nekrologiet och Libri datici af teologiskt eller juridiskt innehåll, och detsamma gäller också de talrika fragmenter af codices, som, fordom tillhöriga kapitlet eller domkyrkan, i en senare tid fått göra tjänst såsom omslag till räkenskaper eller permförstärkningsblad. Sjelfva stilen i dem är merändels utmärkt för sin skönhet, men målningar och miniatyrer påträffas endast sällan. En af de äldsta, ännu under byzantinskt inflytande,

¹⁾ Bilaga 1.

framställer Christus, sittande å sin cathedra och aftecknande sig mot en bakgrund af guld ¹⁾).

2.

De främmande humanisterna skildra i allmänhet kyrko- och klosterbiblioteken under medeltidens sista skede såsom förfallna eller redan ödelagda. Skildringen har utan tvifvel någon tillämpning äfven på förhållandena i Norden, men här var det dock först med reformationens genomförande, som medeltidsbibliotekens egentligen ödesdigra tid inbröt. Boktryckerikonstens alster började öfverskattas på handskrifternas bekostnad, och det skedde så mycket mera, som dessa senare redan stodo som vittnesbörd om en lifsåskådning, tillhörande det förflutna och stämplad såsom kättersk. Endast ett fåtal underrättelser äro oss lemnade om det förstörelseverk, som reformationstiden utförde i de medeltida boksalarne i Danmark, men länge var erinringen därom lefvande, och ännu Arild Huitfeldt klagar öfver, att «mange skrifter oc bøger» ödelades «af wactsomhed, der religionen først

¹⁾ Bilaga 1.

bleff reformerit her vdi riget, vdi kircker, klostere, cappelle» ¹⁾).

Det synes knappast, som om Lunds domkyrkas bibliotek rönt ett mildare öde än andra boksamlingar vid denna tid. En af dess dyrbaraste handskrifter Liber daticus vetustior, kunde spårlöst försvinna för närmare två århundraden, tvenne andra och väl ändå flera böcker af liknande innehåll för alltid ²⁾. Och hvad protestantisk fanatism, okunnighet och ett vårdslöst förfarande icke åstadkommo, åstadkoms 1537 genom ett kungligt maktbud. Christian III stod vid denna tid i begrepp att upprätta ett stort «liberi» i Kjöbenhavn, och dit afsåg han att sammanföra de böcker af värde, som funnos spridda i kapitel-, kyrko- och klosterbiblioteken. Mäster Jörgen Thorman fick i uppdrag att för detta ändamål företaga en resa genom Danmark. Under denna kom han äfven till Lund. Han uppvisade där för kapitlet följande bref, af hvilket en samtida kopia återfunnits i dess arkiv:

«Wii Christian, met Gudz nadhæ Danmarckes, Norges, Wendes oc Gothes koningh, hertwgh i Sleswic, Holstenn, Stormarn och Ditmersken, greffwæ vdhi Oldenborgh och Delmenhorst, giøre alle vi-

¹⁾ *Arild Huitfeldt*, Danmarks Riges Krønike, I. Företalet.

²⁾ Lunde Domkapitels Gavebøger. *Weekes* Inledning.

therligt, ath wij nw haffwæ afferdiget thenne breffuisere, oss elskelige mesther Jørghenn Thormand, at skullæ omdraghe ower alt wor righe Danne-marck till allæ capiteller, closther och kirker ther ath besigtighæ, forsamlæ och hidh till oss föræ hwes bøger, som findess och behoff giøres till thette liberiaæ, som wij her aghttæ ath vprættæ, dogh saa ath ther skall giøres twennæ register paa hwes bøger, han saa paa wore weghnæ annammendes wordher, desligeste paa hwess bøger, som igeen tilstædhæ bliffwæ. Och skall thett eenæ register bliffwæ hooss stædet, och thet annet skall han føre oss till handhæ. Thij bedhæ wij och bywdhæ allæ wore vndhersottæ, prelather, cannicker och capitteller, abbether, prowether, priære och allæ andre, som han vdhi thee modhæ paa woræ weyghnæ besøgendes wordher, ath I fordhæ och fræmmæ hannom till thet bædzsta, sammeledes och ath I ladhæ hannem fylghæ sammæ bøger, hwes han saa paa wore weghnæ begerendes ær, schickendes hannem vndherholdingh till madh, øll, hæstæfodher och hwes voghnnæ, som han behoff haffwer sammæ bøger meth ath föræ, effther som forescreffuet standher. Her viider ath rættæ ether effther och lader thet jnghenlundhæ. Giffuit paa

wort slot Kiøpnehaffn wor frwæ dagh natiuitatis aar etc. mdxxxvij vndher wort signett»¹⁾.

Det Lundensiska kapitlet mötsatte sig icke detta kungliga maktbud: en del af dess bibliotek och säkerligen icke den sämsta vandrade öfver Sundet. I förteckningen från 1693 öfver domkyrkans bref nämnes också «Georgij Thormanni revers på någre böcker han tagit ifrån Lund och till Köpenhamn fördt»²⁾. Bland dem befann sig möjligen Liber daticus recentior, nu i Rigsarkivet i Köbenhavn, och ett med miniatyrer utstyrdt bibelfragment, som hamnat i Det store kongelige Bibliotek³⁾. Det öfriga, som öfverfördes, gick utan tvifvel i lågor vid Universitetsbibliotekets brand 1728⁴⁾.

Det medeltidsbibliotek, som förvarades vid Lunds domkyrka kunde alltså icke sägas hafva

¹⁾ På baksidan: Copiæ aff Konningh. Maiestatis breff om bøgher etc. Lunds domkapitels arkiv. — Brevet är registrerad i Skånebrefsförteckningen (Sv. Riksark.) och registranten däröfver tryckt af *Brandt* i Kirkehistoriske Samlinger, II, 422.

²⁾ Skånebrefsförteckningen: Domkyrkians i Lund breek och skrifter n:o 1593.

³⁾ Om dessa se Bilaga 1.

⁴⁾ I de förteckningar öfver detta, som uppgjordes före branden och nu finnas tryckta hos *S. Birket Smith*, Om Köbenhavns Universitets-Bibliotek før 1728, är emellertid ingen bok så noga beskrifven, att den låter sig hänföra till det lundensiska biblioteket.

oskadt genomgått reformationstidens oro. Likväl har det äfven därefter varit betydligt större än de nu bevarade resterna gifva vid handen. Och den ökning, särskildt i tryckta böcker, som det under förra delen af 1500-talet erhöll, synes icke havfa varit ringa. En del af de lundensiska klostrens bibliotek införlivades sålunda med domkyrkans¹⁾, och äfven flera enskilda bokgåfvor kommo detta till del. Längre fram i århundradet mottog det tvenne stora donationer: den ena af kaniken Hans Seber, den andra af kantorn Bent Arvidsen. Särskildt den senare var betydande, ja, så stor, att den bildade ett särskildt bibliotek, kalladt det Benedictinska. Det fick sin plats icke i domkyrkan, utan i den ännu kvarstående medeltidsbyggnaden söder om dess tvärskepp. En särskild bibliotekarie utsågs, och denna boksamling hölls därefter öppen för allmänheten sju à åtta timmar dagligen såväl sommar som vinter. Af de böcker Bent Arvidsen skänkte är ännu en stor del i behåll — «*magna copia omnis generis bonorum autorum et librorum in utraque lingua*»²⁾.

De öden, som Lunds domkyrkas bibliotek genomgick under det sjuttonde århundradets förra

¹⁾ Se vidare kap. 3.

²⁾ Bilaga 4.

del, äro nästan okända. Men utan tvifvel har det i Christian IV:s tid lidit nya intrång, och dess handskriftssamling från medeltiden yttermera förminskats. Det berättas, att konungen vid det tillfälle, då han firade sin sons bröllop 1634, gaf ett stort artadt fyrverkeri, till hvilket användes gamla skrifter och dokumenter, hopsamlade från skilda håll, men mest från katedralkyrkorna ¹⁾. Lunds namn nämnes visserligen icke, men hvad var naturligare än att man först och främst plundrade dess stora kapitelbibliotek? På en kort stund, till ögonfägnad för ett nöjeslystet hof, gingo så århundradens oersättliga skatter i lågor.

Efter Skånes förening med Sverige har biblioteket, så vidt man vet, icke lidit större minskning. Det kom 1671 i universitetets ego, och under Carl XI:s krig, då man fruktade för dess säkerhet, fördes det i likhet med de lundensiska arkiven till Malmö. Efter freden återkom det ²⁾. Därefter förvarades böckerna dels i ett domkyrkans kapell, dels «uthi

¹⁾ *T. B. Bircherod*, De causis deperdit. apud septentrionales antiqvitatum. Dänische Bibliothek, IV, 388. Jmf *Chr. Bruuns* innehållsrika arbete: De illuminerede Haandskrifter i Det store Kongelige Bibliothek, tryckt i hans Aarsberetninger og Meddelelser fra Det store Kongelige Bibliothek, III, 20.

²⁾ *Andr. Lidbeck*, Dissertatio de Bibliothecæ Lundensis initiis et præcipuis incrementis usque ad annum MDCCXXIX, s. 5.

dhet gamle consistorij skåp». En förteckning uppgjordes 1687. Utom de tryckta böckerna, hvilka uppgingo till 386 band, funnos i biblioteket «några gamla munkeböcker, som inthet kunna medh någon wiss titul specificeras, bland hwilka twenne äre aff papyr, dhen ena in folio, dhen andra in qvarto, men dhe öfrige aff pergament, 9 in 4:to, een in octavo och een in duodecimo»¹⁾.

Sådant katalogen af 1687 visar Lunds domkyrkas bibliotek finnes det i allmänhet bevaradt. Men samlingen är sedan dess sprängd, och de tryckta arbetena måste numera sökas inom de olika afdelningarne i det nuvarande Universitetsbiblioteket i Lund.

3.

Så ringa än uppgifterna äro om Lunds domkyrkas bibliotek under medeltiden, kan det dock sägas, att det på grund af de från äldre tid stammande underrättelserna framstår såsom ett af de mera kända i Norden: man kan i hvarje fall följa några af hufvuddragen i dess historia. Om öfriga kyrkliga

¹⁾ Förteckningen, uppgjord d. 17/11 1687 af bibliotekarien Zacharias Hulth och Johannes Sundius, i Lunds Universitetsbibliotek. Jmfr *Wieselgren*, *Catalogus manuseriptorum bibl. acad. Lund.* I, 24.

institutioners bibliotek i Lund äro däremot blott några spridda upplysningar lemnade. Flera torde hafva gått under, utan att någon underrättelse om dem nått till eftervärlden.

Af de lundensiska klosterbiblioteken var Allhelgonaklostrets icke blott det äldsta, utan säkerligen också ett af de förnämsta. Man tycker sig kunna sluta därtill af den omständigheten, att klostret hade en särskild sal eller törhända byggnad, som bar namnet «liberiet»¹⁾. En bokgåfva till biblioteket nämnes 1346, en annan 1358²⁾. När reformationen bröt in, var det redan stadt på förfall, och 1559, då Jon Tursen och tvenne andra medlemmar af kapitlet i Lund gjorde sig underrättade om dess tillstånd, funno de endast en obetydlighet kvar af den forna härligheten. De säga i den berättelse de afgåfvo, att de påträffat i oskadadt skick endast tvenne böcker: Summa Angelica och «en gamill schreffuen historiibog om keyseren, som Kucklichu hagde». Men «herforwdenn» — tillägga de — «wor ther aldriig enn hell bog, som dugde nogett att lessze eller registrere, vdenm sønnderreffne

¹⁾ *Kall Rasmussen*, Om to nylig fundne Fragmenter af en Codex af Saxo. Aarsberetninger fra Geheimearchivet, I, Tillæg, 36.

²⁾ *Diplomatarium Svecanum*, V, 609; Bilaga 2.

och forderffuit allesammen.» Abboten, herr Christiern Sörensen, hade redan förut undskyllat sig inför länsmannen Mogens Gyldenstjerne med att allt vid hans tillträde varit «ødelagdt» ¹⁾).

Jämförliga med Allhelgonaklostrets bibliotek synas de båda i Lund befintliga hafva varit, hvilka innehades af franciskaner- och dominikanerorden. Öfverallt voro dessa ordnars medlemmar kända såsom bokälskare af rang, och särskildt var det fallet med den sistnämnda. «Komna i vingården vid elfte timman» — säger Richard de Bury i sin Philobiblion — «hafva de gjort en rikare skörd än andra.»

Tidigast nämnes af dessa lundensiska bibliotek dominikanernas. Redan 1222 kommo denna ordens medlemmar till Lund och fingo där tomt och byggnader upplåtna åt sig. Anders Sunesen gaf dem dessa, och den store ärkebiskopen är också den förste, om hvilken man vet, att han skänkt en bok till brödernas bibliotek. Den finnes i en förteckning af 1662 öfver Universitetsbiblioteket i Kjöbenhavn upptagen under beteckningen: «Liber fratrum prædicatorum, qvem dedit archiepiscopus

¹⁾ *Kall Rasmussen*, Om to nylig fundne Fragmenter af en Codex af Saxo. Aarsberetninger fra Geheimearchivet, I, Tillæg, 36.

Andreas»¹⁾. I senare hälften af 1300-talet mottog klosterbiblioteket en större donation. Den omtalas i ett odateradt breffragment, af hvilket det framgår, att en till klostret gifven boksamling blifvit detta tilldömd å ett provinsialkapitel i Nestved²⁾. Äfven under 1400-talet är biblioteket omnämndt. Under reformationstiden skingrades det. Numera finnes blott en enda af dess böcker kvar: ett «Missale ad consuetudinem fratrum predicatorum», tryckt 1516 och inköpt samma år. Uppslagsändanarne af skinn torde tyda på, att det legat å ett af altarne i brödernas kyrka³⁾.

Om franciskanernas bibliotek i Lund finnes en uppgift från 1303: detta år afskrefs för det samma af den ryktbare kopisten Johannes Paschæ, senare guardian i Roskilde och Kjöbenhavn, ett *Legendarium de tempore et sanctis*, hvilket ordens minister, herr Trugotus, bekostade⁴⁾. Ett halft århundrade senare — 1359 — gaf magister Peder Niclesen, skolast i Lund, till klostret, där han valde sin graf, alla de böcker bröderna hade till låns af

¹⁾ *S. Birkel Smith*, Om Kjöbenhavns Universitets-Bibliothek før 1728, s. 162.

²⁾ *Repertorium dipl. regni Dan. mediævalis*, II, s. 512.

³⁾ Till S:ta Marias altare i klosterkyrkan hörde ett Canon missalis, i hvilket årsmoten inskrefvos. *Diplomatarium Svecanum*, IV, 101 och 102.

⁴⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, V, 515.

honom ¹⁾. När i reformationstiden klostret nedbröts, fördes en del af dess bokskatter öfver till Kjöbenhavn, där ännu på Arne Magnusens tid tvenne af dem förvarades i Vor Frue kirke ²⁾, en andra införlifvades med Lunds domkyrkas bibliotek. Några af de tryckta arbeten, som tillfölo det senare, finnas ännu i behåll: så ett exemplar af Sextus liber decretalium, utgifven 1515, och ett af Gregorii Compilatio decretalium. Båda bära å första bladet den med samma handstil gjorda anteckningen: «Liber ffratrum minorum conuentus Lundensis».

Det är icke kändt, huruvida dominikaner- och franciskanerklostren i Lund haft särskilda bibliotek för de med dem förenade undervisningsanstalterna. Endast om ett dylikt skolbibliotek egas numera några underrättelser: den lundensiska katedralskolans. I flera testamenten från 1300-talet ihågkommes detta. Kantorn Benechinus Henrici skänkte sålunda 1358 en sångbok, innehållande Discantus et Tripleta, skrifna med god stil och med förgyllda kapitalbokstäfver, samt Alexander Necams verk De utensilibus jemte fyra andra auctorer ³⁾, skolasten Peder Niclesen det följande året Græcismus jemte

¹⁾ Perg. af d. ¹²/₁₂ 1359. Sv. Riksark. Jmfr *Suhm*, Historie af Danmark, XIII, 395—396.

²⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VIII, 358.

³⁾ Bilaga 2.

tvenne andra böcker ¹⁾) och ärkebiskop Niels 1379 alla de i hans testamente icke förut omtalade «actores, libros et poetas nostros,» eller med andra ord de klassiska författare, som han ägde ²⁾). Äfven från 1400-talet äro bokgåfvor kända. Från detta århundrade stammar också den enda nu bevarade handskrift, som tillhört biblioteket: Liber scole virginis. Denna illa farna, starkt begagnade kodex från — såsom det förefaller — ärkebiskop Ties tid är skriven dels å pergament, dels å papper och innehåller delar af ritualen samt hymner och sekvenser till jungfru Marias ära ³⁾). Bland de tryckta, ännu bevarade böcker, som under medeltiden begagnats i Lunds katedralskola, må nämnas: Commentationes condite a Philippo Beroaldo in Suetonium, tryckt i Paris 1512. Å dess titelblad läses: «1519. Ad vsum Benedicti Nicolaj puerorum moderatoris scole Lundensis» ⁴⁾).

4.

Det råder intet tvifvel, att Lund, den ort inom nordiskt område, där medeltidskyrkan visade sig i

¹⁾ Se not 1 s. 23.

²⁾ Bilaga 3.

³⁾ Bilaga 1.

⁴⁾ Nu i Lunds universitetsbibliotek.

sin högsta utveckling, de kyrkliga boksamlingarne i Skåne både varit talrikast och bäst försedda. Men hvarhelst en prest eller munk höjde sin stämma, i kyrka eller kloster, där kan man vara säker, att större eller mindre bibliotek funnits. Kyrkan och dess män voro bildningens bärare. S:t Peter bar icke blott nyckeln till paradiset på andra sidan grafven: han öppnade också porten till kunskapens rike.

Vid hvarje kyrka i det medeltida Skåne har det funnits en eller annan bok. Mestadels, åtminstone på landsbygden, var det endast de för gudstjensten nödigaste handböckerna: ett passionario, graduale och missale. Dessa i mycket så stereotypa arbeten voro ännu tillräckliga för att tillfredsställa landtfolkets andliga behof. Många af dem gingo under i reformationstidens stormar, då det ena dekretet följde det andra, uppmanande till förstöring af dessa «ugudelige och unyttige böger» ¹⁾, men ännu i senare hälften af det sjuttonde århundradet fans det näppeligen någon kyrka i Skåne, där icke en eller annan af dem låg kvar på altaret. På de flesta ställen funnos böcker af

¹⁾ T. B. Bircherod, De causis etc. Dän. Bibl., IV, 393—394.

alla dessa slag¹⁾. Men under det skånska krigets sköflingar förstördes de, och numera finnes ingen kvar inom kyrkornas murar.

Vid kyrkorna i de skånska städerna voro boksamlingarne i allmänhet större. Så var — för att taga ett exempel — fallet i Malmö. En donation till S:t Petri kyrkas bibliotek därstädes är omtalad i dekanen Johannes Jacobi testamente 1418²⁾; i samband med Mariakapellets förstöring 1529 nämnes en där stående «bogestoll meth enn kiistæ eller skrin, szom loghe sex bøgheer belenckedæ i»³⁾, och ännu 1638 funnos i kyrkan enligt en detta år uppsatt inventarieförteckning «12 gamble munckebøger, staar løsse for sig selff vdj it skab». Det nämnes vid samma tillfälle «51 bøger in folio, som ligger vdj lencker j kirckenis liberie, huor aff mester Jørgen Braade haffuer laandt fire»⁴⁾. En stor del af dessa voro visserligen förvärfvade under 1500-talets senare hälft, men ett flertal utgjordes af medeltidstryck. Det «liberi», i hvilket de förvarades,

¹⁾ Förteckning öfver de skånska kyrkornas klenodier 1667. Bland Skånska reduktionskommissionens (1669—1670) handlingar i Sv. Riksark.

²⁾ Svenskt diplomatarium, III, 307.

³⁾ Pappersbref, dat. d. ³¹/₆ 1531. Lunds domkapitels arkiv.

⁴⁾ Inventarieförteckningen i Malmö rådhusarkiv.

var det af myntmästaren Henrik Dringelberg i slutet af 1400-talet uppförda kapellet öster om kyrkan. Ännu i Linnés tid och väl senare lågo där 47 stora volymer fastkedjade vid de gamla munkstolarnes pulpeter ¹⁾).

Det sätt, som i Malmö användes för att skydda kyrkans böcker mot att bortföras, var under medeltiden ganska allmänt och synes äfven annorstädes i Skåne hafva blifvit begagnadt. Till kyrkobiljotekens skydd var det för öfrigt stadgadt, att ingen, icke ens presterna, finge medtaga någon bok till sin bostad, och framför allt icke nattetid förvara den där. «Blifva några böcker förstörda, gå de förlorade eller uppbrännas i prestgården — heter det i Hans Laxmands synodalstatuter — ersätte den som låtit föra dem ur kyrkan deras värde och böte oss tre mark för sin försummelse ²⁾». Straffet var strängt nog för att verka afskräckande: det kunde under vissa förhållanden bringa den skyldige till tiggarsstafven.

Större och mera betydande än kyrkornas boksamlingar synas de skånska klostrens hafva varit. Men bristande underrättelser och de härjningar, för hvilka biblioteken varit utsatta, göra det omöj-

¹⁾ *Carl v. Linnés Skånska resa*, 2:dra uppl., 137.

²⁾ *Samling af danske Kirkelove ved Thorkelin*, 111.

ligt att gifva en i någon mån uttömmande skildring. Endast några spridda uppgifter hafva nått till eftervärlden.

Bland de skånska klosterbiblioteken möter först och främst Herrevads. Klostret, som tillhörde cistercienserorden, var stiftadt af ärkebiskop Eskil 1144; dess första medlemmar hade kommit dit direkt från Citeaux. Ursprungligen gällde väl den regel, att inga profana författare, ja, icke ens arbeten i den kanoniska rätten, finge studeras inom den helige Bernhards stiftelser. Moderklostren gåfvo de för kulten nödvändiga skrifterna, och de arbeten, som jemte dessa skulle sysselsätta bröderna, när icke andra verk togo deras uppmärksamhet i anspråk, voro den helige Benedikts regel, Charta charitatis af 1119, Liber usuum af 1134 och generalkapitlens beslut. Men med tiden mildrades regelns stränghet. Tiggarmunkarnes bokförfarenhet lemnade cistercienserna icke oberörda, och snart upptogo de en täflan med dessa. De fordom så tomma armarierna fylles med dyrbara handskrifter, förvärfvade utifrån eller afskrifna inom klostrens celler. Kantorn med sin medhjelpare, underkantorn, tog vården om dem. Han skref dödsrullorna och nekrologiet, och det var äfven han, som hade

skyldigheten att anteckna alla händelser af vikt, hvilka kommo till brödernas kunskap.

Om Herrevads klosterbibliotek lemnar ett konungabref från 1641 upplysning. Man finner däraf, hurusom ännu på Christian IV:s tid förvarats i klostret «adskillige gamle munkebøger»; det gifves i brevet befallning, att de skola sändas till universitetet i Köbenhavn och detta behålla hvad som döge; resten skulle lefvereras på Tyghuset ¹⁾. Från Herrevads klosterbibliotek hade ett femtiotal år tidigare Arild Huitfeld förvärfvat den dyrbara kodex af Ælnoth, som han 1602 utgaf, och utan tvifvel har hans bibliotek därifrån blifvit riktadt äfven med andra handskrifter. Till dessa hör den kodex, hvilken bär titeln: *Transitus super genesin*, och som genom den Rantzauska donationen af 1731 kommit till Universitetsbiblioteket i Köbenhavn. Å dess främsta sida läses: «Sancte Marie Herivadensis» ²⁾. Sorgligt nog, finnes icke den handskrift af Saxo, som Christiern Pedersens 1514 utgaf i Paris ³⁾, längre i behåll: törhända skulle man annars fått läsa samma inskrift i denna. Det var

¹⁾ *Suhms Nye Samlinger*, II, 1, 187.

²⁾ *Kall Rasmussen*, Om to nylig fundne Fragmenter af en Codex af Saxo. Aarsberetn. fra Geh. Archivet I, Tillæg, 36.

³⁾ *Brandt*, Christiern Pedersen, 37—47.

en handskrift af den största sällsynthet. Brännande af lust att visa verlden «de danskes storhet och bragder», hade Christiern Pedersen från Frankrike sändt bud på bud hem för att erhålla en kodex till tryckning, men ingen sådan hade kunnat uppbringas. Slutligen begaf han sig sjelf den långa vägen på upptäcktsfärd hemåt. Från kloster till kloster färdades han: alla boksamlingar undersöktes, men resultatet syntes alltjemt lika fruktlöst. Slutligen lyckades det ärkebiskop Birger att i sitt stift uppbringa en Saxohandskrift. Att det icke varit i Lund, därom kan man vara säker, då Christiern Pedersen utan tvifvel i grund kände dess bibliotek. Någonstädes ute på den Skånska landsbygden har den dyrbara handskriften funnits, och osökt föres under sådana förhållanden tanken till cistercienser-klostret vid Rönneå, där munkarne i ensligheten sutto och läste sin Ælnoth, och där ännu i Christian IV:s tid — såsom det synes — icke obetydande rester af medeltidsboksamlingen funnos bevarade.

Till ett annat klosterbibliotek i det norra Skåne låter törhända ett fragment af en annan Saxohandskrift hänföra sig. Det påträffades 1877 i Geheimerarkivet i Köbenhavn, användt såsom häftrem för Kristianstads läns skattemantal af 1623. Om den

mening är riktig, att räkenskaper af denna art bundits å ort och ställe, finnas tvenne sannolikheter: antingen har fragmentet tillhört premonstratenserklostret i Beckaskog eller dominikanerklostret i Åhus. Om dessa bibliotek erinra i så fall också de talrika pergamentsblad, som användts såsom omslag för handlingar från denna del af Skåne ¹⁾.

Något mera känt än dessa boksamlingar är klosterbiblioteket i Dalby. Kaniken Niels Bunkflo gjorde 1346 en donation till detta ²⁾, och af en inventarieförteckning från 1530 framgår, huru-
som bland de dyrbara klenoder, hvilka förvarades i kyrkan, också funnos «ij bøger beslagne met sølff oc guld och ligger edelstene wdij» samt «iij bøger beslagne met sølff oc forgylt po bode siider» ³⁾. I katalogen öfver Kjöbenhavns Universitetsbibliotek af 1662 upptagas: *Vocabularium statutorum in Dalby* och *Liber sanctæ crucis ecclesiæ monasterii canonicorum Dalbyensium* ⁴⁾ — den senare handskriften sannolikt klostrets nekrologium. Till-

¹⁾ *Ch. U. A. Plesner*, Et Brudstykke af en hidtil ukjendt Codex af Saxo. Aarsberetninger fra Geh. Archivet, VI, Tillæg, 6—8.

²⁾ *Diplomatarium Svecanum*, V, 609.

³⁾ Inventarieförteckningen i Rigsarkivet i Kjöbenhavn.

⁴⁾ *S. Birket Smith*, Om Kjöbenhavns Universitets-Bibliotek för 1728, s. 162.

fälligheten har velat, att äfven en rest af biblioteket blifvit bevarad till våra dagar: ett evangeliarium från det elfte århundradet. Det är försedt med miniatyrer och bundet i samtida praktfullt metallband — det enda, som ännu finnes i behåll från Danmarks medeltid ¹⁾).

Om öfriga klosterbibliotek i de skånska landskapen är numera så godt som intet bekant. Förstörelsen har varit sådan, att från hvardera af franciskanerklostren i Ystad, Helsingborg och Malmö blott bevarats — titeln på en bok ²⁾).

5.

I jämbredd med de kyrkliga institutionernas bibliotek uppstodo redan tidigt i medeltiden enskilda sådana. Några få tillhörde lekmän; flertalet samlades af andlige. Och ännu vittna talrika bokförteckningar om de stora bibliotek, som i utlandet samlades af kapitelherrar och kyrkofurstar.

Vid sidan af de enskilda boksamlingarne i Tyskland och Frankrike intaga de nordiska en anspråkslös plats. Men en och annan tål dock en

¹⁾ *Chr. Bruun*, De illuminerede Haandskrifter i Det store Kongelige Bibliothek. Aarsberetninger fra Det store Kongelige Bibl., III, 38—39.

²⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VIII, 358.

jämförelse äfven med dessa, och särskildt är det fallet med några af de skånska.

De böcker, som samlades i dessa, härrörde till stor del från inhemska afskrifvare. Om ett arbete i ärkebiskop Niels Jonsens bibliotek säges sålunda, att han låtit skriva det på Bornholm ¹⁾; i en kodex af Skånelagen är antecknadt, att den 1440 fullbordats af Jakob Magensen, borgare i Malmö ²⁾, och i en annan, att den skrifvits af Johannes Martini, doktor och munk i Sorö, på Hammershus 1499 ³⁾. Den sistnämde har också 1509 verkställt en afskrift af Magnus Erikssons landslag, daterad ärkebiskopsborgen Flyinge ⁴⁾. De handskrifter, som skrefvos inom landet, kompletterades emellertid genom talrika förvärf utifrån. Man kan förmoda, att sålunda åtminstone en del af Anders Sunesens bibliotek härrörde från den tid, då han studerade i Paris. Af ärkebiskop Niels' böcker voro några köpta i Flandern ⁵⁾, och om flera af kantorn Benechinus Henricis handskrifter nämnes, att han

¹⁾ Bilaga 3.

²⁾ Anno domini millesimo quadringentesimo quarto-decimo in vigilia beati Thome apostoli finitus est iste liber per manus Iacobi Maghensson villani in Malmoghæ. *Schlyter*, Skånelagen. Företalet, XXXII—XXXIII.

³⁾ Sammastädes, LV.

⁴⁾ Sammastädes, LVI.

⁵⁾ Bilaga 3.

samlat dem i Paris och annorstädes ¹⁾. Alla hade emellertid icke som dessa lyckan att från studieuppehållen i utlandet föra sina böcker oskadda med sig hem. I en handling från det fjortonde århundradets midt omtalas, hurusom fyra lundensiska kaniker och tvenne prester ur ärkestiftet från den franska högskolan medtagit en boksamling. De styrde just sitt skepp in i nordiskt farvatten, då de uppfångades af en sjöröfvare, Henrik Rise, från Roskilde stift. Han kastade dem sjelfva i fängelse och förskingrade deras medhafda skatter ²⁾.

De handskrifter, som från utlandet hemfördes, voro väl merändels skrifna af främlingar och för betalning förvärfvade. Men det gifves också exempel därpå, att unga prestmän från Norden, som utomlands inhemtade sin bildning, sjelfva afskrifvit de codices de hemförde. I kaniken Thuco Thuronis testamente af 1353 omtalas sålunda de kvaterner på papper, som han skref under sin vistelse i Avignon ³⁾, och är också underrättelsen temligen enstaka, var tvifvelsutän förhållandet icke ovanligt.

De enskilda medeltidsbibliotek i Skåne, om

¹⁾ Bilaga 2.

²⁾ Diplomatarium Svecanum, V, 490.

³⁾ Perg. af d. ¹¹/₈ 1353. Sv. Riksark. Jmfr *Suhm*, Historie af Danmark, XIII, 281—282.

hvilka kändedom står att vinna, innehades så godt som alla af klerker, hvilka voro fästade vid kapitlet i Lund. Endast en eller annan bok finnes här och hvar omtalad såsom tillhörig en lekman.

De äldsta meddelandena om enskilda boksamlingar i Lund äro nedskrifna i kapitlets minnesböcker. Vid innehafvarnes död införlivades de med domkyrkans och kapitlets bibliotek och äro i sammanhang med detta redan omtalade. De tillhöra 1100-talets förra del. Under det följande århundradet nämnes en och annan kapitelherres bibliotek, men de store ärkebiskoparnes Absalons och Anders Sunesens öfverglänste dem alla. Öfver den förstnämdes samling är ingen fullständig förteckning i behåll, men man såg i den bland annat en Justinushandskrift, som ärkebiskopen skänkte till Sorö kloster och som ännu är bevarad ¹⁾; det nämnes också tvenne böcker, hvilka Absalon utlånat till sin klerk Saxo ²⁾. Om Anders Sunesens bibliotek, försåvidt som det öfvergick i det lundsiska kapitlets ägo, är redan taladt. Men utom de trettio band, med hvilka detta var fallet, har Anders Sunesen ägt ännu andra. Det har redan visats,

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, V., 456.

²⁾ *Testamentum Absolonis. Scriptores rerum Danicarum*, V, 425.

hurusom han skänkt en bok till dominikanerklostret i Lund, och man kan helt naturligt också taga för gifvet, att i hans boksamling funnits exemplar af hans egna skrifter och af Saxos till honom dedicerade krönika. För den mest betydande af de förra, det stora diktverket Hexaëmeron, hafva just de af honom till kapitlet skänkta arbetena bildat grundvalen. Men af Hexaëmeron framgår också, att äfven andra liknande verk varit ärkebiskopen tillgängliga ¹⁾).

Voro Absalon och Anders Sunesen boksamlare af rang, öfverträffades de dock af sin store efterträdare på den lundensiska ärkebiskopsstolen Jens Grand. Hans boksamling är utan gensägelse den största enskilda, som är känd från Nordens medeltid.

Förteckningen öfver Jens Grands bibliotek är uppsatt af bokhandlaren vid den romerska kurian Nerius 1327 ²⁾). Många af de däri upptagna arbe-

¹⁾ Jmfr Andreæ Svononis filii archiepiscopi Lundensis Hexaëmeron libri duodecim, ed. *M. Cl. Gertz*, XIII o. f. Å s. XIV uttalas här den mening, att Anders Sunesen icke skulle ägt andra böcker än de i den förut omnämnda förteckningen öfver hans bibliotek upptagna.

²⁾ *P. A. Munch*, Diplomatiskt Bidrag til Erkebiskop Jens Grands Levnetshistorie. *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1860, s. 171—175, 181, 184—187.

tena äro tvifvelsutan förvärfvade efter den tid, då ärkebiskopen för alltid lemnat Danmark, och om hans boksamling där är för öfrigt kändt, att åtminstone en del af densamma vid hertig Christophers plundring af Lundagård 1294 förskingrades. Bland de böcker man då öfverkom fängslade särskildt en tidens vidskepliga sinnen: en bok i svartkonst om ungefär fjorton kvaterner, hvilken ärkebiskopen sades hafva flitigt studerat ¹⁾. Men helt och hållet förefaller likväl icke den boksamling Nerijs förtecknade att härröra från tiden efter ärkebiskopens vistelse i Lund: de arbeten på danska, som däri funnos, synas antyda detta. För öfrigt omfattar Nerijs förteckning icke hela biblioteket: hos biskopen af Slesvig hade den ständigt på resande fot stadde Jens Grand långt tidigare gjort ett depositum af böcker och ornament ²⁾.

Sådant den bokkäre, högt bildade ärkebiskopens bibliotek efter hans död den 29 maj 1327 stod uppställt i det hus i Avignon, som han någon tid förut förvärfvat, omfattade det öfver hundra volymer. De flesta handskrifterna däri voro — såsom man kan vänta — teologiska och juridiska. Hela raden af medeltidens mera bekante författare i

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VI, 285, 306.

²⁾ *Munch*, *Diplomatiska Bidrag etc.*, s. 177.

dessa vetenskaper möter här: Isidorus och Gilbertus, Innocentius IV, Henricus de Bartholomæis, cisterciensermunken Johannes, Guillelmus Durandus, Odofredo, Dinus de Mughella och många andra. Men jemte teologisk och juridisk litteratur fans också en afdelning, bestående af hvad samtiden skulle kallat filosofiska och fysikaliska arbeten. De äro jemförelsevis icke så få — till antalet öfver tjugo. Då förteckningen gjordes, hade påfven — det var Johannes XXII — de flesta af dem till låns, och bokhandlaren Nerius satte för hvar och en af dessa ett kors i förteckningen. Den fick för denna afdelning följande utseende:

Catholicon — .xvii. flor.

Speculum Vincentij in iiij:or uoluminibus — .xl. flor.

Crononice (!) — .i. flor.

Palladius de agricultura — .i. flor.

† De regimine principum — .i. flor cum medio.

Narrationes Alfabeti — .x. gross.

Crononice (!) fratris Martini — .i. flor.

† Liber de proprietatibus rerum — .iii. flor.

† Auctoritates philosophie — .vi. gross.

† Liber Johannis de Bononia — .i. gross. cum medio.

Regula fratrum minorum — medium grossum.

Constitutiones Johannis Tusculani leg. — med. gross.

Boëtium de consolatione — med. gross.

† Thesaurus pauperum — .x. gross.

† Liber Coffonis de modis medendi — .ii. gross.

† Antidotarius Nicolai — .vi. gross.

- † De regimine sanitatis — .I. gross.
- † Questiones medicine — .II. gross.
- † Amphorismi Ipocratis — .II. gross.
- † Quidam libellus de medicina — .II. gross.
 Computus — .II. gross,
- † Quidam libellus arquimie — .III. gross.
- † Quidam libellus medicine — .I. gross.
 Quidam libelus (!) de medicina — med. gross.

De flesta arbetena i Jens Grands bibliotek voro helt naturligt affattade på latin. Men i denna rika samling fans också — såsom redan berörts — mer än en bok på nordiskt tungomål, hvilken fått göra den långa färden ned till stränderna af Rhon. Summariskt berättar Nerijs i sitt register: «Vidare finnas också några häften med lagar för Danmark och kringliggande land samt några böcker, skrifna i dessa traktens munart, jemte andra handskrifter. Men de sakna värde och förtjena icke att förtecknas». Man märker i hvarje ord det sublima föraktet för barbarerna och deras språk hos den romerske bokkännaren, som hade den lyckan att lefva i Petrarcas och Boccaccios tidsålder. Huru skulle han icke häpnat, om han kunnat ana, att man efter århundraden skulle skänka det största intresset just åt dessa hans vårdslöst utkastade rader. Törhända hade han då sökt stafva sig till ett och annat namn, en och annan boktitel. Det kan ej gerna betviflas, att han därmed hade gifvit nya

författare åt den nordiska medeltidslitteraturen. Törhända hade han också skänkt ärkebiskopen själf ett namn inom litteraturen, värdigt innehafvaren af Eskils och Anders Sunesens biskopsstol.

Det exempel ärkebiskop Jens Grand gifvit med sin boksamling vann i de följande tiderna allmänare efterföljd. Trettonhundratalet är de enskilda bibliotekens stora tid i Lund. Det rör sig inom kapitlet ett rikt andligt lif, som någon gång växer ut öfver de häfdvunna formerna. I sitt sekret sätter ärkebiskop Esger Juel det fint skurna, klassiska Antinoushufvudet. Det är icke ett tomt prål: det är som symbolen på en ny tid, om hvars åskådning en och annan bok i kanikernas samlingar bär vittnesbörd.

Man kan icke nog glädjas öfver den tillfällighet, som bevarat så många af 1300-talets lundsiska testamenten. Alla underrättelser om denna tids bibliotek i Lund härflyta ur dem.

Främst i raden af dessa boksamlare i det fjortonde århundradets Lund står kantorn Benichinus Henrici. I sitt testamente af 1358 uppräknar han öfver 80 arbeten, hvartill emellertid komma ännu andra icke närmare specificerade ¹⁾.

¹⁾ Bilaga 2.

Ärkebiskop Niels innehade vid sin död 1379, förutom den boksamling han skänkte till katedralskolan i Lund, 46 volymer, hvilkas titlar angifvas ¹⁾). Af de böcker, som funnos i kaniken Niels Bunkeflos bibliotek, äro 25 närmare omtalade ²⁾). Det är antagligt, att äfven andra samlingar gått upp emot dessa eller kanske öfverträffat dem, men det är omöjligt att afgöra, då de icke i sin helhet förtecknats. I ärkebiskop Karls testamente af 1334 är detta sålunda fallet endast med 8 böcker, men tillägges det: «alla våra böcker, undantagna dem, som vi, enligt hvad i det föregående nämts, bortskänkt, tillfalla våra arfvingar» ³⁾). Betydande voro också kantorn Nicolai Erlandis, kaniken Thuco Thuronis och skolasten magister Peder Niclesens bibliotek ⁴⁾).

Det låg i tidsriktningen, att dessa boksamlingar till största delen bestodo af teologisk och juridisk litteratur. Till bibelverken, som icke gärna saknades, slöto sig kommentarier och predikosamlingar, till den kanoniska rättens urkundsverk Hugocio,

¹⁾ Bilaga 3.

²⁾ Diplomatarium Svecanum, V, 608—615.

³⁾ Sammastädes, IV, 373—377.

⁴⁾ Perg. af d. ¹²/₈ 1372, ¹¹/₈ 1353 och ¹²/₁₂ 1358. Sv. Riksark. Jmfr *Suhm*, Historie af Danmark, XIII, 709—710 281—282, 395—396.

Garsias, Petrus de Sabinis, Johannes Andree och andra. Icke heller de inhemska lagsamlingarne saknades. Den skolastiska teologien var talrikt representerad, liksom också de allmänt gängse kyrkliga handböckerna. Men vid sidan häraf funnos äfven arbeten i andra vetenskaper, och icke heller var den sköna litteraturen portförbjuden i dessa lundensiska kapitelherrars armarier.

De vetenskapliga arbetena utanför teologi och juridik äro icke så få. Det nämnes böcker i fysik och medicin, i grammatik, filosofi, historia och geografi. Till någon del härrörde dessa från antika författare: Hippokrates, Curtius och Solini verk, under medeltiden satt så högt, De mirabilibus mundi stodo här sida om sida med Thesaurus pauperum, Bartholomæus de Glanvillas Proprietates rerum, Doctrinale och Martini krönika. Bland antikens skalder är Ovidius den särskildt favoriserade: Thuco Thuronis egde hans Ars amandi, hans Metamorphoser och trenne andra af hans skrifter. Äfven Cicero saknas icke: i ärkebiskop Niels' testamente nämnes en handskrift af honom. Till allt detta kommer så den rena medeltida förströelselitteraturen: Lucidarius, Mirabilia Indie, Gesta Apollonii, diktböcker och libri narrationum. Man skulle för-

nekat sig sjelf, om man icke gifvit äfven dessa arbeten ett rum i sina samlingar.

Det finnes en supplik till påfven från midten af 1300-talet, i hvilken supplikanten anhåller om ett kanonikat vid Lunds domkyrka och såsom stöd för sin ansökan anför, att han blefve den ende af kapitlets medlemmar, som förvärfvat en akademisk grad ¹⁾. Men akademisk grad eller ej — de andras testamenten med sina bokförteckningar tala ett väl-taligare språk än examen och diplom.

De testamenten, som bevarats från det femtonde århundradets Skåne äro till antalet betydligt färre än den föregående tidens, och färre äro också de från 1400-talet kända enskilda boksamlingarna. Bland innehafvarne af dessa kunna nämnas: dekanen Johannes Jacobi, kanikerna Sven Saxtorp, Anders Strangesen och Olaus Jacobi samt ärkebiskop Tue ²⁾. En boksamling af betydighet var utan tvifvel också kaniken Niels Isaksen (Lodehats). En del af denna hade han förvärfvat af väpnaren Erik Nielsen (Bing), hvars son i testamente erhållit densamma af ärkedjeknen Jens Pedersen i Roskilde ³⁾.

¹⁾ Supplik af Andr. Hallandis d. $\frac{7}{8}$ 1344. Vatikanark.

²⁾ Svenskt diplomatarium, III, 307—308; I, 340—341; Lunds ärkestifts urkundsbok, utg. af *Lauritz Weibull*, III, 106; Bilaga 1.

³⁾ Lunds ärkestifts urkundsbok, III, 207.

Om kaniken Olaus Esbernis stora bibliotek nämnes bland annat i hans testamente af 1505, att det, förvaradt i en af hans bästa kistor, skulle tills vidare insättas i kapitlets sakristia ¹⁾).

Detta det hufvudsakliga, som är känt om enskildes boksamlingar i Lund under det sista århundradet i medeltiden. Allt visar tillfällighetens spel. Ingen underrättelse är mera bevarad om det bibliotek, som engång tillhört ärkebiskop Peder Lykke, den lysande representanten för den lundsiska kyrkan å mötet i Konstans. Och förgäfves spørjer man efter den boksamling, som prydde den ärkebiskopliga kammaren på Lundagård i de tider, då kräcklan fördes af Birger Gunnersen, drottningarne Dorotheas och Christinas kansler, samme man, genom hvilkens omsorg Saxo bevarats åt efterverlden.

¹⁾ Perg. af d. % 1505. Sv. Riksark.

Arkiven.

Les archives ont toujours leur
patrie là où elles se sont formées.
Laborde.

1.

Var Lund under medeltiden en bibliotekens stad, var det också en arkivens. Sida om sida med lagtexterna och de teologiska codices hopades där på skilda ställen pergaments- och pappershandlingar i tusental. Och liksom det äldsta och väl också största biblioteket tillhörde Lunds domkyrka, var detta också fallet med det äldsta och största arkivet.

Lunds domkyrkas och det därmed samhörande kapitlets arkiv leder sina anor tillbaka till Knut den heliges tid — dess äldsta, länge bevarade dokument var utfärdadt af honom 1085¹⁾. Den första gång arkivet omtalas är i slutet af 1200-talet. Då hertig

¹⁾ Repertorium diplomaticum regni Danici mediæevalis, I, 1.

Christopher 1294 fört ärkebiskop Jens Grand fången till Söborg, vände han omedelbart åter till Lund, lät med våld uppbräta dörren till domkyrkans sakristia, där arkivet jemte biblioteket under medeltiden förvarades ¹⁾, och slå upp den där stående arkivkistan. Sigillen brötos från de flesta af breffven och — om man får tro en i det hela tillförlitlig berättelse — tändes i högkoret framför altaret ett bål, i hvilket massor af dokumenter kastades. Bland de förstörda nämnas privilegier för domkyrkan, utfärdade af påfvar och konungar, borgensförbindelser och skuldebref, utgifna af konung Erik Menved, hans företrädare på tronen och ännu andra. Det uppgifves också, att bland dessa tillintetgjorda dokument befunnit sig den ryktbara konstitutionen: Cum ecclesia Daciana, jemte den påfliga bulla, som stadfäste densamma ²⁾.

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VIII, 457, och VII, 247, m. fl. st. — Endast i oroliga tider kunde det hända, att delar af arkivet fördes annorstädes hän. Ett intyg af kapitlet och magistraten i Lund, dateradt 1515, gifver sålunda vid handen, att några skrin och askar voro «nedgrafde under golfvet i biscopens magh, någre dombkyrkians register och breef angående». Skånebreffförteckningen: Lunde domkyrckios breff och skriffter n:o 464.

²⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VI, 280, 284—285, 627 m. fl. st.; krönikan om ärkebiskop Jens Grand, senast tryckt i folio-uppl. af *Huitfeld* 1653, s. 2. Jmfr *Mackeprang*, *Kröniken om Jens Grands Fangenskab*. *Hist. Tidskrift*, Række VI, Bind 3.

Den förstörelse, som efter Jens Grands tillfångatagande öfvergick Lunds domkyrkas arkiv, har möjligen i någon mån öfverdrifvits af ärkebiskopens vänner, men den är långt ifrån någon fabel. Särskildt torde den hafva drabbat den närmast föregående tidens handlingar: hvad man afsett har varit en radikal uppgörelse af striden mellan konungamakt och hierarki. Och sådan har denna förstörelse varit, att intet originaldokument från Jens Grands ärkebiskopstid, om hvilket man med bestämdhet kan säga, att det tillhört arkivet, är vare sig bevaradt eller i det förflutna omtaladt.

I sammanhang med striden mellan ärkebiskop Esger Juel och hans kapitel nämnes domkyrkans arkiv ånyo. I kapitlets till påfven ställda klagoskrift 1317 berättas, att sedan ärkebiskopen med egen hand tillgripit nycklarna till arkivkistan, i hvilken efter vanligheten kapitlets sigill förvarades, lät han utskrifva och med sigill förse de bref han ville rörande Herrestads härads afsöndrande från kyrkogodset ¹⁾.

Det exempel ärkebiskopen här gaf blef för framtiden ödesdigert. Några årtionden senare utförde Valdemar Atterdag detsamma som Esger Juel.

¹⁾ Diplomatarium Svecanum, III, 295.

Det heter i den medeltida ärkebiskopskrönikan, att han «med våld bemäktigade sig kapitlets i Lund och ärkebiskop Niels' sigiller och mot deras vilja beseglade vissa mot kyrkans frihet riktade bref» ¹⁾). Utan tvifvel häntydes här till det nu förlorade dokument af 1362, genom hvilket ärkebiskopen och kapitlet lofvade att afstå Bornholm till kronan, så snart konungen framställde önskan därom — ett dokument, som kom att spela en betydande roll i striderna mellan kyrka och konungamakt mot medeltidens slut ²⁾).

Det är icke känt, huru Lunds domkyrkas arkiv, som synes hafva stått under kantorns och notariens vård, men till hvilket dekanen och trenne kaniker hade nycklarne ³⁾), varit ordnad före 1400-talets början. Men man har anledning förmoda, att det icke befunnit sig i fullt tillfredsställande skick. I hvarje fall är det antecknad, att brefven, som förvarades i kapitlets sakristia, 1425 ordnades och alfabetiskt numrerades, för att de vid efter-

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VI, 631: Valdemarus rex violenter accepit sigillum capituli Lundensis et ejusdem domini Nicolai archiepiscopi et sigillavit certas litteras eidem invitis contra libertatem ecclesie.

²⁾ Jmfr *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis*, II, 84.

³⁾ *Samlingar etc. utg. af Martin Weibull*, II, 1874, s. 51.

forskning desto lättare skulle kunna anträffas ¹⁾. Den man, som utförde detta arbete, har troligen varit kaniken Hans Willemsen, sedan 1423 innehafvare af kantoratet ²⁾.

I samband med detta ordningsarbete uppsattes den äldsta kända förteckningen öfver domkyrkans bref. Den är tyvärr icke i sin helhet bevarad, men ett utdrag af densamma, verkställdt i slutet af 1400-talet, visar den hufvudsakliga anordningen ³⁾.

Enligt förteckningen af 1425 lågo brefven i tjugofem skrin. Tvenne af dessa voro betecknade med bokstafven A, det ena rödt, det andra svart, och tjugoen med någon af bokstäfverna B till Z; de tvenne öfriga buro på locken påskrifterna Jepp Nielsson och Hennike samt innehöllo handlingar rörande stiftelser, gjorda af personer med dessa namn. Vid brefvens fördelning på de särskilda skrinen hade man försökt genomföra vissa principer: i de första lågo påfvarnes, konungarnes och ärkebiskoparnes bref och privilegier, i de öfriga brefven om årsmot, de kyrkliga festerna och prebendena, testamenten, provincialstatuter och annat. Men fullständig konsekvens saknades, och hänsyn

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VIII, 457.

²⁾ *Lunds ärkestifts urkundsbok*, III, 19—20.

³⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VIII, 457—463.

var oftast hvarken tagen till tidsföljden eller inom de stora grupperna af jordebref till det topografiska sammanhanget. För att med lätthet kunna åter inlägga ett uttaget bref i dess särskilda skrin var emellertid å fleras baksida tecknad dettas signum. I det följande verkställdes, såsom skriftdragen visa, dessa anteckningar merendels samtidigt som brefvet första gången inlades på sin plats.

Den anordning domkyrkans arkiv erhöll 1425 bibehöll det i hufvudsak medeltiden igenom. Man finner detta af den ännu bevarade kopiebok — Registrum ecclesie Lundensis — hvilken kantorn Boëthius Johannis, arkivets nitiske vårdare, i början af 1490-talet upplade. I denna införde han brefven i den ordning originalen hade i arkivskrinen. Han medtog ett stort antal, men lemnade icke ens i den vidfogade förteckningen öfver arkivet någon upplysning om de förbigångna ¹⁾).

Det ligger i sakens natur, att det medeltida arkivet i Lunds domkyrka till största delen bestått af ekonomiska handlingar. Gåfvo- och köpebref

¹⁾ Registrum ecclesie Lundensis är en pergamentshandskrift i stor folio, bunden i brunt skinnband från medeltiden. Den förvaras numera i Sv. Riksarkivet. De däri afskrifna brefven äro till större delen förlorade; redan 1693, då Skånebrefsförteckningen upplades, saknades de flesta.

på kyrkans och kapitlets vidsträckta besittningar hafva — såsom det ännu visar sig — bildat hufvudstommen. Men vid sidan af dessa dokument äro i de medeltida registraturen, hvilka öfverhufvudtaget blott omnämna bref, icke upptagna en viktig beståndsdel af arkivet: domkyrkans och kapitlets räkenskaper och jordeböcker.

Af ingendera finnas numera några rester kvar. Men om jordeböckerna saknas dock icke alla upplysningar.

Kapitlets äldsta kända jordebok upplades 1374 under Niels Jonsens archiepiscopat. De oroliga tider, som föregått och under hvilka en stor del af kyrkogodset gått öfver i främmande hand, gjorde en dylik nödvändig. Den fick på grund af de lappar, å hvilka den var skrifven, namnet Palte, och det upptecknades i den — såsom orden falla hos Mogens Madsen — «huer prælati, canickis oc vicarijs gods, som paa den tid vaare, oc huad det gods kunde vere værd, at det skulde icke sammenbendis oc forglemmis, huem det eller det tilhørde, oc at det i sin tid icke skulde forkommis eller bortuendis» ¹⁾. Antagligen är det samma paltebok, som åsyftas i ett dokument från 1426. Det om-

¹⁾ *Magnus Matthiæ*, *Episcoporum ecclesiæ Lundensis series*, 158. Orden ofvan i Huitfeldts öfversättning.

talas däri «een gammel joortheboogh, som sancti Laurencij kirkes gotz j screwet staar, bothe the gotz, som til kannike dømme ligge, oc swa andre gotz, som sancti Laurencij kirkes forstandere oc klerkeryet j then samme stadh j mange wintre j wære hawe hafft och hawe» ¹⁾. Ännu en gång under 1400-talet nämnes en kapitlets jordebok. Det sker i ett bref af 1465, däri ärkebiskop Tue intygar, att den öde mark, hvilken kallas Kropp, hör till prebenda Hvellinge i Lunds domkyrka, «som registrum prediorum capituli Lundensis klarlige vthwiser» ²⁾.

Under förra delen af 1500-talet erhöill Lunds domkyrkas arkiv en icke ringa tillökning. Då reformationen genomfördes, och klostren, kyrkorna och kapellen rundt om i de skånska städerna nedbrötos, förstördes väl större delen af de kyrkliga arkivalierna, men en ej obetydlig del räddades och införlifvades med domkyrkans arkiv. Så var fallet med flera af kyrkornas, klostrens och hospitalens i Lund arkiv, så med Malmö S:t Petri kyrkas och så också med delar af de andliga stiftelsernas i Landskrona ³⁾.

¹⁾ Lunds ärkestifts urkundsbok, III, 63.

²⁾ Registrum ecclesie Lundensis, s. 74. Brevet af d. 23/8 1465.

³⁾ Att dessa arkiv under förra delen af 1500-talet flyttats från sina ursprungliga platser, synes, åtminstone hvad

Äfven det stora klosterarkivet på Bosjö har troligen under 1500-talet införlifvats med domkyrkans arkiv¹⁾.

I hvilken mån denna tillökning af arkivalier vållat en omorganisation af arkivet är icke känt. Först ett århundrade senare — 1641 — talas det om en nyordning. Denna uppdrogs åt kanikerna doktor Niels Foss, Jens Harboe och Niels Bentsen. Arkivet blef af dem «i ordning fördt» och alla bref registrerade²⁾. Detta arbete hade just nått sin afslutning, då kriget 1643 utbröt. Den 29 februari följande år inryckte svenskarne under Gustaf Horn i Lund, och det gick senare ett rykte om, att arkivet vid detta tillfälle blifvit plundradt. I juli 1658 skref Gustaf Otto Stenbock till Carl X Gustaf: «Effter ock uti näst förre feigde många documenter

kyrkornas beträffar, framgå däraf, att deras dokument från en senare tid icke finnas upptagna i Skånebrefsförteckningen af 1693, i hvilken de från Lund 1689 till Stockholm förda brefven förtecknats. Att de blifvit förflyttade till kapitelarkivet, synes det förhållande intyga, att brefven icke omtalas i registraturerna öfver Lundagårds bref från 1500-talet, hvarom mera nedan, men väl i Skånebrefsförteckningen.

¹⁾ Skånebrefsförteckningen: Bosjö sampt fleere andra closters breef.

²⁾ Skånebrefsförteckningen: Domkyrkians i Lund breef och skriffter n:o 1401. — Anteckningar å baksidan af flera bland kapitlets och domkyrkans dokument erinra ännu om arkivets ordnande 1641.

och acter, som höra capitlet till, skole wara förkomne, som förmeenas wara at finna igen wtj archivo i Stockholm, will man hållat före, att capitlets beskaffenhet therur fullkombligare hämptas kan»¹⁾.

I det skick, hvari domkyrkans brefsamling efter freden 1645 befann sig, öfvergick den 1658 i svensk hand. Ett nytt och betydelsefullt skede i dess historia tog därmed sin början.

2.

Frånse dt domkyrkans och kapitlets arkiv, var utan tvifvel ärkebiskoparnes det förnämsta i det medeltida Lund. Det förvarades å deras fasta slott Lundagård, norr om domkyrkan, och har förmodligen varit inrymdt i den där omtalade «camera» eller «schriffuerestuen». De rent privata handlingar, som tillhörde ärkebiskopen i Lund, hade emellertid sin plats annorstädes: i Thorbern Billes tid funnos de i hans sofkammare, där det omtalas «it skab i mwren, fult aff breffue och register»²⁾. Och understundom kunde det hända,

¹⁾ Gustaf Otto Stenbock till Carl X Gustaf d. 8/7 1658. Gen. guvernörers bref till K. M:t. Sv. Riksark.

²⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VI, 635; *Magnus Matthiæ*, *Episcoporum ecclesiæ Lundensis series*, 188; Top. Saml.

att delar af sjelfva ärkebiskopsarkivet flyttades öfver till domkyrkan. Så skedde i Jens Grands tider, då flera till honom ställda skuldebref hade sin plats i kanikernas sakristia ¹⁾).

Arkivet å Lundagård lydde under det ärkebiskopliga kansliet eller «kapellet». Af dess tjenstemän bar den förnämste och alltså äfven högste vårdaren af arkivet i äldre tid titeln «capellanus» eller «notarius». Såsom sådan nämnes under Eskil Herman, densamme som sedermera i egenskap af kyrkans och konungens sändebud gick till Rom och där utverkade den påfliga stadfästelsen å en sjelfständig nordisk kyrkoprovins ²⁾. I Absalons tidigare år — till och med 1176 — är magister Walther hans kapellan, en man af det anseende, att påfven Alexander III åberopar hans yttrande i den bulla, genom hvilken han lägger Rügen under Roskilde biskopsstol ³⁾. I ett bref från 1180 betecknas en viss Johannes såsom «notarius archiepiscopi Absalonis» ⁴⁾, och i ärkebiskopens testamente tillägges

Bille, ppr: aar etc. mdxxxvj regeste[r] paa Lunde gordt paa godtz, szom fandtz effther mester Thorbørn. Danske Rigsark.

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VI, 280 och 308.

²⁾ *Diplomatarium Arna-Magnæanum*, ed. *Thorkelin*, I, 6.

³⁾ *Sammastådes*, I, 17, 18, 31.

⁴⁾ *Sammastådes*, I, 266.

titeln «capellanus» kaniken Thord. Denne senare fortfor att innehafva sin befattning äfven under Anders Sunesen: 1206 nämnes han «notarius domini Andree archiepiscopi»¹⁾.

I likhet med hvad fallet var vid de flesta öfriga biskoppsätena i Norden erhöill under den senare medeltiden styresmannen för den lundensiske ärkebiskopens kansli omvexlande titeln «cancellarius» och «notarius». Den förra titeln förde sålunda 1366 Jacobus Pauli, 1505 Laurentius Jacobi, den senare 1391 Michael Ingemari Dyækn²⁾.

De andra tjänstemännen i det ärkebiskopliga kansliet kallades «scribæ» eller «clerici archiepiscopi». Såsom man finner af ett bref från 1245, voro de talrika nog³⁾, och om deras skicklighet i sitt embeta bära de talrika kalligrafiska mästerstycken ett vittne, hvilka härröra från dem. Deras tid upptogs emellertid icke uteslutande af göromålen i kansliet: de förrättade också gudstjensten för sin herre. Saxo berättar, hurusom Absalon, innan han engång mötte Vendernas anfall i det vestra Sjælland, i den tidiga

¹⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, V, 423 och 425; *Diplomatarium Arna-Magnæanum*, I, 86.

²⁾ Perg. af d. $\frac{10}{7}$ 1366 och d. $\frac{9}{5}$ 1505. Sv. Riksark. *Repertorium diplomaticum etc.*, II, 366, m. fl. st.

³⁾ *Diplomatarium Arna-Magnæanum*, I, 148.

morgonstunden sjöng sina salmer «med sin skrifvare». Möjligen var det ingen annan än den berömde historieskrifvaren själf, hvilken i ärkebiskopens testamente kallas «clericus suus»¹⁾.

Det ligger tyvärr utom möjlighetens gränser att gifva en i någon mån tillfredsställande skildring af Lundagårds arkiv sådant detta tedde sig under medeltiden. Dess anor sträckte sig in i 1000-talet: från den stund den förste biskopen höjde kräcklan i Lund har det säkerligen existerat. Och man kan icke betvifla, att det varit sällsynt rikt. Men af allt återstår numera intet äldre än slutet af medeltiden.

Under hvilka förhållanden arkivet sköflats, är icke känt. Men att det lidit under de ständiga fejder, som rasade under 1300-talet, är mera än troligt, och sannolikt har den förstöring, som omkring 1370 öfvergick Lundagård, äfven i någon mån drabbat arkivet²⁾. Reformationstiden fullbordade verket. Ur förstörelsen räddades emellertid då,

¹⁾ Saxo, I, 2, 813; *Scriptores rerum Danicarum*, V, 425, 450—451.

²⁾ *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis*, II, 137: quidam illorum [o: vires illustres et potentes] curiam nostram principalem Lundensem hostiliter invaserunt et quam plurima edificata nobilissima destruxerunt utensilia domus et curie confiscando.

såsom det synes, en del af de viktigare ekonomiska handlingarne öfver till Kjöbenhavn, där ännu fragment af de ärkebiskopliga räkenskaperna för 1519—1522, 1532 och 1534 finnas i behåll¹⁾, och något blef kvar på sin ursprungliga plats. Så var fallet med en ringa del af brefven rörande ärkesätet själf och de kyrkor och gods, som lydde under detsamma. De äldsta af dessa voro från 1300-talets förra del; flertalet var från ärkebiskop Birgers tid. Äfven ärkesätets jordebok, Palteboken kallad, en foliant i svart kalfskinn om 204 på begge sidor beskrifna blad, blef förmodligen af det skäl, att den icke kunde undvaras vid ärkebiskopsgodsets indragande till kronan, kvar på Lundagård. Den härörde från ärkebiskop Birgers tid — tvenne data 1504 och 1514 förekommo i boken. Till uppgifterna om brukarne af ärkebiskopsgodset och det landgille de erlade slöto sig i denna noggranna under rättelser om de olika godsens och länens markeskäl. Dessa underrättelser stödde sig dels på hörsägner, dels på vittnens utsagor. På ett ställe åberopas «*Registrum domini*». Uppgifterna voro samlade af ärkebiskopens fogde Oluf Jensen i Kastberga och

¹⁾ I Danska Rigsarkivet bland Gl. Regnsk. (Reg. 108 a, bl. 38).

hade af honom ursprungligen nedskrifvits på lösa lappar ¹⁾).

Den efter reformationen närmast följande tiden såg arkivet på Lundagård ökas icke blott med yngre utan äfven med äldre handlingar. Sedan Sti Pors 1540 blifvit stiftslänsman, sökte han att samla hvad som stod att få af kyrkliga dokumenter: med dem i sin hand, sattes han i stånd att återförvärfva det gods, som adeln under reformationstiden orättmätigt slagit under sig. Flera af de

¹⁾ Till de uppgifter om Palteboken, som finnas hos *A. J. Wessman*, *Skånska handlingar*, 24—31, och *N. H. Sjöborg*, *Skånes historia och beskrifning*, II, 121, och III, 270—274, kan här läggas, att boken, som användes af kommissionen 1673, 1682 från guvernementsarkivet i Malmö utlånades till kamreraren Jöran Adlerstén (se nedan). Därefter var den någon tid försvunnen, och Ascheberg påstod 1687, att den «skulle wara uthsatt för 100 rdr». I sammanhang härmed berättade han, att han talt med en gammal prest i Karleby, hvilken sagt, att det i Lund finnes «öfr de geistl. godtzen en paltebook, omtrent 3 ell. 4 finger tiock, sampt ock en stoor book öfr cronones godtz, hwilket han berättat och hört af sin fader. Men den gl. boeken öfr cronones i forna tijder tilhörde godts finnes intet igen». (*Skånska reduktionskommissionens prot. d. 14/5 1687. Kammararkivet*). Sedan Palteboken åter kommit till rätta, lades den till grund för gravationerna 1687—1688 och införlifvades i det följande århundradet med Kammararkivet. Den anses i allmänhet såsom där ännu befintlig. Men så är ej förhållandet: vid arkivets brand 1805 gick den i lågor. Endast tvenne slarfvigt utförda kopior finnas numera i behåll, den ena i Lunds domkapitels arkiv, den andra i Kammararkivet.

skånska landtkyrkornas arkivskrin vandrade nu till Lund och insattes på Lundagård. Det visade sig, att i mera än ett af dem låg ett flertal dokumenter från medeltiden. De fingo nu tjena den danska kronans syften liksom senare den svenskas.

Öfver arkivet på Lundagård, sådant det blef i Sti Pors' tid, upprättades mot midten af det sextonde århundradet ett registratur, af hvilket ett mindre fragment nått till eftervärlden. Ett annat registraturfragment, bevaradt i afskrift, härrör från 1555, och en fullständig förteckning öfver arkivet finnes från 1577 — en förteckning, som emellertid synes vara endast afskrift af flera äldre. En af dessa senare har troligen äfven legat till grund för registraturfragmentet af 1555 ¹⁾).

I dessa registratur saknas flera äldre medeltidsbref, hvilka citeras af Arild Huitfeld och med nödvändighet måste hafva tillhört arkivet på Lundagård. Det är all anledning förmoda, att dessa bref varit bland dem som vid reformationen fördes öfver till Kjöbenhavn, där Huitfeld i kansliet haft tillfälle att se dem ²⁾).

¹⁾ De ældste danske Archivregistraturer, IV, 292—294.

²⁾ Jmfr Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis under 1201 ^{23/11}, 1236, 1277, 1284 (?), 1303 ^{4/4}, 1318 ^{20/4}, 1321 ^{26/8}, 1327 ^{19/6}, 1386 ^{16/12}, 1398 o. s. v.

Resterna af det forna ärkebiskopsarkivet förvarades under början af reformationstiden förmodligen på samma ställe å Lundagård, där det legat under medeltiden. En mindre del af de där befintliga breffen, som i öfrigt till väsendtlig del var fördärfvad, låg utan ordning i askar ¹⁾; resten var topografiskt ordnad och nedlagd i korgar och skrin ²⁾. Senare flyttades arkivet till kapitelhuset vid domkyrkan. Det låg här på 1560-talet i en stor kista, som var förseglad med länsmannens på Lundagård, superintendentens och häradsprostarnes i Malmö, Lund och Landskrona sigiller. De båda förstnämnda erhöilo 1569 befallning att jemte fyra medlemmar af kapitlet öppna och inventera kistan samt tillställa de olika kyrkorna afskrifter af de bref, som anginge dem ³⁾. Nycklarne till kapitelhuset hade dekanen och en af kanikerna. Det var förbjudet att utan det residerande kapitlets samtycke uttaga något bref ur samlingen ⁴⁾.

¹⁾ De ældste danske Archivregistraturer, IV, 295—303.

²⁾ Sammastådes, IV, 303—364.

³⁾ Kancelliets Brevbøger 1566—1570, udg. ved *L. Laur- sen*, s. 489.

⁴⁾ Domkapitlets statuter 1590. Samlingar etc. utg. af *Martin Weibull*, II, 1874, 56.

3.

Det ligger i förhållandena, att i jämförelse med Lunds domkyrkas arkiv de öfriga skånska kyrkornas liksom äfven klostrens voro af mindre betydighet. Men ingen kyrka i medeltidens Skåne saknade dock sin arkivkista, och i de större klostren stodo flera sida om sida.

Det var redan tidigt förordnadt, att särskilda längder skulle uppläggas öfver det till de olika kyrkorna hörande godset, och att jordbesittningarne däri skulle införas under de olika brukarnes namn¹⁾. Utom dessa jordeböcker omnämnas flerstädes i 1569 års Landebog olika räkenskaper under namn af kyrko-, kyrkostols-, kyrkoräkenskaps- och källareböcker. Dessa senare synas ofta hafva varit affattade på latin²⁾. De förvarades i sjelfva kyrkorna. För öfrigt infördes anteckningar om dessas inkomster och utgifter understundom äfven i de för den rent kyrkliga kulten afsedda böckerna. Det heter sålunda på ett ställe om en uppteckning från 1402: «er fundet y en gammil Grale udi Tyringe kircke med

¹⁾ Samling af danske Kirkelove, 111—112.

²⁾ *Falkman*, Uppllysningar om kronans, kyrkornas och presterskapets inkomster af andligt gods uti Skåne, Halland och Blekinge etc., 133.

kirckens landgille»¹⁾. Och ett ännu bevaradt jordeboksfragment bär följande rubrik: «wdscriff aff en gammel messebogh i Sancti Michels kyrcke i Lund om Lystadhe marck»²⁾.

Tvifvelsutän hafva jordeböckerna och räkenskaperna utgjort hufvudbeståndsdelen af en medeltida skånsk kyrkas arkivalier. Men dessutom förvarades i arkivkistan kyrkans bref, helt naturligt äfven de till öfvervägande del af ekonomiskt innehåll. Särskildt i städerna hafva samlingarne af dylika icke varit obetydande. Men de gingo jemförelsevis tidigt sin undergång till mötes, och större rester af sina arkiv hafva numera endast S:t Petri kyrka i Malmö³⁾ och S:t Nicolai i Halmstad⁴⁾ att uppvisa. Om de medeltida kyrkoarkiven på landsbygden i Skåne lemna registraturen från reformationstiden öfver Lundagårds bref upplysningar. De flesta af dessa voro ännu i behåll vid 1600-talets slut; numera äro de förlorade⁵⁾.

¹⁾ Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, III, 15.

²⁾ Odat. pprshandl. Sv. Riksark.

³⁾ Dess bref numera i Sv. Riksark.

⁴⁾ Dess bref i rådhusarkivet i Halmstad. Se om dem *Lauritz Weibull*, Halmstads rådhusarkiv. Hist. tidskrift för Skåneland, I, 153 o. f..

⁵⁾ Skånebrefsförteckningen jemförd med de i Sv. Riksark. förvarade diplomerna. — Om de af Anders Spole «hoos

Om de skånska klosterarkiven äro de oss lemnade upplysningarne talrikare, men många af dessa arkiv hafva nära nog spårlöst gått under.

Af de lundensiska klostren var Allhelgonaklostret ett af de allra äldsta: dess grundläggning daterar sig från 1000-talets midt. Från denna tid fans redan under reformationen ingen af klostrets handlingar kvar, men flera sådana från 1100-talet voro då ännu i behåll. Numera är allt försvunnet. Det enda, som om denna brefskatt är bekant, innehålles i ett 1559 uppsatt registratur ¹⁾.

Detta år måndagen efter S:t Katharinæ dag infunno sig kanikerna mäster Jon Tursen, Jens Tomesen och Rasmus Abrahamsen i Allhelgonaklostret och antecknade där i närvaro af tvenne länsmannen Mogens Gyldenstiernes fogdar de bref, hvilka lågo i ett skrin, «som stod wdj Helgenne kirckie paa abbedens stue». De funno dem till antalet 39. Sedan registreringen verkställets, nedlades de ånyo å sitt gamla förvaringsställe.

Det är endast allt för vanligt, att ett i äldre tid uppsatt registratur gifver en minst sagdt ofullkomlig föreställning om det arkiv det beskriver.

prästerne» insamlade dokumenten se Samlingar etc. utg. af *Martin Weibull*, 1870, s. 3.

¹⁾ De äldste Archivregistraturer. Danska Rigsark.

Om någonsin är detta fallet med Allhelgonaklostrets af 1559. Det hela rymmes på ett folioark. Brefvens innehåll är ytterst kortfattadt angifvet; flera affärdas på en gång och datum saknas genomgående. Karakteristisk är en notis som denna: «Item iiii gamble paffue breffue lydende om clostirs gamble preuilegier och friihedher etc.» Man hade i hvarje fall af en man med Jon Tursens historiska sinne kunnat vänta mindre summariska uppgifter.

Ett något gynsammare öde har varit förbehållet arkiven i dominikanerklostret, Heligandshuset och S:t Jörgens hospital i Lund. Talrika dokument från dessa trenne samlingar äro ännu bevarade — de äldsta från förra delen af 1200-talet¹⁾ — och hvad som i nyare tid gått förloradt finnes registrerad i Skånebrefsförteckningen af 1693. Hvad dominikanerklostrets arkiv beträffar, har det blifvit ordnad i början af 1400-talet: innehållsangifvelser, nedskrifna med en och samma hand på ytter-sidorna af klostrets äldre bref, visa detta²⁾. Med S:t Jörgens hospitals arkiv åter har utan tvifvel S:t Johannes' kyrkas varit förenadt. Af det senares

¹⁾ Dominikanerklostrets äldsta bevarade bref är dat. d. ³¹/₁₂ 1243, S:t Jörgens hospitals d. ²⁷/₇ 1248. Båda i Sv. Riksark.

²⁾ Se exempelvis perg. af d. ³⁰/₈ 1329, ¹/₈ s. å., ¹⁴/₂ 1333, ³/₈ 1391. Sv. Riksark.

nu förlorade dokumenter funnos flera ännu i slutet af 1600-talet ¹⁾).

Om öfriga klosterarkiv i Lund är så godt som intet känt. Från franciskanerklostrets arkiv är icke ett enda bref bevaradt och från S:t Peders klostrets endast ett äldre än 1450 ²⁾. Om det senare arkivets storlek får man emellertid en föreställning genom ett bref af 1605. Christian IV befäller däri Lage Urne och Sigvard Grubbe att registrera de handlingar, som lågo i en gammal förfaren kista i klostret. Vid ett föregående tillfälle, då brefven där förtecknats, hade denna kista med dess innehåll blifvit glömd ³⁾).

Af klostren på den skånska landsbygden var Dalbys det äldsta och kanske också största, men om dess arkiv erinra numera endast en räkenskapsbok från 1530—1531 ⁴⁾ och en förteckning på de indulgensbref, som intill midten af 1400-talet kommit stiftelsen till del ⁵⁾. Mera känt är Bosjö-

¹⁾ Skånebrefsförteckningen: åtskillige kyrckiors breek och skriffer.

²⁾ Perg. af d. ¹⁰/₁₂ 1314. Arnamagnæanska Samlingen LV, 5. Universitetsbiblioteket. Köbenhavn. Sv. Dipl. III, 193.

³⁾ Skånske Tegnelser, 1596—1613, n:o III, fol. 214.

⁴⁾ Personahist. Samling. Ppr. Hr Anders Billes Concepter og Optegnelser. Danska Rigsark.

⁵⁾ *Scriptores rerum Danicarum*, VIII, 465.

klosters arkiv, på samma gång ett af de äldsta och det kanske rikaste. Inemot 250 af dess medeltidsdiplomer äro ännu bekanta, om också icke bevarade. Till största delen utgjordes de af åtkomsthandlingar till de vidsträckta domäner, som lydde under klostret och af de talrika privilegier och indulgensbref, som klosterfolket under århundradenas lopp förvärfvat. Det äldsta brefvet i arkivet var utfärdadt af ärkebiskop Ascer¹⁾, de nästa voro tvenne bullor från 1182. Från det följande århundradet funnos ett tiotal bref; flertalet af de öfriga tillhörde 13- och 1400-talen²⁾.

De i Bosjökloster samlade brefven voro under medeltiden inlagda i flera med olika bokstäfver signerade arkivskrin. Och i enlighet med den ordning de däri hade blefvo de vid 1400-talets slut införda i ett Registrum, som till sin anläggning synes hafva nära öfverensstämt med det lundensiska af 1494. En ringa del — tio sönderklippta fragment — af denna brefbok återfans på 1890-talet i Rigsarkivet i Kjöbenhavn³⁾.

¹⁾ Extracter af åthskillige breef, fol. 58 v. Sv. Rigsark.

²⁾ Skånebrefsförteckningen: Bosiö closters breef. Sv. Rigsark.

³⁾ Danske geistlige Sager. Appendix n:o 11. Danska Rigsark. — Brevfvens fördelning å med bokstäfver numererade skrin framgår af beteckningarna i kopicboken.

Ett annat medeltida skånskt kloster, om hvilket arkiv utförligare underrättelser gifvas, är Tommerup. Öfver detta upprättades 1550 ett «register», som ännu är bevaradt, och något senare ett andra, af hvilket likväl numera endast ett mindre fragment återstår ¹⁾ — så mycket mera att beklaga, som det däraf visar sig, att den äldsta förteckningen alldeles icke är fullständig. Att så icke är, framgår för öfrigt äfven af det förhållande, att flera ännu bevarade bref, som tillhört Tommerups klosterarkiv, icke finnas upptagna däri.

De bref, som omnämnas i Tommerupsregistraturerna, voro förvarade i numrerade askar och knippen och buro å baksidan sina olika arkivsigna. De på danska och latin affattade lågo, då den äldsta registraturen upprättades, skilda från hvarandra, men för öfrigt synes ingen genomgående princip hafva följts vid ordnandet. Antalet i förteckningen upptagna bref utgör allt som allt 99. Det äldsta af dem bär årtalet 1266, de yngsta 1532. Flertalet härrör från det femtonde århundradet; 13 från det fjortonde. På något undantag när synas

¹⁾ Tryckta i De ældste danske Archivregistraturer, IV, 365—382.

de af dessa bref, som rörde klostrets jordbesittningar, varit införda i dess nu förlorade jordebok ¹⁾).

Efter det första registratures uppgörande blefvo de ur askarne och knippena framtagna brefven icke lagda tillbaka på sina platser. Men någon nyordning af arkivet ägde därför icke rum. Den yngre förteckningen visar, så vidt man kan se, brefven utan vidare sammanförda och numrerade. Icke ens en så enkel ordningsprincip som språket har här varit bestämmande.

I jämförelse med det södra och mellersta Skånes klosterarkiv äro det norras endast obetydligt kända. Om den brefkista, som tillhörde Bäckaskogs premonstratenserkloster, där den stod förseglad i en kammare, är flera gånger tal i Frederik II:s och Christian IV:s skrivelser ²⁾), men huruvida däri funnits dokumenter från medeltiden eller ej, säges ingenstädes. Detta är väl dock det antagliga. Hvad Vä klostres bref angår, ägdes några bland dem på 1600-talet af Jens Rosenkrantz ³⁾). Men numera äro de förlorade. De bevarade resterna af det

¹⁾ Sammastädes, IV, 382.

²⁾ Tegnelse paa alle Lande, VII, 283, 284; Skånske Tegnelse, I, 229, 230, II, 85, 205—207, 209, 210, 219, 220, 226, III, 33, 34, 72, 73, 396. Danska Rigsark.

³⁾ Diplom. Arnemagnæanum I, 258, 287.

norra Skånes arkiv låta alla hänföra sig till klostren i Åhus.

Såväl ifrån dominikanerklostrets arkiv därstädes, i hvilket delar af ordens provinsialarkiv återfunnits ¹⁾, som Heligandshusets, S:t Annas och S:t Jörgens hospitals i Åhus finnas bref ²⁾. Dessa brefsamlingar förenades mot slutet af medeltiden med Vä stadsarkiv ³⁾, men drabbades till vissa delar redan under sjuårskriget af förskingring och brand. Efter dess slut inrapporterade hospitalsföreståndaren i Åhus till Frederik II, att «huis friiheder, breffue och preffuelegier for:ne hoszpital haffde skall enn partt werre forruckte och bortt komne och enn partt brende i forledenn feide» ⁴⁾. Med anledning häraf utfärdades nya privilegier. Resterna af arkiven i Åhus fördes senare jemte Vä stadsarkiv i Christian IV:s tid till Kristianstad, där de till 1893 förvarats.

¹⁾ Perg. af d. ³/₈ 1441, ²/₇ 1464, ¹²/₄ 1520, ²³/₆ 1528. Sv. Riksark.

²⁾ Nu bland «Pergamentsbref deponerade från Kristianstads rådhusarkiv». Sv. Riksark. Dessa bref äro af förf. ordnade efter de arkiv, till hvilka de engång hört. En af C. G. Styffe uppgjord förteckning öfver dem tryckt i Handlingar rörande Skandinaviens historia, XXXV, 465—496.

³⁾ Att så skett, visar den fortlöpande numrering, som under 1500-talet åsatts de från de olika arkiven stammande pergamentsbrefven.

⁴⁾ Perg. af d. ¹⁸/₄ 1576. Sv. Riksark.

4.

Såsom af det föregående framgår, befunno sig under reformationstiden blott ett fåtal af de kyrkliga medeltidsarkiven i Skåne å sina ursprungliga platser. Lunds domkyrkas och dess kapitelts arkiv förvarades ännu i katedralen, och brefsamlingen på Tommerup hade icke heller rubbats ¹⁾. Men hvad som annars var i behåll af de skånska kyrkornas och klosternas arkiv hade af länsmanen på Lundagård till större delen inlagts i stiftets brefkista eller hade det förenats med kapitlets samlingar.

Det måste i det hela taget betraktas såsom en lycka, att dessa arkiv blifvit sammanförda. Utan tvifvel har man däri att söka en af orsakerna till att större delen af dem blifvit bevarad.

De i Lund förvarade medeltidsarkiven befunno sig därstädes ännu långt in i den svenska tiden. De höllos där — såsom Taubenfeldt klagar ²⁾ —

¹⁾ Af brefsamlingen på Tommerup befinner sig större delen numera i Rigsarkivet i Köbenhavn; några bref finnas i Riksarkivet i Stockholm.

²⁾ Taubenfeldt till Carl X Gustaf d. ^{15/9} 1658: «Jagh förnimmer, att utj landkistan hoos capitlet j Lundh skall finnas gamble lotter på all adelens sätes gårdar och godz här j Skåne, hwilka kunna gifwa stoor oplyszning om theras willkohr och valeur, och hållasz desse lotter såsom itt secretum... Om E. K. M:t altså behagade att låta afgå till

länge såsom «itt secretum» och synas hafva varit de svenske embetsmännen en nagel i ögat. Emellertid erhöll kommissionen af 1673, däri äfven Taubenfeldt hade plats och i hvars uppdrag det ingick att klarlägga beskaffenheten af de inkomster, hvilka tillhört och tillhörde Lunds kapitel, del af dessa handlingar, såväl af de i domkyrkan som i konsistoriehuset befintliga, och professor Anders Spole ombads att bistå vid tolkningen af brefven. Han berättar sjelf, att han tillfölje däraf assisterade kommissionens ledamöter «något öfver en månadz tijd» alla dagar, sedan han slutat sina lektioner vid akademien, «ifrån klockan 1 till 7 om aftonen». För detta arbetes utförande hade de gamla handlingarna blifvit förflyttade från sina förutvarande platser till det hus, där Taubenfeldt bodde. Denne lemnade enligt Aschebergs utsago i bref till Carl XI dem på sitt yttersta till sin hustru «medh befallning sådanne granneligen att förwara och dem eij till någon öfwerlåta utan Eders Kungl. May:tt

bispen een ordre, thet han skall communicera mig them, så måste han fuller beqwäma sigh ther till, dy iag märker elliest, att man intet skall kunna hämpta den rättaste information ther om af the iordböcker, som adelens tienare producera». Skrifvelser till K. M:t. Carl X Gustafs tid. Sv. Riksark.

dem sielf i hender lefwerera»¹⁾). Detta senare skedde emellertid icke. I stället öfverlemnade Taubensfeldts enka handlingarne till sekreteraren i kommissionen²⁾, och af denna blefvo de därefter fortfarande begagnade. Efter dess avslutande nedlades de i två eller tre kistor, hvilka insattes i professor Caspar Weisers hus uti Lund. De kvarstodo där till det skånska krigets utbrott, då de jämte kapitelbiblioteket och universitetets dyrbarheter affördes till Malmö. Handlingarne förseglades här och fingo sin plats i burggrefven Gilius Ehrenbergs hus. Spole berättar, att han där återsåg dem «strax efter Lunda slag», då han i sällskap med Johan Gyllenstierna gästade burggrefven³⁾.

Under de oroliga tider, som därefter följde, gick det inom kort i glömska, hvar de medeltida skånska arkivskatterna förvarades. Det enda af dem man i början af 1680-talet kände voro «Lunde capitels protocoll uthj huit pergament inbundet⁴⁾),

¹⁾ Rutger von Ascheberg till Carl XI d. 10/10 1684. Gen. guvernörers skrivelser till K. M:t. Sv. Riksark.

²⁾ Carl XI till Ascheberg. d. 9/11 1684. Rigsreg. — Ascheberg till Carl XI d. 27/11 1684. Gen. guvernörers skrivelser till K. M:t. Sv. Riksark.

³⁾ Spole till Carl XI d. 1/1 1684 (Samlingar till Skånes historia etc. 1870, s. 1—3); Carl XI till Ascheberg d. 8/6 1684. Riksreg.

⁴⁾ Hvad härmed afses, låter sig icke säga.

copia af erchiebiskoparnes frijheter i Lundh sampt foundationerna, i brundt läderband på pergament skrefna ¹⁾, och een paltebook, som inneholler 204 folijs» ²⁾. Dessa utlemnades i juni 1682 af Ascheberg till kamreraren Jöran Adlersten för att ex-cerperas ³⁾.

Men då Carl XI 1683 och 1684 efter en an-hållan af Antiqvitetetskollegium, framburen af Örnhielm ⁴⁾, begärde upplysningar om hvar de öfriga handlingarne befunno sig, kunde hvarken Spole ⁵⁾ eller Ascheberg ⁶⁾ lemna några sådana, och lika litet kunde den senare det följande året verkställa konungens två gånger upprepade befallning om dokumentens «vid handen skaffande och upsändande till vårt cancellie archivum». Det hjälpte föga, att

¹⁾ Registrum ecclesie Lundensis.

²⁾ Jmfr s. 58—59.

³⁾ Adlerstens kvitto af d. ⁷/₆ 1682 bland Skånska re-
duktionskommissionens acta i Kammararkivet. — Senare
nekade Adlersten till att hafva mottagit dessa «3 angelägne
böcker». Ascheberg skrifver härom till Carl XI d. ¹⁸/₁₀ 1684:
«Jag frågade honom efter dhe böcker, som han af mig
bekommet. Han påminte sig intet hafwa sedt sådanne, till
des iag tog fram hans attest, som han mig der på most
gifwa.»

⁴⁾ Örnhielms memorial af d. ²⁰/₁₂ 1683 bland Antiqvi-
tetskollegii skrivelser till K. M:t. Sv. Riksark.

⁵⁾ Carl XI till Spole d. ²⁰/₁₂ 1683. Riksreg. Spole till
Carl XI d. ¹/₁ 1684 (se not 3, s. 73).

⁶⁾ Se not 1, s. 73.

man öfver allt i Malmö «ransakade och efterfrågade, hwar desse skrifter voro». Och förgäfves biktade Hadorph sina hemligheter och inberättade till Carl XI, hurusom han 1673 i Lund sett «een stoor hop gamla pergamentz bref och acter». Han kände blott, att de sedermera inpackats för att efter erhållen ordre föras till Stockholm, men istället transporterats till Malmö. Om den ort, på hvilken de nu förvarades, hade han intet att förmäla ¹⁾.

Under allt detta gick det emellertid i Malmö en man, som icke kan hafva varit okunnig om, hvar de eftersökta handlingarne befunno sig. Det var en af dem, med hvilka Ascheberg dagligen sammanträffade, hans egen kamrerare, som 1682 gått och lånt det enda man kände af de gamla arkiven. Tvifvelsutan stodo dessa i hans eget hus: i hvarje fall hade han i arf mottagit dem efter sin svärfader burggrefven Ehrenberg. Men det spända förhållande, i hvilket han vid denna tid stod till generalguvernören, gjorde, att han med glädje iakttog en länge obruten tystlåtenhet.

Tiderna skulle emellertid ändras. Kamreraren Jöran Adlersten förordnades 1687 att jämte kamrarrådet Lindehjelm vara medlem af den stora

¹⁾ Carl XI till Ascheberg d. $\frac{6}{5}$ och $\frac{13}{6}$ 1685. Riksreg.

reduktionskommissionen i Skåne; det blef då slut med hemlighetsmakeriet, och inom kort kommo de länge eftersökta brefskatterna fram. I en tid som Carl XI:s, då man i handlingar från det förflutna sökte ett stöd för sina högt drifna anspråk i det närvarande, förstod man att sätta värde på dem. Deras excerperande begynte också genast. En student vid namn Magnus Westhius, den ende, som kunde läsa medeltida diplom, erhöll uppdraget att genomgå brefsamlingen. De register han gjorde såväl ur denna som ur Registrum ecclesie Lundensis och några afskriftsband af yngre datum äro ännu bevarade ¹⁾. Men med hans flit var man icke alltid nöjd. Engång blef han inkallad för kommissionen. Ascheberg själf hotade, att ville han icke vara flitig, skulle han tagas till soldat ²⁾.

Sedan kommissionen slutat sina arbeten, afsände Carl XI i april 1689 befallning till generalguvernören om de skånska medeltidsbrefvens inpackande och försändande till Stockholm, «erack-
tandes wij nödigt — tillägges det — att dhen studenten, som dhem här tills under händer hafft, föllier

¹⁾ Åthskillige extracte register. Bland Skånska reduktionskommissionens acta. Kammararkivet. — Extracter af åthskillige breef. Sv. Riksark. — Jmfr Reduktionskommissionens protokoll. Kammararkivet.

²⁾ Skånska reduktionskommissionens prot., pag. 1028.

medh, på dhet han må kunna wijsa coursen dher uthi och hielpa dhem till att uthreda»¹⁾. Omedelbart efter mottagande af denna befallning lät Ascheberg inpacka «de gamble Lunde capitelz brefwen» i två kistor, Westhius gjordes resfärdig, och den 24 maj ankom han till Stockholm. Samma dag gick ordre till riksarkivsekreteraren Leijonmarck att mottaga handlingarne «att sedan hållas på ett wist rum i godt förwahr». De inlades därpå i Riksarkivet²⁾.

Men knappt var detta gjordt, förrän Antiquitetskollegium, från hvilket ju tanken på handlingarnes förflyttande först utgått, gjorde anspråk på dem. Man inberättade till konungen, hurusom bland dokumenten också skulle finnas några, som egentligen hörde kollegium till. Och med anledning häraf kom nu en ny befallning om att riksarkivsekreteraren skulle sammanträda med Collegio antiquitatum, acterna «sortera» och «hwad däribland finnes höra till bem:te collegium thy till förwaring tillstålla»³⁾. Resultatet blef — såsom Leijonmarck senare yttrade — att «sahl. h:r Hadorph tog alla brefwen till sig tillijka med studenten Westhio,

¹⁾ Bilaga 5.

²⁾ Carl XI till Kanslikollegium d. ²⁴/₅ 1689; Kanslikollegii prot. d. ²⁵/₅ s. å. Sv. Riksark.

³⁾ Bilaga 6; Kanslikollegium till Leijonmarck d. ⁵/₅ 1689. Sv. Riksark.

hwilken dem effter den af h:r Hadorphio gifne methoden sedan i paar åhrs tijdh hölt uppå at sortera och antekna»¹⁾).

Hadorph dog 1693. Men äfven efter hans död förblefvo de skånska dokumenten i Antiqvitetsarkivet. I juli 1693 inlemnade väl Leijonmarck till Kanslikollegium ett memorial, däri han framhöll, att dessa handlingar egentligen tillhörde Riksarkivet och endast blifvit utlånade till historiograferna och Antiqvitetskollegium, samt hemställde, att de måtte till archivum regni återställas «hälst emedan dhe icke kunna eller böra skillias åth, hafwandes dhe gode herrar af Antiqvitetet med slijka handlingar icke wijdare till giöra, än at dhe läns wijs wid deras historiska arbeten der af sig betiena»²⁾. Men trots det att med anledning häraf Kanslikollegium den 31 augusti utfärdade en resolution, enligt hvilken de utlånade akterna skulle till Riksarkivet återfordras³⁾, blef af hela saken ingenting. «De gode herrarne» behöllo hvad de en gång slagit under sig.

Kanslikollegium och riksarkivsekreteraren hade misslyckats. En simpel bokhållare vid generalguvernörskansliet i Malmö, Peter Falkman, rönte

¹⁾ Bilaga 7.

²⁾ Sammastädes.

³⁾ Kanslikollegii prot. d. 31/s 1693. Sv. Riksark.

större framgång, då han något senare anhöll om utfående af vissa bland de skånska handlingarne.

Falkman hade af Kammarkollegium förordnats att revidera Lunds domkyrkas räkenskaper efter 1658 och dessutom att efterforska dess inkomster af urminnes tid. Med anledning häraf begaf han sig till Stockholm och anhöll i en till Carl XI inlemnad skrift i oktober 1695 att utfå en del af domkyrkans «originalobligationer». Han hänvisades af konungen med sin ansökan till Kammarkollegium, men, då handlingarne där ej funnos, af detta till Riksarkivet och slutligen till Antiquitetsarkivet ¹⁾. Den 15 februari följande år gaf Johan Peringskiöld såsom chef för det senare ett utlåtande i frågan ²⁾, och Kanslikollegium beslöt därefter, sedan äfven generalguvernören Otto Wellingk uttalat sig ³⁾, att icke mindre än 85 dokumenter, dels i original dels i kopior, skulle afgå till Malmö. Tvärtemot Peringskiölds tillrådande följde man härvid den egendomliga principen, att de äldre pergamenten afsändes i original, de yngre

¹⁾ Peter Falkman till Kongl. M:t omkr. d. ²⁰/₁₀ 1695. Handl. angående Antiquitetskollegium och arkivet. Sv. Riksark.

²⁾ Bland Handl. ang. Antiquitetskolleg. etc. Sv. Riksark.

³⁾ Wellingk till Kanslikollegium d. ¹⁷/₈ 1696. Handl. ang. Antiquitetskolleg. etc. Sv. Riksark.

handlingarne i afskrift. Bland de förra voro Knut den heliges gåfvobref af 1085, ett dokument från 1100-talet, 18 från det trettonde och 12 från början af det fjortonde århundradet ¹⁾).

Till större delen äro dessa nu förlorade, men då några finnas i behåll, får man antaga, att de senare återställts till Antiquitetsarkivet.

Utän tvifvel hade de ånyo införlifvats med detta arkivs samlingar, då i maj 1697 den fruktansvärda eldsvåda utbröt, som lade Stockholms slott i aska och förstörde en så stor del af de där förvarade arkiven. Af de skånska medeltidsdokumenten ödelades vid detta tillfälle ett betydligt antal. Hela den stora samling, som en gång tillhört Bosjökloster gick på ett par bref när förlorad, och detsamma var förhållandet med vissa delar af domkyrkans och de öfriga skånska kyrkornas och klostrens arkiv. Det hufvudsakligaste blef emellertid räddadt. Och hvad som gick förloradt, försvann ej spårlöst, ty efter öfverförandet till Stockholm hade den allra största delen af den skånska dokumentsamlingen blifvit förtecknad.

Detta arbete hade företrädesvis utförts af den förut nämde Magnus Westhius. Strax efter an-

¹⁾ Odat. concept-memorial af Kanslikollegium. Handl. ang. Antiquitetskolleg. etc. Sv. Riksark.

komsten till Stockholm hade han begynt att under Leijonmarcks uppsikt «extrahera» brefven ¹⁾, och sedan dessa flyttats till Antiquitetskollegium, hade han — såsom redan nämnt — under Hadorphs ledning fortsatt sitt arbete. Den 25 juni 1690 hade han medhunnit 68 blad af sin förteckning ²⁾. När han något år senare afled, hade han väl icke slutat «dee samma breef och documenter fyllest registrera och igenom löpa», men i hans ställe fortsatte då skrifvaren Johan Meijer det påbörjade arbetet ³⁾. Denne förtecknade omkring 1,550 bref, de flesta från nyare tid; antalet af dem som Westhius registrerat är omkring 2,620. Arbetet i dess helhet synes hafva varit färdigt 1693 att döma af en anteckning i slutet af förteckningen: «Vidi Johan Peringer d. 12 aug. 1693» ⁴⁾.

Skånebrefsförteckningen af 1693 — en folio om 1268 sidor, förvarad i svenska Riksarkivet — upptager dokumenten under vissa hufvudrubriker. Den första afdelningen omfattar «Lunde domkyrkios tillhörige breef och skriffter», den andra kapitlets, den tredje «åthskillige kyrckiors», den fjerde

¹⁾ Bilaga 6.

²⁾ Skånebrefsförteckningen, 68 v.

³⁾ Hadorph till Carl XI (odat. skrifvelse). Handl. ang. Antiquitetskolleg. etc. Sv. Riksark.

⁴⁾ Skånebrefsförteckningen, 542 v.

och femte Bosjö och andra klostrens och den sjuätte åtskilliga hospitalers. Inom en sjunde grupp: «Acta privata», äro icke mindre än 1670 bref förtecknade. Under hvarje afdelning äro brefven upptagna i kronologisk följd, men då månadsdagarna merendels felaktigt angifvits, är i vanliga fall endast årsföljden den riktiga.

Det ligger i sakens natur, att denna förteckning, uppsatt som den är i det sjuttonde århundradet och af personer utan tillräcklig fackkunskap, icke ens tillnärmelsevis tillfredsställer moderna anspråk. Flerstädes förekomma rena felaktigheter, missuppfattningar saknas ej, och sinne för det väsentliga i brefven röjer sig icke alltid. Därtill kommer äfven, att detta registratur icke upptager alla de från Skåne till Stockholm förda brefven¹⁾. Men för skuggsidorna förlorar icke förteckningen sitt värde. Den är i själfva verket oersättlig. Underrättelse om hundratals skånska medeltidsbref har endast genom Westhii anteckningar nått till eftervärlden. Den fattige skrifvaren i Antiquitetskollegium, som för sin «lättja» en gång hotades med arméen, har genom sin flit

¹⁾ För tiden 1421—1442 se om de ej i förteckningen upptagna brefven Lunds ärkestifts urkundsbok III, 1.

gjort mera för Skånes medeltidshistoria än någon annan sedan Boëthius Johannis tider ¹⁾).

Efter slottsbranden 1697 fingo de skånska diplomerna jämte öfriga räddade medeltidsbref sin förvaringsort i grefve Pehr Brahes hus vid Norrbro, där de inrymdes i ett konтор under trappan. De lågo där och multnade. Alldeles otillgängliga voro de väl icke, då såväl Langebek som Brocman och Lagerbring under 1700-talet kunde begagna dem, men 1772 yttrades det dock af den embetsman, som då hade högsta inseendet öfver dem, att de lågo där «icke annorlunda än de icke varit till» ²⁾.

Då Antiquitetsarkivets samlingar 1780 delades mellan Riksarkivet och Kongl. biblioteket, föllo medeltidsbrefven på det senares lott. Till en början förvarades de därefter i ett fuktigt hvalf i slottet, tills de 1821 aflemnades till sedermera chefen för riksarkivet, kanslirådet Johan Gustaf Liljegren och genom hans försorg erhöilo en bättre förva-

¹⁾ Skånebrefsförteckningen af 1693 synes tidigast hafva vetenskapligt användts af *Brandl* för hans Christiern Pedersen och andra arbeten. Den äldre delen af densamma i de stycken, där de förtecknade originalen gått under, är numera tryckt i *Repertorium dipl. regni Danici mediævalis* och i *Lunds ärkestifts urkundsbok*.

²⁾ Kanslirådet Berch till Kanslikollegium d. ¹²/₁₂ 1772. *Diplomatarium Svecanum*, I, xx.

ringsort. Sedan dess hafva de tillhört Riksarkivet. Det gjordes visserligen af bibliotekarien A. J. Arvidsson 1847 försök att återförvärfva dem till Kongl. biblioteket, men d. v. riksarkivarien Nordström afstyrkte och Kgl. Maj:t afslog bibliotekariens hemställan ¹⁾. De färre medeltidsdokument, som af någon tillfällighet icke aflemnats till Liljegren, hafva 1880 blifvit med Riksarkivet införlifvade ²⁾.

De skånska medeltidsdokumenten, som sedan gammalt legat ordnade i knippen efter arkiv, hafva i senare tid inlagts bland Riksarkivets öfriga i kronologisk följd sammanförda medeltidsbref.

5.

Af de skånska medeltidsarkiven voro de andliga stiftelsernas utan gensägelse de förnämsta: kapitlets i Lund, ärkebiskopsstolens, kyrkornas och klostrens, och ännu i sina spillror verkar i hvarje fall det förstnämnda, det största bevarade enskilda medeltidsarkiv i Norden, i hög grad imponerande.

¹⁾ Arfvidssons skrifvelse till K. M:t af d. ²²/₅ 1847, Nordströms utlåtande af d. ¹⁴/₆ och K. M:ts resolution af d. ²⁵/₆. Se vidare Kongl. Riksarkivets concepter samt Skrifvelser till Kongl. Riksarkivet. Sv. Riksark.

²⁾ Leveransförteckningar. Sv. Riksark. — Hela samlingen utgjorde «13 bundtar».

Men vid sidan af de andliga stiftelsernas arkiv intogo i det medeltida Skåne också stadskommunernas samlingar af dokument och handskrifter ett framstående rum. Ju starkare borgarståndet växte sig i den slutande medeltiden, desto rikare blefvo dessa städernas arkiv. Och hafva också endast få af de skånska undgått förstörelsen, höra dock några af dessa till de bäst bevarade i sitt slag inom skandinaviskt område.

De medeltidsarkiv, om hvilka detta gäller, äro Halmstads ¹⁾, Väs ²⁾ och Malmös.

Af dessa förvara de båda förstnämnda endast lösa medeltidshandlingar å pergament och papper — alla stadsböcker, som engång tillhört dem, äro längesedan försvunna. I den eldsvåda, som 1619 lade Halmstad med dess rådhus i aska, synas alla domböcker och räkenskaper intill 1562 hafva gått under. Endast en «liden bog in qvarto», skriven «med munckestyl» på pergament och innehållande afskrifter af stadens privilegier, räddades ur förstörelsen. Den gick istället förlorad i en ny brand, som 1880 ödelade största delen af arkivet. När

¹⁾ *Lauritz Weibull*, Halmstads rådhusarkiv. Hist. tidskrift för Skåneland, I, 153 o. f.

²⁾ Nu bland «Pergamentsbref deponerade från Kristianstads rådhusarkiv». Sv. Riksark.

Väs böcker förstörts, är icke känt. Men tvifvelsutan har det skett i någon af de eldsvådor, som i det sextonde och sjuttonde århundradet öfvergingo samhället.

Staden Halmstads medeltidshandlingar, sådana de nu föreligga, uppgå till ungefär ett halft hundratal och sträcka sig tillbaka till 1307: dess äldsta pergament är hertig Christophers detta år utfärdade privilegier. Ej obetydligt mindre är staden Väs arkiv, men dess äldsta bref är dateradt 1250, och arkivet har ännu trenne andra från detta århundrade att uppvisa.

Hufvuddelen af Halmstads och Väs arkiver utgöres af privilegier och förordningar. Därtill kommer dessutom en samling dokumenter af privaträttslig natur, till största delen bestående af gårdshandlingar. Helt naturligt äro dessa af hufvudsakligen lokalhistoriskt värde, men bristen på medeltidshandlingar i allmänhet förlänar dem äfven ett vidsträcktare intresse.

Med stadsarkiven i Halmstad och Vä hafva under tidernas lopp äfven för dem ursprungligen främmande handlingar införlifvats. I det förstnämnda ligga sålunda S:t Nicolai kyrkas och Kalentegillet's bref, hvilka möjligen begynt att där förvaras, då kyrkan mot midten af 1400-talet undergick en genomgripande reparation, och till Väarkivet hafva, såsom

redan nämnts, kyrko- och klosterarkiven i det närbelägna Åhus blifvit förda. Alla i Vä förvarade handlingar blefvo därefter på 1500-talet sammanförda under vissa rubriker och nödtorftligen registrerade ¹⁾. De inlades senare ånyo i stadens «byskrin», där också ett exemplar af birkerätten hade sin plats ²⁾.

I motsats till de medeltida arkiven i Halmstad och Vä äger det i Malmö icke blott en samling lösa handlingar, utan också flera stadsböcker i behåll.

De lösa medeltidshandlingarne i Malmö rådhusarkiv utgöra omkring ett femtiotal. De äro på tre undantag när alla konungabref: ingen enda urkund af rent privaträttslig natur är i arkivet bevarad. Det torde häraf kunna slutas, att man i Malmö — i likhet med hvad som skedde i Tysklands större städer — förvarat de värderikare handlingarna på sin särskilda plats och åt dem egnat en större omvårdnad än åt de öfriga.

De äldsta af de i Malmö rådhusarkiv förvarade

¹⁾ Brevet åsattes nummer å baksidan. En anteckning å ett af dem, dat. d. $\frac{5}{8}$ 1525, gifver någon upplysning om ordnandet: «Vdi dette knippe findisz nogle gamle konge breffwe, adt the tager dem vdi beskermeleze, oc nogle andre adskillige breffwe, n:o j medt idt ganske stort A, b et c, och siden medt itt stort A och it lidet a, b, c intill n:o Ak. O.»

²⁾ *Schlyter*, Skånelagen, 399. Jmfr företalet, XC.

medeltidsbrefven äro Magnus Erikssons «consuetudines et statuta» af 1353 och Valdemar Atterdags privilegier af 1360 ¹⁾. De öfriga härröra alla från det femtonde och början af det sextonde århundradet. Störst allmänna intresse ega af dem originalhandskrifterna till konung Hans' s. k. stadsrätt af 1487 ²⁾ och konung Christiern II:s «Verldslige lov» af 1522 ³⁾ — den första det enda bevarade originalexemplaret, den sistnämnda förefintlig blott i ännu en samtida handskrift.

De bevarade af Malmö medeltida stadsböcker äro väl ej så synnerligen många, men de öppna dock en inblick i bokföringssättet inom en skånsk medeltidsstad.

Äldst bland dessa böcker och öfverhufvudtaget en af de äldsta stadsböcker i Norden är den pergamentscodex i folio, som bär namnet: Registrum ville Malmøyghe. Den är — såsom en anteckning å dess andra blad visar — upplagd 1420 af stadsskrifvaren Åge Jensen Dyekn och synes till icke obetydliga delar vara skrifven med hans

¹⁾ *Diplomatarium civitatis Malmogiensis*, ed. *Lauritz Weibull*, I, 1—12.

²⁾ *Sammastädes*, I, 43—57.

³⁾ Den senare är för första gången undersökt af *H. Matzen* i hans *Forelæsninger over den danske Retshistorie*. *Retskilder*, 259—265. Utgifven är den aldrig.

hand. Senare har den fortsatts af hans efterträdare i embetet ¹⁾. Den är en kopiebook af det slag som äfven Halmstads ofvan omtalade afskriftsband synes hafva varit, innehållande urkunder och anteckningar, genom hvilkas afskrifvande Åge Jensen och hans efterföljare både sökte fylla ett praktiskt behof och till kommande slägten bevara erinringen af det förflutna och dess tilldragelser. Sjelf har han gifvit en antydning om afsikten i följande vers, som inleder handskriften:

Ut sementina seminis
Ad augmentum liguminis
In archa mancipantur,
Sic discretorum opera,
Ne labantur memoria,
Codice conseruantur.

¹⁾ Registrum ville Malmøyghe, som mot slutet äfven innehåller några anteckningar från 1600-talet, begagnades vid midten af det adertonde århundradet af Sven Lagerbring i Lund. Langebek gjorde där 1753 excerpter ur den, hvilka sedermera tryckts i *Scriptores rerum Danicarum*, VII, 243—246. Vid Lagerbrings död befann sig handskriften ännu bland hans samlingar och öfvergick då i dottersonens Carl Gustaf v. Schwerins ego. Denne har å fol. 47 tecknat sina initialer den 22 januari 1788. Tillika med Lagerbrings öfriga litterära kvarlåtenskap införlifvades Registrum ville Malmøyghe under förra delen af 1800-talet med Universitetsbiblioteket, där den ännu befinner sig. Den är numera, ehuru på skilda ställen, så godt som fullständigt tryckt.

Registrum ville Malmøyghe innehåller i enlighet härmed afskrifter af för staden viktiga privilegier och förordningar, handtverksskråna från början af 1400-talet, uppgifter om gåfvor till altaren och anteckningar om mera anmärkningsvärda händelser, som inträffat i Malmö. Flera af de i Registrum ville Malmøyghe införda urkunderna äro ännu i behåll — så är fallet med de flesta privilegierna och några af skråhandlingarne — men icke få hafva, sedan de infördes i denna minnesbok, gått förlorade.

Utan tvifvel har Registrum ville Malmøyghe flitigt begagnats vid rådssammanträdena i staden: dess utseende synes tillkännagifva detta. Istället för att vid behof gå tillbaka till originaldokumenten har man föredragit att använda de för ärendenas handläggning nog tillförlitliga afskrifterna i minnesboken.

Det är icke känt, när man i Malmö och de öfriga skånska städerna först begynte att föra egentliga s. k. «stadsböcker», i hvilka de å rådhuset och bytinget förefallande målen inskrefvos, men det är näppeligen troligt, att det skett före 1200-talets slut. Dessförinnan har man i Malmö förmodligen endast fört rättsförhandlingarne muntligt. I Köbenhavn upphörde detta 1292, då biskop Johannes (Krag) i

Roskilde förordnade, att allt som förhandlades på bytinget eller i närvaro af rådmännen skulle «till evinnerlig hågkomst» införas i stadsboken ¹⁾. Det är all anledning antaga, att en liknande förändring ungefär samtidigt egt rum i det närbelägna Malmö. Men med visshet är ingenting härom känt. Den äldsta bevarade stadsboken begynner först med året 1503 och sträcker sig in i reformationstiden (1548).

I denna stadsbok ²⁾ äro i likhet med hvad fallet var i Kjöbenhavn icke blott rättsförhandlingarne å rådhuset, utan äfven de inför byfogden förda antecknade — ett förhållande, som fortfor att ega rum i Malmö ända till 1577, då en särskild «tingbog» upplades. Men denna medeltida stadsbok innehåller icke endast rättsförhandlingar: äfven öfriga å rådhuset förehafda ärenden finnas däri antecknade. Redogörelser för kyrkornas och kapellens bokslut omvexla med underrättelser om bouppteckningar och skiften; ett flertal bref och förordningar, utfärdade af konungarne och magistraten, äro äfven däri införda, äfvensom flera handtverksskrån från förra delen af 1500-talet. Boken avslutas med en

¹⁾ *O. Nielsen*, *Kjöbenhavns Historie og Beskrivelse*, I, 85—86.

²⁾ Stadsboken — en väl skrifven, diger foliant å papper — förvaras i likhet med öfriga nedan omtalade böcker i Malmö rådhusarkiv.

vidlyftig medeltida beskrifning om «ath giøre menigth pwlwer» — en beskrifning, som i dessa oroliga tider väl kunde anses af tillräcklig vikt för att blifva införd i stadens protokollbok.

Är mängden af de uppgifter, som finnas i denna för det medeltida bokföringsväsendet i Malmö utan tvifvel karakteristiska stadsbok, sålunda ganska betydande, lemnar i motsats härtill fullständigheten ett och annat öfrigt att önska. Anteckningarne för åren 1503 till 1510 rymmas sålunda på 53 sidor, från 1511 finnas blott 8 rader i stadsboken, från 1512 tvenne uppteckningar och från de närmast följande åren endast några få. De införda brefven och förordningarne förefalla tillfälligt valda — en hel samling af viktiga, i stadsboken icke meddelade originaldokument finnes ännu i behåll — och mera än ett protokoll är blott fragmentariskt meddeladt.

Dessa brister och inkonsekvenser minska emellertid knappast det intresse, som knyter sig till Malmö medeltida stadsbok. De upplysningar den innehåller rörande stadens administration, topografi och kulturförhållanden under den slutande medeltiden öppna en levande inblick i det starkt pulse-rande lif, som rörde sig i denna halft hanseatiska handelsstad, hvilken, fullt medveten om sin styrka, i likhet med grannen på andra sidan Sun-

det stod i begrepp att våga en kamp med krona och adel.

Af de i stadsboken inskrifna anteckningarne öfverfördes i Malmö alla, som rörde jordegendomen i staden, uti särskilda böcker: «jordebøger». Af dessa finnes emellertid numera ingen bevarad. Lika litet är detta fallet med de å ett ställe omtalade «rotebøger» för «alle the fem raadescatther» och «ciszebøgerne», i hvilka stadsskrifvaren redogjorde för tullmedlens uppbörd och användning¹⁾. Där- emot är en saköreslängd — «Sagetal» — från slutet af medeltiden i behåll liksom också Malmö kämnersräkenskaper för tiden 1517—1520.

Ett särskildt intresse knyter sig till dessa senare. De äro de äldsta bevarade inom skandinaviskt område, och de ega ett värde, som sträcker sig ut öfver det lokalas gränser.

Räkenskaperna 1517—1520, under hvilken tid rådmannen Lydder van Vreden²⁾ var Malmö käm- när, lemna en fullständig öfversikt af stadens drät- sel vid denna tid. Inkomster och utgifter äro i räkenskapsboken — hvad icke alltid synes hafva

¹⁾ Malmö kämnersräkenskaper 1517—1520.

²⁾ Lydder van Vreden förekommer alltsedan 1507 såsom en ofta anlitaad förtroendeman i Malmö och från 1512 såsom rådman därstädes. Jmfr stadsboken för dessa år.

varit bruket under medeltiden — upptagna hvar för sig. De förra äro ordnade under vissa rubriker: först kommer byskatten, som tillförde stadskassan dess största inkomst och för hvars uppbärande staden delats i «fiæring», därefter landgillet, sakfallet och slutligen diverse poster, bland hvilka accispenningarne intaga främsta rummet. Äfven i fråga om stadens utgifter har man i räkenskaperna gjort försök att ordna dem i vissa grupper, men fördelningen har icke konsekvent genomförts, och i allmänhet är det en rent kronologisk princip, som gjorts gällande. I öfrigt visa räkenskaperna, att inkomsterna varit ganska betydande, men trots detta i allmänhet otillräckliga. Särskildt har det varit Christiern II:s svenska krig och de stora befästningsverk, som under Lydder van Vredens kämneriat, då Hans Mickelsen regerade Malmö, anlades kring staden, hvilka vållade bristen i kassan. Denna brist har enligt gammalt bruk för tillfället blifvit fylld af kämnären.

Den utförlighet, med hvilken Malmö kämnersräkenskaper 1517—1520 äro förda, förlänar åt dem ett enastående värde. De innehålla stadens historia för dessa år. Och hvad man knappast skulle vänta: de ställa den in i ett större sammanhang. De berättas om konung Christiern, Hans Mickelsen och

mäster Dietrich, om Arciboldus och ärkebiskop Birger; de äro fyllda med underrättelser om kriget mellan Sverige och Danmark, och man får en målande inblick i de oerhörda uppostringar det kostade de enskilde såväl som kommun och stat.

Vänder man blicken från de medeltida arkiven i Malmö, Vä och Halmstad till de öfriga skånska städernas, är intrycket nedslående. Dessa arkivs historia är mestadels historien om deras förstöring, sådan den läses i handlingar från det sjuttonde århundradet, och äfven denna historia är kortfattad nog.

Af de utanför det egentliga Skåne liggande städernas arkiv förstördes Varbergs under sjuårskriget ¹⁾, och Ronneby, som 1616 ännu synes egt konung Olofs privilegier af 1387 ²⁾, hade 1648, då befallning utgick från kansliet om insändandet af «en riktig designation och copie» af privilegierna, intet äldre än 1568. De rapporter, som samtidigt inkommo från andra städer i Skåne, visade liknande förhållanden ³⁾. Borgmästare och råd i Simrishamn förklara sålunda, att staden «nogle

¹⁾ Bref af Peder Oxé d. 16/8 1574. Halmstads rådhusarkiv.

²⁾ Danske Magazin, femte Række, I, 157--161.

³⁾ Kopier af privilegierne for byer i Skaane 1648. Danska Rigsark.

gange hafr veret besøgt af dend schadelig giest jldbrand, at største dellén af byen erre derued wndergangen, saa och huis særdielles priuilegier och friheder Cimbrishafn af høylouglig jhukommelse konger i Danmarch hafr veret med forlæntt och giffuen gandsche opbrendt och forkommet, huilche af denne menighed maa beklagis». Och nästan lika illa var det vid samma tid stäldt med arkivet i Lund. Originalen till stadens privilegier hade förkommet «wdj de suenskis wformodelig offueriitelssé oc jndfalde sist her wdj Skaane». Svenskarne — tillägges det — hade borthöfvat dem. Det äldsta efter en kopia afskrifna bref, som man insände, var Christiern II:s privilegium af 1513.

Något lyckligare gestaltade sig förhållandena i Landskrona och Helsingborg. I den förstnämnda staden funnos 1648 några bref och privilegier från medeltiden — de flesta fortfarande i behåll ¹⁾ — och Helsingborg hade då ännu sitt exemplar af den skånska birkerätten, «schreffuit paa pergament och indbundet i en bogh medh gammell beslag». Radén af dess i original bevarade privilegier begynte med 1414. Så var förhållandet ännu vid det skånska krigets utbrott 1675. Men i sina besvär vid riks-

¹⁾ Lauritz Weibull, Till Landskrona äldre historia. Hist. tidskrift för Skåneland, I, 86—105.

dagen elfva år senare beklagar sig borgerskapet, «huruledes uthj sidste kriget Helszingborgz stadz archivum blef af fiendten så alldheles spolierat, att icke någon original document är att igienfinna». Det uttalas samtidigt misstanke om, att någon förutvarande magistratsperson olofligen hade dem i förvar, och man anhåller hos konungen, att de misstänkte måtte åläggas «purgera» sig med ed ¹⁾. Men huru än härmed må hafva blifvit: dokumenten voro och förblefvo borta.

Om Ystads medeltida arkivs öde meddelar magistraten i en skrifvelse till skånska reduktionskommissionen 1688: «a:o 1569 vthi krijget emellan Swerige och Dannemarck ähr stadhen Ystadh medhdhes rådhuus afbrendt och alle stadzens vhrgamble bref, kongl. privilegier och fundationsböcker i eldhen omkombne» ²⁾ — ett förhållande, som bestyrkes af Frederik II:s bref 1572 och 1579 ³⁾. Hvad slutligen Åhus' arkiv beträffar, finnas ännu några få rester af detsamma. De äldsta brefven,

¹⁾ Städers besvär: Helsingborg. Sv. Riksark.

²⁾ Ystads magistrat till reduktionskommissionen d. ²⁵/₄ 1688. Kammararkivet.

³⁾ Kancelliets Brevbøger 1571—1575, s. 139; 1576—1579, s. 679.

härrörande från 1300-talets början, befinna sig i det danska Rigsarkivet; några få af yngre datum hafva med Vä-arkivet kommit till Stockholm.

6.

Af den mängd korporationer, i hvilka det medeltida samhället upplöste sig, spelade inom köpstäderna inga en större roll än lagen och gillena. Och liksom staden själf hade hvart och ett af dessa sin arkivkista, ofta förvarad å rådhuset eller inom sockenkyrkans murar, men mången gång i det egna lagshuset eller gillesstugan.

Det blomstrande näringslif, som under medeltidens sista århundraden utvecklade sig i Malmö, gjorde denna stad till en brännpunkt för det dåtida skråväsendet i Skåne. Och omsorgsfullare än annorstädes sörjde här de olika lagen för bevarandet af sina handlingar. Den stolta samling af skrålådor, som nu är uppställd i stadens museum, härrör väl icke från medeltiden, men under locken hvilar ännu ett och annat pergament. Där ligger bagarnes skrå från 1430, deras motbref till rådet af samma år, tunnbindarelagets artiklar af 1503 och andra dokument från medeltidens slut, och hvad som i original gått under, finnes till

stor del afskrifvet i Registrum ville Malmøyghe eller i den äldsta stadsboken ¹⁾). De protokoll, som fördes vid lagens sammankomster äro däremot till största delen oersättligen förlorade; endast fragment af bagarnes med början året 1496 ligger i afskrift från 1552 ²⁾ ännu kvar i skralådan.

I motsats till lagen i Malmö ega numera de öfriga skånska städernas lag så godt som inga skriftliga minnesmärken från medeltiden. Det enda torde vara den pergamentscodex från slutet af 1400-talet med titel: «Statuta convivii sancti Eligii in Ystadia», hvilken bevarar smedernas skrå därstädes från 1496 och en stadga från 1506 ³⁾.

Af de verldsliga gillenas arkiv är det blott S:t Knutsgillet i Malmö, jemte Skanörs det förnämsta af dem alla, om hvilket någon underrättelse är bevarad. Gillet hade redan på 1200-talet, liksom för öfrigt äfven det lundensiska ⁴⁾, sin egen skrifvare, scriba, och dess äldsta arkivstadga är från omkring 1300. I gillesstatuterna från denna tid läses

¹⁾ Lagens i Malmö medeltidshandlingar äro numera till största delen tryckta af *C. Nyrop* i hans Samling af Danmarks Lavskraaer fra Middelalderen.

²⁾ Numera i Malmö museum.

³⁾ Samling af Danmarks Lavskraaer fra Middelalderen, 265—273, 296—297.

⁴⁾ Lunde Domkapitels Gavebøger, 235.

den på latin och i statuterna från omkring 1350 på danska. Stadgan lyder: «Om indseglid och dett, som schall forwaris. Aff allmindelig samtøcke och wilge skicke wii, at gilldetz indszeigle, privilegia och wore statuta, huilche der kaldis schraae, att de schulle giemmes i kiste under try lycker i trøgg sted, aaldermanden schall haffue en nøgell, dend anden skraaherren, dend tridie sammelige dend broder, till det worder skicket aff gilldesz-brødrene; det høwer ey nogen at giffue breff under gilldens indszeigle vden aff aaldermandens och skraaherrens samtøcke och brødrene, som nerwerende ere raadmen» ¹⁾).

Denna stadga kan tjena såsom bevis för den omsorg, med hvilken äfven de smärre korporationerna under medeltiden sökte skydda sina brefskatter. De viktigaste af de här afsedda voro utan tvifvel de i samma statuter omtalade privilegier och ynnestbevis, med hvilka framlidne konungar begåfvat gillet.

Hade — såsom af arkivstadgan framgår — S:t Knuts gilles skrifvare intet att göra med vården af arkivet, var det däremot han, som skulle utskrifva gillet egna bref och föra dess böcker.

¹⁾ Danmarks Gilde- og Lavskraaer fra Middelalderen, udg. ved C. Nyrop, I, 39 81, 100.

Och när bröderna kommo samman, «den tridie pindzedag, da schall skriffueren staae for høye bord for skraaherren och aaldermanden och opneffne de som ere fremfarne, som ere skraaherre, aldermendt, brødre och søstre, huer wid sit naffn efter registeret. Jtem dernæst schall schriffueren opneffne gerd och were gerde» ¹⁾).

Af S:t Knutsgillet i Malmö medeltidshandlingar äro numera så godt som alla original försvunna, men en lycklig slump har i kopia räddat de väsentligaste. De hade redan under medeltiden afskrifvits i «en gammel pergementzbog med latin och tuende sølfspender udi». Visserligen är numera äfven denna förlorad, men 1671 öfverfördes dess innehåll i en ännu befintlig «Sancte Knvds lavgs bog», som rådman Thomas Jyde då förärade gillet. De här införda gillesstadgarne begynna med året 1256, och räckan synes sedan dess temligen fullständig. Äfven af de protokoller, som fördes vid sammankomsterna, finnas några fragment i denna bok. De taga sin början med året 1400. De sista medeltida äro från 1533. Man läser i dem berättelsen om den praktfulla, ännu bevarade «sølf popegoye», hvilken skulle hänga öfverst

¹⁾ Sammastädes, I, 167.

uppe i gillessalen såsom ett tecken till fred och endräkt, och om den klocka, som från S:t Petri torn skulle kalla gillesbrodern till festligt lag eller till grafvens fred under medeltidskyrkans hvalf¹⁾.

En särskild roll spelade bland de skånska gillena Kalentegillena, hvilka väl hufvudsakligen bestodo af prestmän, men i hvilka också framstående lekmän upptogos. Äfven om vissa af dessas arkiv saknas icke alla underrättelser.

I Lund funnos icke mindre än tvänne Kalentegillen, det mindre helgadt åt S:ta Birgitta, det större åt den heliga jungfrun. Ur det förras arkiv är numera endast ärkebiskop Birgers privilegier²⁾ bevarade; det senares är fullständigt förkommet. Men i den kopiebok, som detta gille 1547 lät upplägga och som ännu begagnas³⁾, äro ett flertal medeltidshandlingar införda. Där läsas sålunda de äldsta kända statuterna från 1505 och följande meddelande om de i 1300-talets andra tredjedel utfärdade: «Litteras foundationis sodalitiî nostri habet

¹⁾ Sammastädes, I, 33—34, 67, 164—169. — «Sancte Knvds lavgs bog» är numera deponerad i Malmö rådhusarkiv.

²⁾ Perg. af d. 16/12 1511. Sv. Riksark.

³⁾ Jmfr *Wilhelm Faxæ*, Om sodalitiium clericorum majus i Lund. Kongl. Vitterhets-, Hist. och Antiqvitetsakademien handlingar, XV, 111—112.

prepositus d[ominus] m[agister] Jonas Thuani, qvas contulit sodalicio olim reverendissimus pater Nicolaus, archiepiscopus Lundensis». Äfvenledes finnas i boken flera uppteckningar, som blifvit öfverförda dit från en äldre medeltida codex. Så en samling dylika i dess början och längre fram ännu några rörande de årsmöt, som firades vid Mariaaltaret i domkyrkan.

Det är redan i det föregående omtaladt, huru som i Halmstads rådhusarkiv förvaras en del af den brefsamling, som tillhört Kalentegillet därstädes. Det äldsta af dessa dokumenter bär årtalet 1431 ¹⁾. Om Kalentegillet i Malmö arkiv uppger efter all sannolikhet en handling från 1540. Regesten däröfver från 1600-talets slut lyder: »Christiern Andersson och Melchior Groo, borgare i Malmö, anamma till trogen hand under sine gömo och förwaring 3 tiog bref ang:de kalente godzet, som h:r Peder Hansson, befruchtandes sig^a för den swenske feijden, dem lefwererade» ²⁾.

7.

Det återstår att med några ord dröja vid privatarkiven i Skåne under medeltiden.

¹⁾ Lunds ärkestifts urkundsbok, III, 95—96.

²⁾ Skånebrefsförteckningen: Acta privata n:o 868.

Hvarhelst en egendom, vare sig på land eller i stad, förvärfvades, förelåg i och med detsamma en första begynnelse till ett arkiv. Och denna begynnelse kunde ofta vara betydande nog. Det låg i förhållandena, att den enskilde under dessa aflägsna tider med ospard omsorg måste skydda sina åtkomsthandlingar: de utgjorde, så snart yttre maktmedel sveko, det enda stödet för hans eganderätt. Och så kom det sig ofta, att med ett enda jordförvärf kunde följa ett flertal handlingar, understundom gående hela århundraden tillbaka i tiden. De små arkiven kunde vara stora nog. Det var intet sällsynt fall, då, såsom det hände, när ärkebiskop Niels Jonsen 1364 förvärfvade en gård i Gjørlykke, med köpet följde handlingar «in magna copia», tillsammans icke mindre än sjutton. Och då dekanen Benechinus Henrici 1358 bortskänkte de gods, han förvärfvat, följde med gåfvobrevet icke mindre än tolf åtkomsthandlingar. En annan gång kunde en egare visa fem bref på en gård i S:t Clemens församling i Lund, och vid ett tredje tillfälle en annan fyra å en badstuga i S:t Drottens — allt exempel, som lätt skulle kunna mångfaldigas ¹⁾.

Men i och med det att rättsförhållandena

¹⁾ Registrum ecclesie Lundensis. Passim. Perg. i Sv. Riksark. Jmfr Lunde Domkapitels Gavebøger, 34.

stadgade sig i Skåne, miste också de många åtkomsthandlingarne något af sitt praktiska värde. Reformationstiden såg massor af dem förstöras, och med dessa bref, som genomgående utgjorde hufvudbeståndsdelen i ett mindre medeltida privatarkiv, följde i vanliga fall äfven de handlingar, som i öfrigt kunde finnas. Endast de som hamnat i större samlingar — i Lunds domkyrkas, klosternas och de store godsherrarnes — fingo ännu ligga kvar och vittna för efterverlden om de dokument, som engång hvilat i den enskilde borgarens eller prestmannens brefskrin.

Den förskingring, som på 1500-talet nådde de smärre privatarkiven, skulle inom kort också drabba de större. Men dessas betydelse gjorde, att de ofta dessförinnan förtecknats.

Bland de mera betydande af dessa arkiv, om hvilka kännedom står att vinna, äro arkiven på Bollerup och Lyngbygård samt den brefsamling, som Göyerna förvärfvat på sina gods i Skåne.

Genom köp hade Krogenoserna 1401 kommit i besittning af Bollerup, och i samma mån som deras rikedom, gynnad af lyckliga tillfälligheter, växte, växte också brefskatterna i de många askarne och skrinen på den gamla adelsborgen. Efter herr Oluf Stigsen Krogenos' död 1505 blefvo

de af Claus Podebusk registrerade. Förteckningen är tyvärr genomgående summarisk. Det angifves i vanliga fall endast brefutfärdarens eller det omhandlade godsets namn; i värsta fall taga uppteckningarne former som dessa: «her for wdhen er hwdrett permedtz breff y szamme skryn wregi-sterett och mange andre pappirs breffue», eller: »item thisze forschreffne breffue ffindis vtj then store hvide eski, oc ther vtj mange pappirs breffue, szom mackt ligger paa, oc stor szchriffuit paa eskett ett j». Äfven der förteckningen är som utförligast gifver den knappast tillnärmelsevis en föreställning om breffvens innehåll. Men hvad den gifver är i alla fall en slående föreställning om de väldiga dokumentmassor, som så småningom kunde hopa sig inom murarne af en medeltida adelsborg i Skåne ¹⁾.

Arkivet på Lyngbygård utgjorde en del af den stora breffsamling, som under tidernas lopp kommit i Ulfstandernas ego och hvars hufvudmassa tvifvelsutän befann sig på Glimmingehus. Genom herr Jens Holgersens dotters, fru Sidsel Ulfstands giftermål öfvergick Lyngbygård till Gyldenstiernerne, och hennes «breffue kiister och breffue skriine» blefvo efter hennes död förda till Kjöben-

¹⁾ Danske adelige Brevkister. Registraturer fra det 15—17 Aarhundrede, udg. af A. Thisel, s. 166—189.

havn. De hade där under lång tid varit insatta i Helliggesthuset, när vid skilda tillfällen i början af året 1593 en del af dem förtecknades. De äldsta af de då registrerade brefven gingo tillbaka till 1300-talets midt; de flesta härrörde från det femtonde århundradet och början af det sextonde. I motsats till hvad förhållandet är med förteckningen öfver dokumenten på Bollerup, äro de här ifrågavarande registraturerna temligen utförliga. Man följer i dem utan svårighet uppkomsten och tillväxten af ett stort godscomplex ¹⁾).

Öfver den del af Göyernas brefsamling, som handlade om deras gods i Skåne, lät herr Mogens Göye i sammanhang med en fullständig registrering af de handlingar, som befunno sig i hans ego, under förra delen af 1500-talet upprätta en förteckning, numera bevarad i hans dotters, fru Elines jordebok. Brefven, som förvarades på Gunderslevholm i Sjælland, voro enligt denna förteckning delade i vissa af det topografiska sammanhanget betingade grupper, den största omfattande dem, som lödo på «thett store pant» af 1356. Af registerna äro de äldsta från 1340; de flesta tillhöra det femtonde århundradet ²⁾. Öfver några få af brefven föreligga

¹⁾ Sammastädes, 47—83.

²⁾ Fru Eline Gøyes Jordebog, udg. af A. Thiset, 407—416

ännu trenne registraturer, upprättade mot midten af det sextonde århundradet. Ett af dem bär med Mogens Gyldenstiernes hand påskriften: «Et regijster aff nogene breffue, liide pa her Olluff Oxe oc mere». Ej oväsentligt kompletteras dessa registraturer af ännu en förteckning, äfven den uppsatt vid ungefär samma tid¹⁾.

Af arkiven på Bollerup, Lyngbygård och Gunderslevholm äro numera endast några smärre rester bevarade. I detta fall äro dessa arkiv flera bland de öfriga skånska godsarkiven underlägsna. En kommande, i detalj genomförd undersökning skall utan tvifvel gifva detta vid handen. Sparrarnes arkiv på Ellinge, Thottarnes, Hasernas, Hackernas och Billernas höra i det afseendet till de främsta.

De skånska godsarkiven förvarades under medeltiden mestadels på sjelfva sätesgården; någon gång synas de hafva varit fördelade på de därunder lydande hufvudgårdarne. Men då ofred stundade, braktes de gärna i säkerhet inom Lunds domkyrkas murar. Dit förde sålunda på 1440-talet Axel Pedersen en brefkista, som han lät insätta i kapitlets sakristia, och där inlade också en gång Niels Clausen till Ellinge sin brefskatt²⁾.

¹⁾ Danske adelige Brevkister, 117—125.

²⁾ Perg. af d. ²⁵/₁ 1447. Sv. Riksark. Scriptores rerum Danicarum, VIII, 459.

Den anordning, som rådde inom dessa skånska arkiv öfverensstämde på det närmaste med den i de kyrkliga brukliga. Handlingarne lågo esomoftast gruppvis inlagda i askar och skrin, hvartdera med sitt signum, hvilket återfans på brefven, och dessa askar och skrin voro i sin ordning inlagda i en eller flera större kistor. Understundom lågo brefven i skåp med draglådor. Så var fallet på Gunderslevholm. Fru Eline Mogensdatter har i målande ord beskrifvit förhållandena där. Det står — säger hon — på Gunderslevholm «it skab, fuld med skuffkister, som breffuene ligge vdj, oc vdenn paa huer skuffkiste staar en bogstaff oc it tall . . . Lige saadanne bogstaffue oc saadan it tall, som staar vdenn paa huer skuffkiste, saadan en bogstaff oc tal staar oc bag paa huert breff, som ligge i den samme skuffkiste». Hon tillägger: «Den bogstaff oc tall er saa schreffuit bag paa huert breff, for mand skal vide at legge breffuit i then samme skuffkiste igenn, som thett bør at ligge, saa at mand kand alle tid findet, nar mand vil haffuit, oc leggitt i denn samme skuffkiste igenn» ¹⁾.

Då fru Eline nedskref dessa ord, hade medel-

¹⁾ Fru Eline Gøyes Jordebog, 439.

tiden redan begynt att vika för renaissancen. De gamla arkiven rundt om på de skånska gårdarne, hvilka förut så godt som uteslutande betraktats ur ekonomisk synpunkt, öppnade sig nu för forskningen. Det blef släkthistoriens gyllene tid. På Eriksholm, där «de Thotters brevkiste» ännu stod kvar, satt Tychos syster, fru Sophia och skref Brahernas och de med dem befryndade ätternas stamtaflor. Hennes historiska korrespondens, ännu bevarad i fragmenter, sträckte sig till alla, som delade hennes intressen. Och på Ovesholm, uppe i skogsbygden, skref fru Helvig Kaas samtidigt sin släktbok, medan nere på slätten i det praktfulla slott hon byggde sig fru Beate Huitfeld med den myndighet lärdom och rang gåfvo berättade om Thottarnes och de sinas bedrifter. Hennes broder, den lärde kanslern till Lillö och Oddersbjerg, fullbordar taflan: släkternas historia vidgar sig med honom till landets och folkets.

Men en ny tid, ödesdiger för de gamla arkiven, stundade. Brännande och sköflande skulle snart soldathoparne draga genom landet. Först kommo svenskarne, och deras vilda framfart skulle i det skånska krigets dagar vinna efterföljd äfven å dansk sida. Brandfacklan stacks i de stolta borgkarréerna från medeltidens slut och i renaiss-

sanceslotten, som från kullarnes krön dominerade slätten. Hvad som rymdes inom deras murar och icke i tid förts öfver Sundet låg snart förintadt under ruinhögarne. När reduktionsherrarne senare infordrade åtkomsthandlingarne på godsens, var det icke mången, som kunde visa sådana från medeltiden.

En rik kultur hade gått i grafven; århundradens historia hade följt den.

Bilaga 1.

Bevarade codices, fordom tillhöriga Lunds domkyrkas och kapitels samt domskolas bibliotek ¹⁾.

1. Necrologium Lundense.

Några utdrag ur denna codex trycktes redan 1734 af *Kilian Stobæus* i hans *Tria antiqua monumenta historica Lundensia*. Handskriften är till sina viktigare delar utgifven och beskrifven af *Sven (Lager)Bring* i *Monumenta Scanensia*, II, 2, 193—273 och af *Jacob Langebek* i *Scriptores rerum Danicarum*, III, 422—473. *Consuetudines canonicæ* finnas publicerade af *Arnold Hammar* i *Samlingar till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning*, utg. af M. Weibull, 1868, s. 3—28.

2. Liber daticus vetustior.

Handskriften är med uteslutande af *Martyriologiet* publicerad och beskrifven af *Sven (Lager)Bring* i *Monumenta Scanensia*, II, 1, 1—192, och af *Jacob*

¹⁾ Af här förtecknade codices förvaras n:o 1—2, 4—7, 9 och 10 samt 12—17 numera å Lunds universitetsbibliotek. N:o 3 tillhör det danska Rigsarkivet, n:o 8 Det store kongelige Bibliotek och n:o 11 Universitetsbiblioteket i Köbenhavn. — För de värdefulla upplysningar bibliotekarien August Palm lemnat förf. vid upprättandet af handskriftsförteckningen hembäres honom härmed ett värdsamt tack.

Langebek i *Scriptores rerum Danicarum*, III, 474—579, samt i sin helhet af *C. Weeke* i hans mönster-gilla upplaga af Lunde Domkapitels Gavebøger.

3. Liber daticus recentior.

Langebek har i *Scriptores rerum Danicarum*, IV, 26—68, utgifvit denna codex. De ställen däri, som icke finnas i *Liber daticus vetustior*, äro ånyo publicerade af *C. Weeke* i Lunde Domkapitels Gavebøger.

4. Genesis cum glosatura.

Denna pergamentscodex ($27\frac{1}{2} \times 18$ cm.), som härrör från 1100-talets midt, omfattar 15 lägg, af hvilka det första ofullständigt. Den inledes med en redaktion af *Prothemata* in *Genesim* och innehåller utom grundtexten *glosæ interlineares* och i första och tredje kolumnen *glosa ordinaria*. Handskriften är bunden i skinnbeklädda medeltida träpermar med spänne å midten. Den bär signaturen: «*Ex bibl. ant. m. 59 n:o 6.*» Å permen har af en senare hand antecknats: «*Incerti auctoris explicationes nonnullorum cap. Gen.*»

Stora remsor af margerna och de obeskrifna textsidorna hafva utskurits.

5. Psalterium Davidis cum commentariis.

I «*Catalogus bibliothecæ Carolinæ antiquæ*» af 1687 upptages denna codex under beteckningen: «*Psalterium Davidis på pergament*». Den bär å första bladet anteckningen: «*Ex bibl. ant. m. 54. Collat. cum 57. N:o 5.*» Handskriften (28×18 cm.) härrör från midten af 1100-talet och omfattar 21 lägg, alla med undantag af det första fullständiga. Den innehåller utom sjelfva psaltaren med thy åtföljande kommentar följande af profetsångerna: *canticum Ysaie*,

oratio Ezechie regis, canticum Anne, canticum Moysi och canticum Abacuc pro ignorationibus t. o. m. punkten: Exultatio eorum sicut eius, qui devorat pauperem. Men äfven de öfriga tio profetsångerna torde — såsom bindningen i ryggen visar — fordomdags hafva innehållits i handskriften.

6. Lectionarium sine evangelio.

Denna särdeles väl skrifna pergamentscodex ($24 \times 15 \frac{1}{2}$ cm.), hvilken torde stamma från tiden omkring 1100, innehåller 10 lägg, af hvilka det femte och tionde ofullständigt. Texten är skrifven med svart, understundom i en brun färgton öfvergående bläck; rubrikerna äro hållna i rödt, någon gång i blått eller grönt. En och annan pryddig initial förekommer. Handskriften är signerad: «Ex bibl. ant. m. 62 n:o 9.» Därunder har bibliotekarien G. Sommelius antecknat: «Lectiones nonnullæ sacrar. literar. in evang. et epist. dominicales» — en så till vida oriktig anteckning, som handskriften endast innehåller episteltexterna.

7. Lectionarium sine evangelio.

Denna pergamentscodex (26×18 cm.), som är signerad: «Ex biblioth. ant. m. 60 n:o 7», härrör från ungefär samma tid som n:o 6. Den innehåller 26 lägg, af hvilka flera varit eller ännu äro ofullständiga. Med sina starkt nötta blad, å hvilka anteckningar från slutet af medeltiden förekomma, och sina uppslagsremsor i kanten gör handskriften intryck af att länge hafva varit i bruk vid gudstjensten. Utstyrseln är i allmänhet enkel; det enda anmärkningsvärda är några initialer och en målning å tionde läggets sista sida. Kristus framställes här å guldgrund i en omramning af grönt, guld, brunt och blått. Sittande å sin cathedra höjer han den högra handen till tecken på sin allvetenhet, medan den venstra hvilas å en uppslagen bok. Dräkten är brun och blå. Ansiktet med dess mörka hår och skägg omstrålas af en bred gloria.

8. Fragmentum biblie latine.

Denna från 1200-talet stammande codex bär inskriften: «Liber capituli Lundensis secunda pars». Den är beskrifven af *Christian Bruun* i hans Aarsberetninger fra Det store kongelige Bibliothek, III, 71—72.

9. Decretales.

Denna pergamentscodex (29 × 20 cm.) härrör från 1200-talets sista hälft och avslutas med en senare tillskrifven, af Bonifacius VIII 1296 utfärdad bulla. Handskriften har med all sannolikhet tillhört kaniken Nicolaus Bunkeflo. I dennes testamente af den ²⁸/₉ 1346 läses följande: «Item in remedium anime mee lego decretales meas cum sexto libro eis incorporato, duplici glosa scilicet Johannis cardinalis et Johannis Andree glosato, et ipse decretales apparate sunt apparatu Bernardi ordinario cum omnibus addicionibus, que eciam continent in se Innocentianas et Gregorianas cum glosa Garsce et cum quibusdam aliis extrauagantibus glosatis . . . ecclesie beati Laurentii Lundis simul et capitulo eiusdem ecclesie.» Den här gifna beskrifningen passar i alla afseenden in på ifrågavarande handskrift. De villkor, på hvilka den tillföll kapitlet, voro, att kanikerna intill den yttersta dagen två dagar om året skulle läsa eller låta läsa själamessa och vigilier öfver mäster Niels ¹).

Kommentaren är i denna dekretalhandskrift anbragt öfver, under och å ömse sidor om texten. En större initial med figurframställning finnes vid början af decretalernas femte bok; i initialen till Constitutiones Innocentii IV är en bild af den helige Christopher insatt. Bandet är medeltida och utstyrdt med messingsbeslag. Den gamla bibliotekssignaturen lyder: «Ex bibl. ant. m. 54 n:o 4».

¹) Diplomatarium Svecanum, V, 609.

10. Decretales.

Denna handskrift ($14 \times 8 \frac{1}{2}$ cm.) stammar från 1200-talets senare hälft och innehåller Gregorii IX:s och Innocentii decretaler. Texten är tvåspaltig, fördelad å 204 blad. Smärre initialer och margutsirningar förekomma. Å s. 70 ses en miniatyr, framställande trenne klerker invid ett altare, å 124 v en annan. En anteckning å blad 204 v visar bokens proveniens.

11. Antique leges Scanie etc.

Denna pergamentscodex, hvars hufvuddel härrör från början af 1300-talet och slutet af det femtonde århundradet, bär inskriften: «Jstud legisterium est sedis Lundensis». Den är beskrifven af *C. J. Schlyter* i företalet till Skånelagen, XIII—XVI.

12. Distinctiones fratris Nicolai de Byart.

Denna prydliga pergamentscodex ($17 \times 22 \frac{1}{2}$ cm.) från 1300-talet innehåller 22 lägg, af hvilka det sista ofullständigt och delvis användt såsom permförstärkningsblad. Den härrör från Frankrike, hvilket bestyrkes af flera anteckningar under rubriken: «Hic est census, quæ debet Theobaldus presbiter sancti Lazari.» Å det vid den bakre permen fästade bladet har en hand från förra delen af 1400-talet i tre på hvarandra följande linier antecknat: «Liber capituli Lundensis dictus Dictionarium vel b . . .»

Hvar och en af de 22 böcker, i hvilka Nicolaus de Byart fördelat sitt arbete, inledes i den här i fråga varande handskriften med en större initial, hvarje kapitel med en mindre. Boken, som är bunden i medeltida band, bär signaturen: «Ex bibl. ant. m. 63 n:o 10».

13. Summa super titulis decretalium Galfridi de Trano.

Texten i denna å tunt pergament skrifna, 9 lägg, hvardera om 24 blad, omfattande codex (11×16 cm.)

från 1300-talet är grupperad i två kolumner med enkla initialer och randsirningar i rödt och blått. Anteckningar från medeltidens sista århundrade läsas här och hvar i margerna. Å permen: «Liber Olavi Jacobi can:ci Lundensis, quem legauit eidem capitulo Lundensi».

Handskriften, som in i den svenska tiden synes hafva tillhört kapitelbiblioteket, förenades under senare delen af 1600-talet med den Meckska manuskriptsamlingen. Jemte denna öfvergick den senare i Universitetsbibliotekets ego.

14. Sermones quadragesimales etc.

Af de i denna handskrift ($11 \times 15\frac{1}{2}$ cm.) befintliga predikotexterna gäller den första dies cinerum, den sista dominica 5:ta post pascham. Skriften är anordnad i två kolumner utom å sista sidan i fjerde lägget, hvilken är beskrifven tvärs öfver. Å femte läggets åttonde blad är blott ena kolumnen fylld.

Handskriften tillhör 1400-talets början. Den är bunden i medeltida skinnband med knäppe och bär å första permförstärkningsbladet anteckningen: «Liber ecclesie Lundensis, quem contulit dominus Two archiepiscopus eidem». Då denna anteckning visar samma handstil som den, med hvilken namnet Two inskrifvits i Necrologium Lundenses biskopslängd, är all anledning förmoda, att den härrör från ärkebiskopen sjelf.

15. Glosa super decretales etc.

Denna papperscodex (15×21 cm.) innehåller å bl. 1—171 glossor till decretalernas fem första böcker. I dess början saknas ett eller två blad. Första glosan hänförs sig till: Que in ecclesiarum etc. under Rubrica de constitutionibus, den sista till: Sepe contingit etc. under Rubrica de verborum significacione i decretalernas femte bok. Bl. 171 v—190 v innehålla en afskrift af Johannes Andreæ Summa breuissima super quarto libro decretalium.

Handskriften, som härrör från 1400-talets förra del och är bunden i medeltida skinnband med knäppen, bär å permförstärkningsbladet i början bibliotekssignaturen: «Ex bibl. ant. m. 65 n:o 12». Å bl. 1 läses anteckningen: »Liber domini Olai Jacobi canonici Lundensis». En annan egare har å motstående sida tecknat sitt namn: «Amundus Andree filius Malmøgensis dyocesis Lundensis canonicorum futurus Wibergensium prepositus nullatenus». Å samma sida läsas äfven diverse andra anteckningar såsom: «Flesk och kaal ær godh j bwgh och ther till ærtæ och bønæ», «Wy Tuwo mz Gwdz nathe» m. m.

16. Sermones dominicales tocius anni etc.

Detta digra samlingsband ($21\frac{1}{2} \times 29$ cm.), som visar flera olika handstilar, är skrifvet å papper och härrör från 1400-talet. Följande i början af handskriften införda anteckning upplyser om innehållet: «In isto volumine habentur infrascripta: primo sermones dominicales tocius anni; item tractatus de preceptis dei; item tabula predicti tractatus; item notabilia qualiter penitenciarij debent se regere erga confitentes in anno jubileo; item dieta salutis; item concordancie ewangeliorum; item quod ewangelium vel epistola omni die dicetur dominicali vel de sanctis; item summula Regmundi; item questiones pulchre summule; item arbor consanguinitatis et affinitatis cum glosa».

I likhet med n:o 16 saknar denna handskrift konstnärlig utstyrel. Den är bunden i modernt pappband.

17. Liber scole virginis.

Denna särdeles illa farna handskrift ($22\frac{1}{2} \times 30$ cm.), härrörande från 1400-talets midt, är delvis skrifven å pergament, delvis å papper. Den innehåller sånger, sequenser och hymner, de flesta till jungfru Marias ära, samt delar af ordinarium missæ. Å

permförstärkningsbladen, som påklistrats de nu nästan sönderstungna, skinnbeklädda träpermarna, läsas ett flertal anteckningar. Utom ofvanstående titel sålunda å ett ställe: «Anno domini 1531 nocte sancti Laurentij cometa visa est», och på ett annat: «dominus Two Lundensis». Äfvenledes läses här: «Liber scole Lundensis»

Handschriftens äldsta bibliotekssignatur lyder: «Ex bibl. ant. m. 50 n. 3».

Bilaga 2.

Kantorn Benechinus Henricis testamente.

In nomine patris et filij et spiritus sancti. Ego Benechinus Henrici de Aoos, cantor ecclesie Lundensis, sanus mente et corpore, sedule cogitans, quod dum corpus sanitate viget, mens in semet ipsa interior collecta pleniori vtitur iudicio rationis, quam rationem sepe adeo langor obnubilat, vt non solum temporalium rerum, verum eciam sui ipsius nonnunquam cogat ipsa langoris vehementia obliuisci, et quia nichil cercius morte, licet sit incerta hora mortis, nolens decedere intestatus, ymo volens saluti anime mee salubriter prouidere, ne forte, quod absit, dies extrema vite mee inueniat me aut capiat improuisum, testamentum meum condo et facio, res meas et bona mea, michi a deo concessa, per meum presens testamentum et meam vltimam voluntatem dispono, lego et ordino in hunc modum. Primo animam meam commendo infinite misericordie omnipotentis dei, cum eam de hoc penali corpore prouiderit educendam. Jtem lego ad fabricam ecclesie beati Laurentij Lundis, vbi corporis mei eligo sepulturam, decretum meum magnum cum apparatu ordi-

nario et decretales meas cum apparatu ordinario, in quibus textus sexti libri decretalium est inclusus. Jtem eidem fabrice omnia bona mea in Benstorp sita, mobilia et immobilia, cum estimacione et singulis suis pertinencijs et vnam curiam meam, Lundis in parrochia beati Magni sitam, condicione tali, quod procuratores ecclesie predicte, qui pro tempore fuerint, quatuor marchas denariorum nouorum Scanensium exinde singulis annis in die anniuersarij mei in choro Lundensi tenendi distribuere teneantur in hunc modum, videlicet canonicis, qui vigilijs et misse interfuerint, decem oras denariorum, vicarijs dimidiam marcham, pulsantibus in turri duas oras, presbitero vicario in cripta duas oras, fratribus predicatoribus Lundis duas oras, fratribus minoribus ibidem duas oras, infirmis in domo leprosorom prope Lundis pro pitancia dimidiam marcham, pauperibus scolaribus et alijs mendicantibus sex oras. Residui vero redditus de dictis bonis prouenientes cedere debeant fabrice ecclesie antedecte, prout in litteris patentibus alias prius inde confectis plenius continetur. Jtem do, lego et scoto ad altare meum nouiter constructum in ecclesia Lundensi omnia bona mea infrascripta, videlicet duas curias in Fængilsaas, vnam curiam in Elefstorp et partem curie ibidem, in qua Petrus Biergbo residet, vnam curiam in Malæryth, vnam curiam in Æwerlef, quatuor curias in Horthathorp, vnam curiam in Barssæbek, vnam curiam in Øndethorp, vnam curiam in Gøtherslef northenaa, in qua Nicolaus Petri residet, et dimidiam curiam in Akæthorp in Gersheret cum omnibus estimacionibus, iuribus et pertinencijs dictorum bonorum, videlicet domibus, agris, pratis, pascuis, siluis, humidis et siccis, quibuscunque nominibus censeantur, sub modo et condicionibus infrascriptis, in honorem sancte et indiuidue trinitatis, gloriose virginis Marie, beati Ewstachij et omnium sanctorum, ita quod in quolibet festo anni de ipso festo missa celebretur, quando vero festa non sunt, de infrascriptis sanctis missa vel saltem memoria de ipsis, vt infra patet, habeatur, videlicet quod die Lune vicissim de corpore Christi et de angelis, die Martis

vicissim de sancta trinitate et de sancto spiritu, die Mercurij vicissim de apostolis et de omnibus sanctis, die Jouis vicissim de sanctis Laurencio et Eustachio, Blasio, Augustino et Egidio, die Veneris vicissim de sancta cruce et pro defunctis, die sabbati vicissim de beata virgine Maria et de vndecim milibus virginum eximiarum, interposita penultima collecta, scilicet Præsta, quesumus, omnipotens deus, vt animam famuli tui sacerdotis et cetera, pro anima mea in perpetuum celebrentur, vsu, fructu tamen et libera ordinatione omnium honorum supradictorum, quoad uixerō, michi omnimode reseruatis, hoc prouiso, quod sacerdotem vicarium dictum altare officiantem pro suo labore remunerare tenear, prout in alijs altaribus eiusdem ecclesie communiter sit consuetum. Post mortem vero meam predictum altare cum bonis omnibus supradictis ad structuram seu fabricam ecclesie Lundensis predictæ et eius vsum perpetuo adiacebit, et procuratores fabricæ predictæ ecclesie, qui pro tempore fuerint, domino Johanni Niclæssøn sacerdoti, quem ad ipsum altare officiantum, quoad uixerit, irrefragabiliter instituo, duodecim marchas denariorum nouorum Scaniensium pro suo labore annuatim soluere teneantur et predicto altari in ornamentis et alijs necessarijs, cum opportunum fuerit, prouidebunt, ipso autem domino Johanne sublato de medio, prefati fabricæ ecclesie procuratores alium sacerdotem idoneum ad predictum altare officiantum eligant et assumant, cui tantundem pro suo labore annuatim exsoluebunt. Promotores autem dotacionis seu erectionis huius altaris sint participes diuine bonitatis, contradictores vero et impediētes sint a participacione fidelium exclusi, expertes pariter et immunes. Jtem lego ecclesie mee Screplinghe in Ossøghæheret, annexe cantorie mee, vnam curiam meam in Gøtherslef northenaa, in qua nunc residet Haquinus Niclæssøn, et vnam curiam in Røkinghe in parrochia Folethoftha et vnam curiam in ipsa villa Screplinghe, in qua nunc residet vidua nomine Aasæ, cum condicionibus [et] modis in alijs litteris, alias super hoc confectis, plenius expressatis. Jtem eidem cantorie mee do, trado et assigno vnam

curiam meam in Maklæhamer et vnam curiam in Bultofthæ, in qua residet Nicolaus Kwl, ac eciam omnes estimaciones meas, videlicet decem oras ordeï et xij modios siliginis ac quinque marchas denariorum nouorum Scaniensium, quas de meo proprio posui in fundis adiacentibus dicte ecclesie mee Screplinghe, jn recompensam cuiusdam summe pecunie, quam a fratribus hospitalis sancti spiritus ciuitatis Lundensis nomine predicte cantorie mee litigando per iusticiam optinui. Jtem capelle beate Marthe in choro aquilonari, predicte cantorie annexe, calicem argenteum, quem habet. Jtem domino meo, domino Jacobo, archiepiscopo Lundensi, Swecie primati, vnam cratheram argenteam. Jtem capitulo Lundensi quendam librum, continentem reportorium (!) iuris, dicta Senece, glosam Garsie in vno volumine. Jtem remitto eis omnia debita, que michi ex parte fratris mei, condam domini Johannis Kannæ, canonici Lundensis, debebantur, vt in eorum apertis litteris apparet. Jtem capitulo Roskildensi summam Hostiensem vel triginta solidos grossorum pro bonis in Sielandia emendis ad anniuersarium meum singulis annis in choro Roskildensi tenendum secundum ordinacionem dominorum archidyaconi et cantoris ibidem. Jtem domino Nicholao, preposito Lundensi, partem lecture Hostiensis cum asceribus, ludum skaquorum et vnum cornu. Jtem domino decano Henrico annulum aureum, librum de verbis delectabilibus beati Bernardj et librum de transsumpcionibus priuilegiorum ecclesie Lundensis et vnum cornu. Jtem domino Johanni archidyaconi ludum skacorum et vnum cornu. Jtem domino magistro Heminggo, archidyaconi Roskildensi, annulum aureum. Jtem domino Jacobo Jønessøn, militi de Markøyghy, vnum lath de serico blauæ coloris et vnum cornu. Jtem domino Abso[lo]ni canonico summam Tancreti. Jtem domino magistro Jone Lithlæ partem Rosarij super decreto. Jtem domino Johanni Ryning librum continentem fragmenta de regulis iuris et librum legistarum, qui sic jncipit: Exactis. Jtem domino Joseph Niclæssøn librum Mandagoti de electione et vnum cornu. Jtem magistro Magno librum

continentem plures tractatus, videlicet aureum memoriale sacerdotum, phis[i]onomiam Ypocratis cum alijs libellis in vna ligatura. Jtem domino Jacobo Jærmer glosam Petri de Salinis super decreto. Jtem domino Petro Bothulphi vnum coclear argenteum, dictum foldæsketh, cum vagina de coreo et vnum cornu. Jtem domino Johanni Bunkæflo librum sacramentorum metricè compilatum, librum allegoricum super Theodolum et partem libri sententiarum in vna ligatura et Ricardum de vilitate condicionis humane. Jtem domino Paulo librum institutionum glossatum cum alijs septem summis in vno volumine. Jtem domino Holmstano librum de concordancijs rubricarum in legibus et librum de penitencia. Jtem domino Heynoni librum, videlicet Jnnocencium de vilitate condicionis humane. Jtem ecclesie omnium sanctorum prope Lundis librum de antiquis statutis sanctorum patrum, domino Benedicto, abbati ibidem, quendam spissum librum sermonum, qui sic incipit: In fide et lenitate. Fratibus conuentualibus ibidem marcham denariorum ad pitanciam. Jtem fratribus predicatoribus Lundis dimidiam lestam annone. Jtem fratribus minoribus ibidem dimidiam lestam annone. Jtem ad fabricam ecclesie eorum duas marchas denariorum. Jtem fratri Nicholao Holmbo, gardiano ibidem, solidum grossorum et librum enkiridion beati Augustini. Jtem conuentui sanctimonialium Lundis die sepulture mee lagenam trafnsie. Jtem ecclesie beati Pauli ibidem marcham denariorum. Jtem presbitero ibidem solidum grossorum et ministro ij oras. Jtem ecclesie beati Clementis ibidem dimidiam marcham denariorum. Jtem domino Alloni presbitero, rectori eiusdem, librum legum terre Scanie cum skraa in danico et plures libros in vno volumine, videlicet Albertanum de doctrina dicendi et tacendi, librum consolacionis et co[n]siliij et de dileccione dei et proximi et partem moralium Gregorii super Job, et vnum cornu. Jtem dyacono ibidem oram denariorum. Jtem ecclesie beati Thome dimidiam marcham denariorum, domino Andree presbitero ibidem vnum coclear argenteum, dyacono ij oras. Jtem jnfirma in hospitali

leprosorum prope Lundis marcham denariorum. Jtem cripte ecclesie mee parrochiali ij marchas denariorum et librum continentem hystorias de corpore Christi et de sancta Anna cum notis, presbitero vicario ibidem ij solidos grossorum et ministro ibidem dimidiam marcham denariorum. Jtem cuilibet alij ecclesie parrochiali ciuitatis Lundensis preter iam nominatas duas oras denariorum, presbitero j oram, dyacono dimidiam oram. Jtem ecclesie beati Nicholai in Aaos duas marchas denariorum, presbitero vicario ibidem ij oras, dyacono oram. Jtem fratribus predicatoribus ibidem j marcham. Jtem hospitali leprosorum ibidem dimidiam marcham. Jtem fratribus predicatoribus in Helsingburgh marcham denariorum. Jtem fratribus minoribus in Ystath marcham. Jtem fratribus minoribus in Thræleburgh marcham. Jtem ad fabricam ecclesie mee in Kætilstorp iij marchas denariorum. Jtem domino Magno, vicario meo ibidem, marcham, dyacono ij oras et pauperibus illius parrochie marcham. Jtem ecclesie mee Brusæthorp marcham denariorum, presbitero vicario ibidem dimidiam marcham, dyacono ibidem oram et pauperibus ibidem marcham. Jtem ecclesie Barkakra dimidiam marcham, presbitero ibidem dimidiam marcham et dyacono oram. Jtem ecclesie Horthathorp dimidiam marcham, vicario ibidem ij oras et dyacono oram. Jtem ecclesie Barssæbek ij oras, presbitero tantum, dyacono oram. Jtem ecclesie Gøtherslef ij oras, presbitero tantum et dyacono oram. Jtem ecclesie Flætøghy dimidiam marcham, presbitero ij oras, dyacono oram. Jtem ecclesie Folethofta ij oras, domino Hennichino presbitero ibidem tunicam et capucium et coclear argenteum. Jtem matri eius solidum grossorum. Jtem fratri eius domino Andree dimidium solidum grossorum et eius sorori dimidium solidum grossorum. Jtem domine Ellene, relicte Johannis Vbbesøn, ij pund brasei (!) et annulum aureum. Jtem domine Thyre Albreztdotter annulum aureum. Jtem domine Margarete Strangisdotter coclear argenteum et vnum pund brasei. Jtem Johanne Kætisdotter vnum par bursarum de serico et coclear ar-

genteum. Jtem magistro Petro, scolastico Lundensi, Ouidium de vetula. Jtem ad scolas Lundenses librum cantus continentem discantus et tripleta in bona littera cum litteris capitalibus deauratis et librum Alexandri Necam de viensilibus cum alijs quatuor actoribus. Jtem domino Jordano presbitero, fratri meo, breuiarium meum et librum sermonum cum viridj coopertorio, qui sic incipit: Exequitis inspirante domino, et cratheram argenteam intus deauratam. Jtem domino Johanni sacriste librum continentem speculum misse et breuiloquium de virtutibus antiquorum philosophorum. Jtem domino Swenoni Petri librum ethicorum et librum de anima. Jtem domino Phathero, presbitero ecclesie beati Petri minoris Lundis, dimidium solidum grossorum. Jtem domino Matheo Siuikini textum Clementinarum. Jtem domino Akoni, presbitero in Eskilstorp, librum de ecclesiasticis institutionibus et diuersis penitencijs et omeliam Origenis super cantica et incipit sic: In primitiua, et vnum cultellum cum preparamento argenteo. Jtem domino Henrico presbitero, capellano meo, librum de declaratione passionis Christi. Jtem domino Johanni Niclæssøn presbitero antedicto, vicario meo, sermones Gwidonis et librum papireum de sermonibus per me reportatum Parisius. Jtem domino Johanni Hennichini presbitero ecclesie Herwithstatha, clerico meo, summam de officio tabellionatus, summam Reymundj metricæ, librum continentem summam Egidij et summam causarum, qui sic incipit: Vt nos minores, et summam de actore et reo in vno volumine, decretum abreuiatum et aliud decretum magis abreuiatum, librum papireum de extrauagantibus Johannis pape et alios sex libros papireos, continentes reportationes super iure canonico, omnes proiectus, registra et notabilia, que olim Parisius et alibi collegi, et summam de officio aduocacionis. Jtem balteum meum argenteum de coreo rubeo. Jtem Petro Cristiernsøn scolasticam hystoriam. Jtem Hennichino Niclæssøn de Aos Lucidarium, librum versuum cum yrsicco coopertorio pergameni et vnam magnam rotulam, continentem abreuiacionem biblie et dimidium solidum grossorum.

Jtem Elauo scolastico ibidem massam compoti cum alijs declaracionibus tabularum et scriptum super computum manualementem et algorismum. Jtem Jacobo eius scolari residuos libros meos. Jtem magistro Petro de Flandria coclear argenteum. Jtem Johanni Clementis carpentario xiiij oras denariorum, in quibus michi tenetur, et dimidium pund annone. Jtem eius fratri Nicholao dimidium pund siliginis, in quo michi tenebatur, et dimidium pund ordeï. Jtem Gerthrudj relicte Arlôs coclear argenteum et vnum pund brasei. Jtem sorori sue Walburgi j pund brasei et eius filie Ingerdj annulum deauratum. Jtem Laurencio Jønesson marcham argenti et eius sorori Walburgi Jønessedotter annulum aureum, in quo ymago beate virginis, et duos solidos grossorum. Jtem Matheo Petri de Gyorthesnæs vnam equam. Jtem Cristine Phylippisdotter vnum coclear argenteum. Jtem Hilleke Jønessedotter in Malmoy omnia debita, in quibus ipsa et maritus eius michi tenebantur, et vnam capam duplicatam. Jtem Nicholao Other xiiij oras denariorum, in quibus michi tenetur, et eius vxori vnum pund annone. Jtem Petro Gulbrandsøn j pund ordeï et eius vxori vnum pund brasei. Jtem Petro Olefsøn famulo meo vnam equam cum pullo et ij pund annone. Jtem Tukoni famulo meo capam meam blaueam cum capucio et iij pund annone. Jtem Laurencio Mikilsøn equam cum pullo et iij pund annone. Jtem Hynzekino puero meo decem marchas denariorum, dimidiam lestam annone et vnam cistam cum vno pare vestimentorum dictorum rithklathe. Jtem Andree braxatori meo vnum pund annone. Jtem Nicholao Thorn equam, duas marchas denariorum et ij pund annone. Jtem pauperibus mendicantibus Lundis sex marchas denariorum. Jtem Botildi lotrici et eius matri duo pund annone. Jtem Somer vnam tunicam. Exequutores autem huiusmodi testamenti et vltime voluntatis mee, quam irreuocabiliter, etiamsi aliud testamentum in posterum facere me contigerit, quamuis de isto non fecerit aliquam mencionem, in suo robore modis omnibus volo perdurare, nisi premorianantur aliqui legatarij in hoc iam confecto testamento, constituo et ordino venerabiles viros, do-

minos videlicet Henricum Bokholth decanum, Petrum Bothulphi, canonicos Lundenses, Jordanum fratrem meum, Allonem et Johannem Hennichini presbiteros antedictos, ecclesiarum beati Clementis Lundis, Horthathorp et Herwithstatha rectores, rogans eos et supplicans deuote propter omnipotentem deum, vt in exequione et solucione huiusmodj testamenti mei et vltime voluntatis beniulos se exhibeant et efficaciter intromittant premium et mercedem a summo iudice deo recepturi. Jn cuius facti euidenciam et cautelam firmiorem sigillum meum et sigilla exequtorum predictorum presentibus sunt appensa. Actum et datum Lundis anno domini millesimo trescentesimo quinquagesimo octauo feria sexta proxima ante diem beati Gregorij pape et confessoris.

På baksidan (anteckning från 1425?): Testamentum domini Benechini, cantoris ecclesie Lundensis.

(Anteckning från 1494?): b. Super bonis in Binstorp et super vna curia Ewerløf, Ffengilsoos, Barsebech, Elefstorp et partem curie ibidem, Malerydh, Hortarp, Øndørp, Gødersløff, Norræ Ogarp Gersheret.

(Anteckning från 1641): Testamentum dn. Benchini cantoris etc.

Perg. med 6 sigill. 1, 3, 5, 6 borta; 2 D. G. S. sid. 5 (fragment); 4 D. G. S. 90. Sv. Riksark

Bilaga 3.

Ärkebiskop Niels Jonsens testamente.

Jn nomine domini. Amen. Nos Nicholaus diuina miseracione archiepiscopus Lundensis, Swecie primas, licet corpore debilis, mente tamen sanus, considerantes nichil cercius morte et nichil incercius

hora eius, testamentum nostrum de bonis nobis a deo collatis facimus, constituimus et ordinamus in hunc modum. Primo ad fabricam nostre Lundensis ecclesie et dilecto capitulo nostro Lundensi bona nostra in Gyorthalykkæ sita cum omnibus suis pertinenciis, que de domino Petro Nicholai milite de Hamundahøgh iusto empcionis titulo habuimus, damus et assignamus, prout etiam ipsis prius assignauimus, in perpetuum possidenda pro festo gloriosorum martirum sanctorum Georgii et Laurentii semel in anno die scilicet sancti Georgii cum missa de sancto Georgio et memoria de sancto Laurentio sollempniter tenendo ante altare sancti Laurentii, in medio ecclesie constitutum, tali condicione, quod tutores fabrice predictæ Lundensis ecclesie, qui pro tempore fuerint, eadem bona sub sua ordinatione libere habeant et de ipsis dabunt sex solidos grossorum canonicis pro dicto festo, inter canonicos, vicarios et scolares secundum ordinationem capituli singulis annis diuidendos, reliquum vero cedat fabrice. Jpso etiam die beati Georgij habeant collectam in missa pro remedio anime nostre, et apponatur super sepulcrum nostrum purpura, quam fabrice offerimus pro presenti, jnhibentes sub pena excommunicationis et malediccionis eterne, ne aliquis sine s[c]itu tutorum ecclesie predictorum se de ipsis bonis intromittat. Jtem pro anniuersario nostro omni anno in choro Lundensis ecclesie sollempniter tenendo damus ad mensam archiepiscopalem Lundensem omnia bona nostra sita in Luddekøpinge cum suis pertinenciis vniuersis, que de domino Petro Kyrningh milite, Petro Spaldener armigero ac monasterio monialium Lundensium etiam iusto empcionis titulo acquisiuimus, jta tamen quod dominus archiepiscopus, quicumque pro tempore fuerit, dabit canonicis singulis annis vnum pund sterlingorum diuidendum secundum ordinationem capituli inter canonicos presentes in choro in missis et vigiliis, vicarios, pauperes et scolares et pro missis inferius in ecclesia apulsantibus in turri, ad cuius summe solutionem annum volumus ratione dictorum honorum successores nostros in perpetuum obligari et ipsorum consciencias

onerare, super quibus festo et anniuersario ac bonis dicto capitulo nostro litteras nostras apertas contulimus jn testimonium omnium premissorum. Jtem ecclesie sancti Laurentii, vbi nostram eligimus sepulturam ad capud condam predecessoris nostri archiepiscopi Petri, viginti marchas argenti pro fabrica ecclesie et structura. Jtem vnam cappam pluuialem nouam, quam met parari fecimus et habemus. in sacristia nostra Lundensi. Jtem dicte fabrice scolasticam hystoriam, decretales et chorale nostrum nouum, dictum kølt kølt(!), pro ornatu parietum. Jtem successori nostro, cui deus gratiam infundat, pro suis et suorum successorum vsibus bibliam nostram in duobus voluminibus per nos Flandrie emptam, missale sollempne per totum annum cum nota, rationale diuinorum officiorum, proprietates rerum, moralia Gregorii cum omeliis suis et dyalogum in vno volumine, magnum antiphonarium cum nota, maius breuiarium nostrum cum nota, jtem aliud missale sollempne cum nota in duobus voluminibus pro capella sua Lundensi, calicem (deauratam)¹⁾, canonem nouum, benedictionarios, jtem duos ordinarios, quos Borandaholmis scribi fecimus, et psalterium nobile cum rubea coopertura. Jtem reuerendo capitulo nostro Lundensi quatuor libros sententiarum. Jtem scolis Lundensibus Papiam, Siceronem(!), diriuaciones Priciani, Solinum de mirabilibus mundi, qui per diligenciam capituli exponi debent scolastico et resumi singulis annis tempore capituli generalis, ne subtrahantur. Jtem pauperibus scholaribus scholas ibidem visitantibus marcham argenti. Jtem domino Folquino preposito Lundensi vnum cornu argentatum deauratum. Jtem domino Magno decano ibidem similiter j cornu argentatum deauratum. Jtem domino Petro Frost archidyacono breuiarium nostrum nouum, quod condam habuimus de episcopo Slesuicensi, loco cuius debet breuiarium, quod sibi prius dedimus, ad nostram voluntatem inferius exprimendam disponere et ordi-

¹⁾ Öfverstruket.

nare. Jtem sibi psalterium glosatum, decretum nostrum emptum Flandrie et Johannem Andree super sextum. Jtem domino Mathie Syuichini cantori passionarium nostrum, quem nobiscum semper duci fecimus, jnstituta, vnam tymbriam variarum pellium, decimas nostras alecium Helsingborgis leuatas et restantes apud dominum Johannem ibidem de anno proximo iam transacto et pensionem nostram de executione nostra ibidem anno de eodem, videlicet ij marchas argenti similiter apud ipsum dominum Johannem restantes, prout cantant littere nostre de premissis sibi prius date. Jtem domino Swenoni Saxthor[p] cronicam Martini. Jtem domino P. Symonis bibliam nostram maiorem et vnam archam. Jtem domino P. Johannis canonico ibidem copiosam. Jtem domino Clementi canonico ibidem j cornu. Jtem domino Laurencio officiali nostro j balistam nouam. Jtem domino N. Achonis canonico j cornu. Jtem domino Alloni dyetam salutis. Jtem domino P. Nicolai canonico ibidem librum de mirabilibus sacre scripture. Jtem domino Mathie Andree canonico ibidem vnum skaap, quod posuimus Lundis in capella, psalterium, quod nobiscum duci fecimus, librum, quem habuimus de domino Jacobo Jarmar nigro coopertum, jtem vnum librum viridem de papiro, jtem sibi choralia nostra, amuciam scilicet et superpellicium. Jtem domino Erlando Absolonis vnum sathilfaat. Jtem domino Petro Dwa vnam laternam manualementem. Jtem Johanni Wf maius cornu nostrum argentatum deauratum cum duobus flascobus clipeo nostro depictis. Jtem tenemur sibi ex parte nostra et ecclesie nostre pro necessariis emptis et adductis in farina, braseo et aliis necessariis ad conseruacionem castri Hammarensis per ipsum, postquam Borandaholmis venimus ista vice, xl marcas argenti, pro quibus sibi impignerauimus sex tabernas, quas ipse personaliter construxerat nostro nomine jn porticu Lysta Borandaholmis, valentes sex marcas argenti in pensione, cum suis juribus et pertinentiis secundum condiciones in literis suis super hoc contentis, donec redimantur. Jtem sponse sue duas tym-

brias variarum pellium cum vno ludo scacorum, quem habuimus de domina regina Noruegie. Jtem filie Johannis Wf virgini Cecilie vnum annulum aureum. Jtem sorori sue domine Marine meliorem sistam et mantellum nostrum cum magno capucio variis sufforata(!). Jtem filie Takonis Mws virgini Marine cappam nostram blaueam variis sufforatam. Jtem Petro Laurencii fratrueli nostro ambulatorem nostrum griseum. Jtem tenemur sibi et couterinis suis in viginti sex marcis argenti, quas pater eorum dominus Laurencius Jønissøn, condam miles, frater noster, nobis concessit versus curiam Romanam pro negociis et vsibus nostre Lundensis ibidem expeditis, impignerans bona sua, que adhuc stant impignerata pro eisdem, pro qua quidem summa nos deputauimus sibi prius per literas nostras pensiones bonorum jn Gemnethoptha et Skenckilsø in terra Syalandie sitas, de anno jam instanti et proximo sequenti leuandas et percipiendas de quodam Johanne legha, videlicet quolibet annorum dictorum octo marcas argenti et vnam marcam anone, prout in literis nostris ipsis datis continetur. Jtem pro debitis, in quibus domino Jacobo Swersliper, consuli Sundensi, tenemur, videlicet l marcis denariorum Sundensium pro farina et potu Almanico ad manus domini Benedicti, canonici Lundensis, missis, deputamus decem boues, jn quibus idem dominus Benedictus nobis pro defectu compoti sui tenetur persoluendos(!), antequam a sententia excommunicationis absoluator, prout domino Magno, decano nostro Lundensi, prius commisimus in mandatis. Jtem cognate nostre, domine Estridi, vxori Magni Magnussøn, vnum annulum aureum. Jtem nepte nostre, domine Katerine, vxori Magni Ryngesøn, vnum anulum aureum. Jtem Petro Nicholai magistro coquine nostre restituimus et restitui mandamus caballum suum nigrum, quem nobis concessit pro equicio nostro, dantes sibi vnum polidrum de equicio nostro predicto. Jtem Akoni Niclassøn puero nostro vnum polidrum de eodem equicio, si prius eum per literas nostras ad Aghonem sibi datas non habuit vel recepit. Jtem Skønøf seruitori nostro vnum

caballum de stabulo nostro, dictum Gøøth, in recompensam pro debitis, in quibus sibi tenemur. Jtem Cristyarno Holk vngulam argentatam. Jtem Johannem Strangonis et quittum dimittimus pro pensionibus nobis debitis de bonis nostris jn Stewoghæ de anno presenti et aliis precedentibus. Jtem vxori sue domine Botildi vnum annulum aureum. Jtem domino Petro Iohannis, sacriste nostre Lundensis ecclesie, cappam nostram bruneam sufforatam cum dorsis variarum pellium vna cum tunica eiusdem robe et capucio. Jtem domino Laurencio, custodi chori ibidem, surcocium nostrum bruneum variis sufforatum. Jtem dominabus monialibus Lundis marcam argenti. Jtem predicatoribus ibidem marcam argenti. Jtem minoribus ibidem marcam argenti. Domine Botildi moniali in Bosø ij vaccas [et] ij marcas argenti ¹⁾. Jtem sacerdotibus curatis in Borandaholm remittimus omnia episcopalia de hoc anno. Jtem capitulo dictorum sacerdotum vnum librum sermonum per totum annum, quem habuimus post dominum Johannem Pauli. Jtem ecclesie sancti Olai ibidem vnum coclear argenteum. Jtem capelle sancti Salomonis ibidem vnum coclear argenteum. Jtem domui leprosorum ibidem vnum par missalium sacerdotalium. Jtem fratri Benedicto de Aosia primam partem Thome. Jtem fratri Nicolao Holumbo, lectori Lundensi, librum, qui dicitur suffragium monachorum, et vj vnas albi panni. Jtem Yuaro scolari Sextum cum Clementinis in vno volumine, Exameron et breuiarium, quem dominus P. Frost prius a nobis habuit. Jtem Johanni Bonda Britonem et xij solidos grossorum. Jtem Petro Nicolai scolari balteum nostrum argenteum deauratum cum bursa sericali et quatuor marcas argenti. Jpsis scolaribus actores, libros et poetas nostros reliquos. Jtem Petro Nicholai puero nostro de Ystath v marcas argenti de decima nostra alecium anni iam transacti apud patrem suum ibidem jam collecta et reseruata. Jtem Jacobo puero nostro tres marcas argenti de eadem decima. Jtem P. Rarys puero nostro j

¹⁾ Denna punkt tillskrifven i margen.

marcam argenti de eadem decima. Jtem puero nostro Barsebek j marcam argenti de eadem decima. Reliquum vero, quantum restat de eadem decima, cedat pro exequiis nostris. Haquino Peterssøn cubiculario nostro marcam argenti ¹⁾. Jtem Kottoni vnam vaccam, vnum pund farine et vnum pund brasei et duas pernas lardi per Aghonem de Burghaby. Jtem sibi vnam sistam et vnum chorale nostrum blaueum. Jtem reliquas pensiones et decimas nostras per totam dyocessin nostram restantes de anno iam transacto vsque in diem hodiernum deputamus pro exequiis nostris et huiusmodi debitis testamenti nostri persoluendis. Jtem successori nostro equicium nostrum in Burghaby cum debitis restantibus quibuscunque. Altari sancti Laurentii inferiori calicem deauratam ²⁾. Exequutores autem huiusmodi nostri testamenti et extreme voluntatis constituimus venerabilem successorem nostrum ac reuerendos viros dominos Magnum Nicolai decanum, Petrum Frost archidyaconum, Mathiam Syuichini cantorem, Laurencium Andree officialem nostrum, Petrum Symonis, canonicos nostre Lundensis ecclesie, et Johannem Wf nepotem nostrum, obsecrantes per misericordiam dei, vt diligentiam et fidelitatem exhibeant jn premissis exequendis, prout de ipsis firmam gerimus fiduciam et anime nostre nouerint expedire, premium ab eo recepturi, qui omnes respicit et remunerat bene et fideliter ministrantes. Acta sunt hec et disposita in castro nostro Hammarensi anno domini m^occc^olxxnono die beati Blasii. Jn quorum omnium testimonium sigillum nostrum vna cum sigillis predictorum nostrorum exequutorum presenti testamento est appensum.

På baksidan: E. Testamentum domini Nicolai archiepiscopi precipue super festo beati Georgij et anniuersario suo de bonis jn Giordhelykke et Løddakøpinge.

¹⁾ Denna punkt tillskrifven i margen.

²⁾ Denna punkt tillskrifven i slutet af diplomet.

Nota istud testamentum jurauerant omnes archiepiscopi successores sui inuiolabiliter obseruare. vj^a.

Perg. med 7 sigill. 1. D. G. S. 20; 2, 5 och 6 remsor; 3. D. G. S. omedelbart före 47; 4. snitt; 7. D. A. S. 785. Sv. Riksark.

Bilaga 4.

Bibliotheca Benedictinas stadgar stadfästas.

Cum Benedictus Arvidus, confrater noster et canonicus, adeo propenso sit animo erga studiosos bonarum literarum ac sacræ theologiæ amatores, imo cuiusvis scientiæ liberalis, ut suis libris non vulgare adjuumentum velit iis adferre, maxime pauperibus, qui ex mutis magistris ferme omnia haurire coguntur, quibus tamen non suppetit copia libros emendi, nostramque bibliothecam magna copia omnis generis bonorum autorum et librorum in utraque lingua non solum locupletare, sed etiam in omni facultate et arte liberali ditare in animo habet, atque ut hoc commodius durabiliusque fieri possit perpetuoque seruari a nobis tutoque, ceteros capitulares prelatos et canonicos postulat, ut designetur certa aliqua persona, que libros sedulo ac diligenter inspiciat prestitoque juramento caveat observetque, ne aliquis librorum auferatur, exportetur ex bibliotheca aut surripiatur, claudatque libros, si forte operis fuerit, ne stillicidia eis noceant, neque indoctos, rudes aut ocores bonarum literarum admittat, qui nihil aliud prius habent, quam ut bonos libros dilacent et corrumpant, et ob id nullo modo in bibliothecam intromittendi sed procul ad corvos relegandi sunt, et ut huic personæ aut studioso a nobis provideatur de victu sive mercede, qui hanc provinciam suscepturus est quique januas bibliothecæ omni die per totum annum aperiat, estate hora sep-

tima matutina usque ad decimam, a meridie vero prima ad quintam vel sextam vespertinam, hyeme vero septima vel octava ad decimam, a meridie ad quartam, exceptis dominicis diebus ac summis festis, ut sunt nativitatis domini, circumcicionis, epiphaniæ, purificationis Mariæ, annunciationis dominicæ, resurrectionis, ascensionis domini, pentecostes, s. trinitatis, Joannis baptistæ, visitationis Marie semper virginis, s. Lavrentij, Michaëlis archangeli et omnium sanctorum, quibus scolastici ac sacerdotes cum suis ministris aliis negotiis sunt occupati in verbo nimirum dei et sacramentis suis parochianis ministrandis, quod si lector theologicus, ludi literarij moderator avt collaboratores sive hypodidascali aliquando horis extraordinariis ex prefatis libris prelectiones suas colligere ac decerpere velint, non negetur eis aditus, preterea liberum sit omnibus, qui sunt avt etiam posthac nascituri sunt ex ipsius sanguine, saltem ad hoc idoneis, eisdem libris uti, nos itaque, prelati et canonici Lundenses, illius tam pio, honesto, laudabili et utili proposito satisfacere volentes, obstringimus atque obligamus nos successoresque nostros perpetuis temporibus omnia hæc sine fraude et dolo curaturos, prefecturos ac perpetuo servaturos. Quod si ista obligatio a nobis et nostris successoribus (quod absit) inviolate non servetur, liberum sit ejus consanguineis ac testamentariis prefatos libros, quorum catalogum suo tempore dabit, repetere et in alium usum transferre, quam ipso in suo testamento expresserit. In cujus rei testimonium sigillum capituli majus hisce nostris literis et obligationi est appensum. Anno domini 1578 die . . .

Concept å papper. Lunds domkapitels arkiv.

Bilaga 5.

Carl etc. Wår synnerlige ynnest etc. Såsom wy åstunda att hafwa alla dhe i eder underdånige

relation omrörde gamble pergamentz brefwen, hwilcke i Malmö förtydhen ähre, hyt opp till Stockholm; alltså ähr till edher här medh vår nådige willie och befallningh, att J dhe ordres ställe till wederbörande där å orthen, dheth dhe bem:te pergamentz brief wähl inpacka och siöledes hyt opp försända, erack-tandes wy nödigt, att dhen studenten, som dhem här tills under händer haft, föllier medh, på dheth han må kunna wysa coursen dher uthi och hielpa dhem till att uthreda. Hwar medh skeer etc.

CAROLUS.

Till R. v. Ascheberg. — Riksregistraturet under den ¹⁰/₄ 1689.

Bilaga 6.

Præs. d. 5 aug. och ordres expedie-rade till Leyonmark och Antiquitets Collegio.

Carl etc. Vår synnerlige ynnest etc. Tro-män etc. Wij hafwe fuller för detta af d. 24 maj sidstledne eder i nåder anbefalt, at de gamble pergamentz brefwen, som i Skåne warit ihopa samb-lade och uppå våre ordres genom skrifwaren Westius hijt öfwer förde skulle af secreteraren Leijon-marck emottagas och uti vårt Rijkzarchivo wäl för-waras, i föllie hwaraf också bem:te Westius icke alle-nast desse skriffter dersammastädes ifrån sig lefwererat, utan ock sutit der nedre i någre weckor ock samma bref under secreteraren Leijonmark extraherat; men som oss nu mehra blifwer berättat, att därunder skola finnas någre handlingar, som egenteligen höra til vårt Antiquitets Collegium; altså är till eder här-med vår nådige willie och befallning, det J låten sortera desamma ifrån de andre ock dem be:te vårt Antiquitets Collegio tillstållen, warandes wij i nåder benägne at efterlåta, det må skrifwaren We-stius, som berättas wara en utfattig karl, med nöd-

torftigt uppehålle utaf Antiquitets Collegij medell blifwa försedd. Hwarmed skier etc.

CAROLUS.

Till Kanslikollegium. — Riksregistraturet under den $\frac{1}{8}$ 1689. — Presentationsdatum ur en afskrift af orig.

Bilaga 7.

Ödmiukt och oförgrippeligit memorial till det höglofl. kongl. Chancellie Collegium angående dhe ifrån Kongl. Maij:tz Rijkz archivo till Collegium Antiquitatum tijd effter annan uthlänte acter, gamla breeff och handlingar.

III.

Det hände sig och a:o 1689 d. 25 maij, at Hans Kongl. Maij:tt icke allenast munteligen nådigst befalte mig at emoottaga och förwara dhe gamla brefwen, hwilka ifrån Skåne och capitlet i Lund hijt op förskickade blefwo, utan och månede Hans Kgl. Maij:tt samma dag låta afgå dess nådigste bref till Eders höggrefl. Excell. Excell. och det kongl. Collegium, hwarpå iag åter erhöft skriftelig order sådant at emoottaga och i archivo förwaha, som och skedde, men någon tijdh dereffter nembl. d. 5 aug. a:o 1689 bekom iag ordres at sammanträda med Collegio Antiquitatum, bem:te acter sortera och hwad deribland funnes höra till bem:te Collegium till förwaring tillställa, men det öfriga utj Kongl. Maij:ts Rijkz archivo på sitt wissa rum inläggia och giöma, hwarpå sahl. h:r Hadorph tog alla brefwen till sig tillijka med studenten Westhio, hwilken dem effter den af h:r Hadorphio gifne methoden sedan i paar åhrs tijdh hölt uppå at sortera och antekna. Efter hans dödh studzade fuller det arbetet, kunnandes jag eij weta, huru wijda der med kan wara kommit. Nu at seija

sanningen, så höra alle sådane och andre gamle bref och skriffter egentel. till Rijkzens archivum, allenast hafwa antiqvarierne och historiographi sampt Antiquitetz Collegium sådant fådt till läns, så länge dhe dher af kunnat något extrahera, sigillerne afrija eller elliest af läsandet sig betiäna; men aldrig har Kongl. Maj:ttz nådigste intention varit, at sakerne ifrån Kgl. May:tz Rijkz archivo skulle distraherade och continueringen borte blifwa; fördenskull hemstelles ödmiukeligen Eders höggrefl. Excell:tz Excell:tz och det Kongl. Colleg. at betänckia, om icke dhe skåniske gamle brefwen iämwal måge till archivum regni återstälte blifwa, hälst emedan dhe icke kunna eller böra skillias åth, hafwandes dhe gode herrar af Antiquitetet med slijke handlingar icke wijdare till giöre, än at dhe läns wijs wid deras historiske arbeten der af sig betiena, dock at ingen ting må föras neder utur slättet i deras private huus, som här till wanligit varit, hwarigenom många saker äro komne at förloras, som till exempel med 10 à 12 folianter af Scandia illustrata Messenij skeedt är, hwilken book lijkwal kostar Hans Kongl. Maj:tt många tusende rijkzdahler och nu eij mehra står at igenfinna, hwar öfwer iag längst för detta i Kongl. Chancellie Collegio bådhe munt- och skriftteligen klagat.

Eders höggrefl. Excell. Excell.
och det Kongl. Collegij
ödmiukaste tienare
S. Leijonmarck.

Stockholm d. 15 julij a:o 1693.

Bland riksarkivsekreterarens memorialer.
Sv. Riksark.

INNEHÅLL.

	Sid.
Inledning	1
Biblioteken.	
Lunds domkyrkas bibliotek under medeltiden	3
Dess senare öden	13
Kloster- och skolbibliotek i Lund	19
Kyrko- och klosterbibliotek utanför Lund	24
Enskilda bibliotek	32
Arkiven.	
Lunds domkyrkas arkiv	45
Arkivet å Lundagård	54
Kyrko- och klosterarkiv	62
De kyrkliga medeltidsarkivens senare öden	71
Städernas arkiv	84
Lagens och gillenas arkiv	98
Privata arkiv	103
Bilagor.	
Bevarade codices, fordom tillhöriga Lunds domkyrkas och capitels samt domskolas bibliotek	112
Kantorn Benechinus Henricis testamente	119
Ärkebiskop Niels Jonsens testamente	127

	Sid.
Bibliotheca Benedictinas stadgar	134
Carl XI:s bref om de skånska pergamentsbrevens försändande till Stockholm	135
Carl XI:s bref om öfverlemnandet af en del af dem till Antiqvitetskollegium	136
Utdrag af riksarkivsekreterarens memorial d. ¹⁵ / ₇ 1693	137

Anmärkta tryckfel.

- Sid. 12 r. 12 nedifr. står: fjorton, läs sexton,
 › 17 › 5 uppifr. står: hafva läs hafva
 › 70 › 7 › står: mot slutet af medeltiden läs efter medeltidens slut
-